

Ročník VII.

3/2000

Cena 20 Sk

BIBIANA

**REVUE
O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ**

Z. Stanislavová / V znamení rozprávky ✧ K. Slobodníková / Fantómový portrét Viliama Klimáčka ✧ D. Roll / Učebnica ako umelecký skvost ✧ V. Marčok / Veselé Slovensko pre deti ✧ M. Zelina / Psychoanalýza sektára ✧ Z. Marková / Návšteva v ateliéri Vladimíra Kompánka ✧ Ľ. Feldek / Rozprávka o Vladimírovi Kompánkovi ... ✧ J. Beňo / Nitka, na ktorej visíme

OBSAH

ZUZANA STANISLAVOVÁ

V znamení rozprávky /1

LUBICA KEPŠTOVÁ

Každodennosť ako dobrodružstvo

K jubileu Eleonóry Gašparovej /12

FANTÓMOVÝ PORTRÉT

VILIAMA KLIMÁČKA

Rozhovor Kvety Slobodníkovej

s Viliamom Klimáčkom /14

VILIAM KLIMÁČEK

Rohožka z Rohožníka /22

Tapetová ruža /23

MIRON ZELINA

Psychoanalýza sektára /25

UČEBNICA AKO UMELECKÝ SKVOST

Rozhovor Dagmar Valčekovej

s Dušanom Rollom /29

LUBICA KEPŠTOVÁ

S chlapčenskou dušou na tvári

K jubileu Vladimíra Ferka /34

VILIAM MARČOK

Veselé Slovensko pre deti /35

ŠTEFAN MORAVČÍK

Čičmany, Kostolište, Morava, Rohožník,

Skalica, Smolenice, Stupava, Vysoké Tatry,

Žilinská kniha /38

RECENZIE /42

M. Jurčo: J. Balco / Strigôňov rok;

E. Tkáčiková: V. Obert / Výchovné tendencie
detskej literatúry; E. Faithová:

J. Mokoš / Vkladná knižka rozprávok

a básničiek; V. Marčok: O. Sirovátka / Česká

pohádka a povest v lidové tradícii a detskej

literatúre; Z. Stanislavová: Z. Němec /

Atalienka; B. Hlebová: Umenie pre deti;

R. Matejov: H. Zelinová / Rozprávková

studnička; G. Magálová / Letúšik

BRIGITA ŠIMONOVÁ

Žánrový a textový pohyb v Ondrejových

rozprávkach /52

ZDENKA MARKOVÁ

Návšteva v ateliéri pána Kompánka /58

LUBOMÍR FELDEK

Rozprávka o Vladimírovi Kompánkovi,

v ktorej je vložená Rozprávka o strome

v strome /60

JÁN BEŇO

Nitka, na ktorej visíme /64

EVA VITÉZOVÁ

Sniežko a jeho miesto v čítaní detí mladšieho

školského veku /67

LUBICA KEPŠTOVÁ

Piešťanská knižná korunovácia /70

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Grafická úprava Marián Škripek

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti.

*Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 07/54 43 13 14.*

*Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s.r.o., Banšelova 4, 821 04 Bratislava,
tel. 07/43 41 46 65*

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

MK SR 2139/99

*V čísle sú reprodukované kresby Vladimíra Kompánka z knihy veršov Milana Rúfusa Zvieratníček
(Tranoscius 1994).*

V znamení rozprávky

Literatúra pre deti a mládež v roku 1999

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Pokus o bilancujúce zamyslenie nad pôvodnou knižnou produkciou pre deti a mládež v roku 1999 začneme dvoma poznámkami. Prvá upozorní na skutočnosť, že tak ako v minulých rokoch ani tentoraz nevychádzame z kompletnej bibliografie: k mnohým titulom, vydaným v nízkom náklade, súkromne alebo regionálne (a v regióne aj distribučne uzavretým) sa jednoducho nedá dostať a vlastne nemá o nich o všetkých ani zmyslu hovoriť v takom kontexte, v ktorom ide o vystopovanie aktuálnych vývinových pohybov. Titulov, ktoré neznamenajú viac než tvorivo amatérsky a hodnotovo poklesnutý komparz, je totiž zaiste dosť. Na pozadí uplynulého desaťročia možno dokonca takmer s istotou popísať žánrovú štruktúru tohto „písmackého“ kontextu: tvorí ho próza návratov do vlastného detstva (spravidla má iba hodnotu spomienky, najmä pre autora), veršovnícke, prípadne hádankárske a abecedárske pokusy (ako pars pro toto slúži produktívny Jozef zo Senca), regionálne orientovaná povesť (ako výraz piety ku geografickým a historickým osobitostiam regiónu) a autorská rozprávka (ako zdanlivo najľahšia cesta prieniku do literatúry).

Druhá východisková poznámka sa dotýka práve rozprávky. V poslednom desaťročí totiž v literárnej tvorbe pre deti a mládež bez pochybností ona predstavuje „kráľovský“ žáner. Imaginatívne a hravo-fantazijné príznaky textu, typické pre tento literárny útvar, síce

vždy bývali preukaznou a hojne prítomnou indíciou detského aspektu v literatúre, ale v priebehu ostatného desaťročia tak rozprávková produkcia ako aj expanzia rozprávkovosti do iných druhov a žánrov predsa len stúpili príliš signifikantne. Rok 1999 jednoznačne potvrdil, že určujúcim trendom pôvodnej tvorby pre deti a mládež na konci 20. storočia je tendencia k absolútnej hegemonii rozprávkovo štylizovanej fantazijnosti a hravosti, dôsledkom ktorej je čoraz viditeľnejšia unifikácia žánrovej štruktúrovanosti detskej literatúry.

Za týchto okolností je potom v žánrovom spektre našej detskej literatúry v minulom kalendárnom roku naskrze samozrejmosťou dominantné postavenie autorskej rozprávky, zastúpenej všetkými generáciami a jestvujúcej v rozličných žánrových variantoch. Jednou z jej staro-nových modifikácií, predtým štyri desaťročia prohibovanou, je v 90. rokoch jej spirituálny variant. Objavuje sa rovnako v zabehaných (*Tranoscius, Spolok sv. Vojtecha*) ako i v málo známych konfesijných vydavateľstvách a až na malé výnimky (v prvej polovici desaťročia D. Pastirčák) pohybuje sa na periférii literárnych hodnôt, ktoré ustupujú priehľadným christianizačným zámerom. Spojiť duchovný princíp s estetickým sa v rámci spirituálnej modifikácie symbolickej rozprávky najlepšie darí *Zuzane Kozičovej*. Potvrdzuje to aj jej najnovší súbor šiestich rozprávok *Nardénova zá-*

hrada (Žilina, SPIRIT, vydavateľstvo pre deti a mládež, bez vročenía), ktoré možno vnímať ako poetické podobenstvo o zmysle kresťanského života, inšpirované Novým zákonom. Konkretizujú kresťanský princíp lásky, viery, nádeje, plodného a zmysluplného života vo viere a príprave na večnosť tak trochu v barokovom ladení, spôsobenom orientáciou na transcendentno i poeticko-ornamentálnym, hoci nie prezdobeným štýlom s bohatým využitím kresťanskej symboliky.

Vo všeobecnosti je však rozprávková produkcia minulého roka ladená jednoznačne svetsky a zábavne. V tom rámci ďalej žije i tradícia jednoplánového humorného rozprávkového animovaného seriálu, v posledných štyroch desaťročiach aj zásluhou **Jozefa Pavloviča**. Z jeho dvoch rozprávkových kníh vydaných v roku 1999 k spomínanému typu patrí *Rozprávka naboso alebo Slimák Fezoj* (Senica, Arkus). Na rozdiel od mnohých predchádzajúcich Pavlovičových rozprávok je v tomto prípade v príbehu citeľný nábeh ku groteske, aký v deväťdesiatych rokoch poznáme napríklad z tvorby Jána Beňa. Jednu tematickú rovinu textu, koncipovanú ako sériu humorných epizód s nonsensovými motívami a s funkčným jazykovým vtipom, tvorí uchádzanie sa slimáka Fezoja o slimáčicu Jozefínku, druhú rovinu textu otvárajú spisovateľské aktivity Fezoja a tá vyznieva ako groteskná satira pomerov v komunite literárnych tvorcov. Napriek tomu, že kompozičná ruptúra medzi obidvoma tematickými blokmi je viditeľná a že stvárnena problémovosť je odľahčená od detskej skúsenosti, zachovala sa nevyhnutná miera koncízности celku a vďaka príbehovej dynamike ani groteskný rozmer nestratil potrebnú mieru komunikatívности s detským čitateľom. Druhá rozprávková kniha J.

Pavloviča *Rozprávky ostrihané na ježka* (IKAR) je cyklom prozaických miniatúr, v ktorých je mikropříbeh vystavaný podľa zákonitostí anekdoty, hádanky, hlavolamu, homonymickej či paronymickej slovnej hračky. Niektoré sú anekdotickým záznamom, iné aj metaforickým výkladom určitého javu, imitujúcim báj. Aj v epických miniatúrach Pavlovič uplatňuje funkčnú jazykovú hravosť a vynaliezavú, vtipnú pointu. Obidve knihy potvrdzujú autorovu rozprávkaršnú zručnosť a sebaistý pohyb v tematických i žánrových priestoroch tvorby pre malých čitateľov.

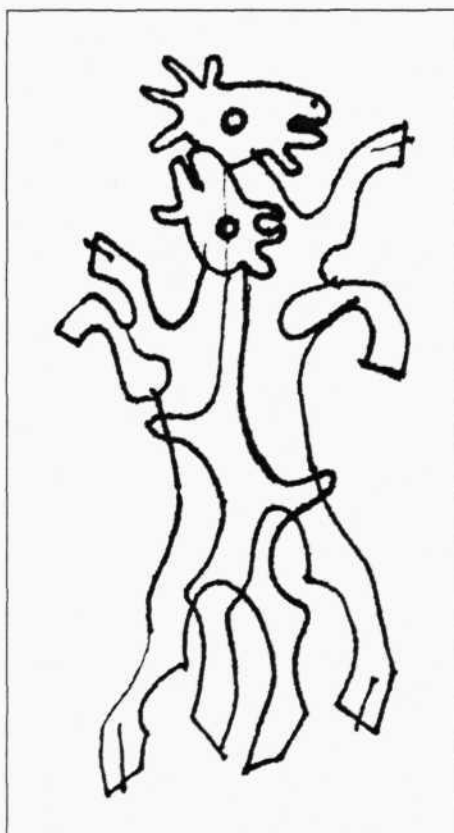
Texty spoľahlivého tradicionalizmu, v tomto prípade predlžujúce jestvovanie poetizovanej rozprávky o civilných a všedných veciach okolo nás, ponúkla takmer po desiatich rokoch odmlky **Li-buša Friedová**. Jej sedem rozprávok na motívy koňa *Rozprávky s podkovičkami* (Bratislava, NONA) pracuje s príbehom, pritom nenadbieha lacným akčným trikom ani netrpí rozvláčnosťou, rozprávky sú emocionálne pôsobivé, ale nie sentimentálne patetické. Prirodzene sa v nich spája civilný svet so zázračným prvkom tak, aby sa zvýraznilo humánne posolstvo príbehu. Okrem dejovej kondenzovanosti a členitej architektóniky aj výrazovou jadrnosťou tieto pôvodne rozhlasové rozprávky vychádzajú v ústrety malým čitateľom.

Pokračovanie seriálového rozprávania o animovanej postavíčke putujúcej lúčnym a lesným svetom za dobrodružstvami publikovala pod názvom *Lieskuľka sa túla* (Praha, GplusG) v Prahe žijúca **Irena Gálová**. Nadväzuje na starší titul *Lieskuľka* a aj tentoraz cítiť v príbehoch inšpiráciu cudzími sujetmi: tak trochu včielkou Majou a jej typom lúčnych dobrodružstiev, tak trochu Palculienkou s jej trampotami v osídlach krta, tak trochu guliverovskými problémami

v Lilipute. Poetizovaný odchod Lieskuky zo sveta ľudí pomocou farebnej dúhy na obrazovke televízora nepochybne umožňuje autorke ďalšie seriálové pokračovanie Lieskukiných príhod podaných s evidentnou rutinou a „výpomocou“ cudzími sujetmi.

Predĺženú líniu tentoraz „čepčkovskej“ animovanej rozprávky predstavuje zasa debut *Blaženy Mikšíkovej Belások (Mladé letá)*. Jednoplánové nekomplikované epické rozprávanie, pointované spravidla veršovankou, jednoducho a bez verbálnej „vaty“ líči príhody motýlika Beláska pri jeho oboznamovaní sa s lúčnym svetom. Prostredníctvom konvenčnej chrobáčkovej tematiky a tradičného antropomorfizmu sa vysielia správa o добрôte a vzájomnej pomoci, tolerancii a dychtivom poznávaní sveta, ktoré nie je nepodobné detskému. Známe sujetové stereotypy a ich nedramatické, poetizované stvárnenie bez nadbytočného sentimentu, výchovnosť ikonizovaná v príbehu, významová priehľadnosť a komunikatívnosť obrazu vytvárajú profil knižky, ktorá tradíciu akceptovala síce bez objavnosti, ale poctivým a (zaiste i zásluhou redaktorskej spolupráce) kultúrnym spôsobom.

Malým čitateľom je určená aj v poradí druhá knižka *Maje Mikovej Farebné rozprávky* (Bratislava, Media Group), ktorá je podobne ako autorkina prvá knižka Cukríková škôlka komponovaným súborom rozprávok, prekladaným básničkami a pesničkami. Významový rámec, nadväzujúci na dedikovanie knižky V. Pankovčínovi, vytvára úvodná rozprávka o večnej túžbe človeka po nepoznanom a o úsilí ľudí zaťato uskutocňovať svoje sny – a záverečná rozprávka o tom, že takéto úsilie má prinášať dobro a šťastie všetkým. Básne a pesničky sa striedajú v istom rytme

s rozprávkami, spracúvajú civilné témy a vyznačujú sa bohatou zmyslovou obzornosťou. Niektoré z textov nenápadne inštruujú detské návyky, všetky však pomocou zaujímavého metaforického videnia, ktoré je čitateľné aj dieťaťu – a v tom možno vidieť prednosť tejto knihy – odovzdávajú správu o tom, že svet je zázrak, ktorý však nesmieme chcieť len sami pre seba.

Ak už vyššie bola na jednom mieste zmienka o grotesknom fenoméne v detskej literatúre posledného roka, potom sa k tomuto príznaku treba vrátiť v súvislosti s treťou časťou „strigónskeho“ cyklu *Júliusa Balca*, s románovou rozprávkou *Strigónov rok* (Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Naratívne šťavnaté, tak trochu

kocúrkovské príbehy o chytrosti, chytárctvach i obmedzenosti „ľudkov“ z Najmenšieho mestečka v časovom rámci jedného kalendárneho roka majú vyslovene groteskný charakter. Epicky dôkladne vystavané epizódy kompozične zastrešuje a kontinuitu s predchádzajúcimi dvoma dielmi (Strigôňove Vianoce, Strigôňove prázdniny) udržiava postava Strigôňa, jeho dievčičky a rozličných figúrok ľudského sveta. Ani v grotesknom obraze životných deformácií a smiešností sa však nestratila atmosféra modelovaná ako zmes ľudského, démonického a vílieho, rovnako sa zachovalo nemanifestované človečenstvo, ktorého nositeľom je – paradoxne – predovšetkým Strigôň, teda postava s démonologickou predurčenosťou, hoci tento jeho rozmer je čoraz viac rozprávačovou mystifikáciou čitateľa a nositeľom hlbšej významovej znakovosti ako epickou realitou.

Náklonnosť k modelovaniu groteskného rozprávkového príbehu nemusí byť podľa všetkého cudzia ani debutantom – aspoň o tom svedčí románová próza *Sone Borušovičovej-Volentier Gregor. Rozprávka o veľkom putovaní* (Bratislava, Trencia). Groteska je tu však vyslovene výsledkom hravého kaširovania príbehu o hrdinskom putovaní za nevestou zo sna. Vo veselom rozprávaní sa celkom slobodne a bez najmenších ambícií na iné než na hru s príbehom kombinujú poetické momenty s civilnými, imaginatívne s naturalistickými, rozprávkové s reálnymi, parodujú sa rozprávkové postupy a rekvizity, aj príznaky rytierskeho románu či hrdinského eposu. Autorka preukázala sympatickú naračnú pohotovosť, ktorá azda ešte potrebuje trocha dozrieť, schopnosť snovať rozmarný epický príbeh i zmysel pre nevtieravú nonsensovú komiku.

Vcelku prijateľný literárny výkon v oblasti autorskej rozprávky podal debutant *Vladimír Šmihula* v cykle siedmich animovaných rozprávok, vydaných pod názvom *Budík Lojzo a iné rozprávky* (Prešov, Privatpress). Ich poslanie, teda nevyhnutnosť kultivovať ľudskú schopnosť a ochotu navzájom komunikovať, lebo len tak sa možno vyhnúť neporozumeniu, vytvára hlbší významový plán rozprávkových príbehov. V ich sujetovom podloží možno nájsť viaceré konvenčné motívy, ale aj zaujímavo využité „matrice“ vzájomných ľudských vzťahov v rodine a medzi kamarátmi. Začiatočnícke ťažkosti sa prejavujú najmä v kompozícii, v motivovaní sujetových krokov a v doťahovaní sujetu do finále. Z architektonického hľadiska sa anglický preklad troch vybraných rozprávok (Viera a James Sutherland-Smithovci) v závere knihy pociťuje ako nie celkom ústrojný prívesok.

Viaceré rozprávково ladené knižky pre deti vydané v roku 1999 sú žánrovými hybridmi a korešpondujú s rozprávkovou tvorbou len čiastočne: okrem rozprávok totiž ponúkajú i básničky, poviedky zo života detí, prípadne povesti. Platí to o debute *Aleny Kopasovej Čriečky* (Košice, Agentúra K – Kristína Rybárová), ktorý ponúka popri dvoch krátkych prozaických rozprávkach šesť oddielov básní, a najmä v tých sa zápasí so začiatočníckymi problémami. Zatiaľ čo rozprávky celkom prijateľne, hoci aj prostredníctvom vyslovene konvenčného príbehu spracúvajú vtáčiu tému, riekankovo koncipovaným básničkám chýba invenčnejší nápad, zaujímavejší (alebo aj akýkoľvek) obraz a vypracovanejšia veršová technika. Mnohým z nich by vzľadom na jednoduchý tematický paralelizmus a inštruktivnosť svedčilo skôr leporelové vy-

danie. Knižka má charakter vskutku začiatočníckych „čriepkov“.

Žánrovo hybridné knižné dielo predstavuje nová knižka *Hany Zelinovej Rozprávková studnička* (Bratislava, Regent). Cyklus jedenástich príbehov prináša prózy, z ktorých niektoré sú imitáciou ľudovej rozprávky, iné majú príznaky báje alebo sú poviedkami zo života súčasných detí. Rozpačitý dojem z rutinárskeho rozprávania, založeného na imitovaní celých motivických panelov hrdinských i rodinno-sociálnych ľudových rozprávok alebo detského sveta a na ich kombinovaní podľa vlastných pravidiel, dotvára ešte sociálny sentiment s moralizujúcim aspektom, ktorý preráža z väčšiny textov, a architektonická nekonšepčnosť knihy.

Aj nová rozprávková knižka *Štefana Moravčíka Oženil sa Haťa-Paťa* (Bratislava, Belimex) je založená na imitovaní predlohy: imituje však folklórnu humoristickú rozprávku a povesť typicky „moravčikovským“ spôsobom. Fragmenty povestových a rozprávkových súvetov zo Záhoria, sťahovavé sújety či frazeologizmy situované do tohoto regiónu Moravčíkovi slúžia ako podklad pre rozmarné, úderne vypointované rozprávanie s anekdotickou stavbou. Nie je tu najpodstatnejšia fabula, skôr hravé šantenie so sújetom a s jazykom.

Vzdialené filiácie povestového žánru možno zaznamenať tiež v siedmich príbehoch o jaskyniach, ktoré *Božena Lenčová* publikovala pod názvom *Jaskyňa dávnych predkov* (Martin, Vydavateľstvo Matica slovenskej). Neurčitá priestorová a časová lokalizácia príbehov sa podieľa na budovaní mytologizujúceho rozmeru textov, príbehy sú pomerne stereotypne sújetované, ale kultivovane fabulované. Vysoká miera rozprávkovej

fantastiky i súvetov a sklon k ornamentálno-symbolickej štylistike spôsobuje, že prózy majú len slabý náznak povestovosti, a to v zmysle modelovania bájnneho dávneho národa.

K povesti inklinuje aj žánrovo hybridná próza *Maríny Čeretkovej-Gálovej Koniec hastrmana* (Bratislava, DONY, bez vročenia, na trhu sa objavila v polovici roka 1999). Forma historickej povesti je kontaminovaná demonologickou rozprávkou, baladou i postupmi sentimentálnej romanticko-dobrodružnej prózy. Hodnotovú diskutabilnosť textu nezachraňuje ani fakt, že autorka je fabulačne vcelku zdatnou rozprávačkou, má zmysel pre jazykovú i akčnú dynamiku deja a pre paradox (smrť vodníka utopením ako pointa príbehu).

Vo vzťahu k rozprávkovému princípu si vysokú autonómnosť zachováva povesť, ktorá je vytvorená na základe au-

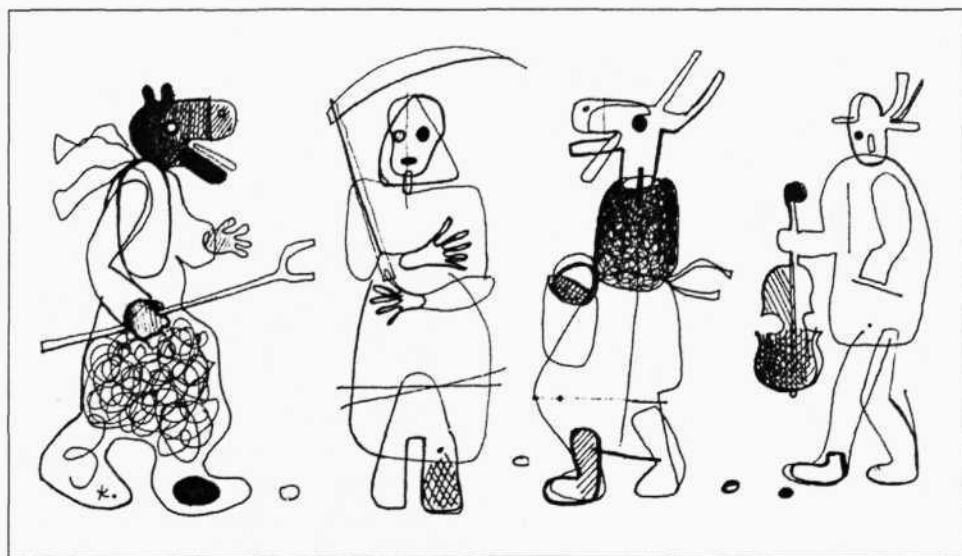
tentických látok a vybavená aj serióznym bibliografickým aparátom v podobe údajov o prameňoch, informátoroch a predchádzajúcich spracovaniach látok, v podobe slovníka krajových, archaických a odborných výrazov a základných informácií o histórii lokalít, kde sa príbehy odohrávajú. Ide teda o autorské podanie najčastejšie historických a miestnych povestových látok z vybraného geografického priestoru Slovenska, pričom autori sa usilujú o zachovanie čo najvyššej miery zberateľskej objektivity a regionálnej autenticity. Takéto povesti bývajú zaujímavé už svojimi sujetmi a najmä pre obyvateľov regiónu, na ktorý sa vzťahujú, sú navyše aj prameňom poznania. Miera zliterárnenia látky býva v rámci jedného súboru rôzna: pohybuje sa od romanticko-sentimentálnej štylizácie až po strohý, fabulačne nerozvinutý sujetový náčrt. Povesti spomínaného typu v posledných rokoch systematicky vydáva *Vydavateľstvo Matice slovenskej* so zrejším zámerom zmapovať jednotlivé regióny Slovenska. V roku 1999 takto vyšli *Turčianske povesti Jozefa Tatára* a knižka *Jozefa Hindického A zvony nezvonía* s podtitulom *Povesti z Novej Bane a okolia*.

Stopy rozprávkovosti, či už ako činiteľa „imaginujúceho“ príbeh fantazijnosťou alebo ako prostriedku účelového posunu sémantiky textu, preukazujú aj príbehy zo života detí, ktoré sa ako žáner v druhej polovici 90. rokov objavujú v našej literatúre naozaj celkom sporadicky. Rok 1999 však opäť priniesol niekoľko pozoruhodných titulov aj z tohto žánrového okruhu. Pre mladších čitateľov publikovala novielku *Dievčatko z veže* (Prešov, BAUM) **Jana Bodnárová**. Práve tu funguje fenomén rozprávkovosti ako sotva badateľný prostriedok imaginatívneho naskicova-

nia životného pocitu súčasného dieťaťa. Rozprávkovosť nemá teda podobu sformovaných motívov, skôr spočíva v ozvláštnenom videní dievčatka, ktoré má dar intenzívneho zmyslového a citového zážitku, bohatej predstavivosti a citlivosti. Zdanlivo paradoxne prostredníctvom poetickej a intelektuálnej štylizácie a na pozadí ideálu harmónie autorka modeluje autenticky pôsobiaci svet súčasného dieťaťa na prahu dospievania.

Rozprávkovosť v inej polohe a funkcii než u Bodnárovej poznamenala aj debut **Jany Juráňovej** v detskej literatúre *Iba baba (Aspekt)*. Svet je v tejto próze videný z pohľadu teenagerky a v tom zmysle sa aj feministicky ladený postoj k mužom a k vzťahom dvoch pohlaví stáva celkom primeraným rozmerom názorového a pociťového sveta dievčenského dospievania. Podobne ako Bodnárová, ktorá sa orientuje na vnemy, pocity a zážitky malej hrdinky, aj Juráňová postavila svoju prózu ako mozaiku epizód, zážitkov, postrehov a komentárov. Drsne štylizované paródie známych rozprávkových sujetov tvoria osobitný plán textu a obrazne konkretizujú pociťovosť prvého plánu práve z feministického hľadiska. Obidva tituly „spoločenskej“ prózy pre deti a mládež teda ponúkajú nie horizontálny pohyb po lineárnom príbehu, ale vertikálny ponor do mazaikovito nasvecovaných nepokojov súčasnosti. Hoci je to ponor len čiastkový alebo vedený zo špecifického zorného uhla, cez takúto „ponornosť“, ktorej výsledky sa vyjadrujú s asistenciou ireálnej fikcie a imaginácie, pravdepodobne môže viesť cesta zo závozu, v ktorom sa spoločenská próza pre deti a mládež už dlhší čas nachádza.

Zaujímavým príspevkom do čítania starších teenagerov (hoci bez explicitnej adresnosti práve im) môže byť prvotina

Otlie Moravčíkovej Čakanka (Martin, *Máriu Marták*). Jej mikropovedky sú postavené na sile empatie, ktorá pomocou antropomorfizácie a jemnej drobnokresby dokáže materializovať v príbehu pocity, predstavy a komentáre predmetov, pojmov, častí ľudského tela. Duchovný fenomén sa nevysúva navonok nijako manifestačne, je hĺbkovým rozmerom jej textov, senzualisticky zážitkových, úderne pointovaných, mnohokrát pripomínajúcich krehké podobstvo.

Napokon líniu prozaických návratov do detstva minulosti zastupuje **Adolf Lachkovič** a jeho chlapčenský román *Sladké časy* (Bratislava, *Holoprint*), ktorý je rozprávačsky živou spomienkou na čas cukrárskych učňovských rokov v prelomovom období februára 1948. Rozprávania má tu podobu epiky málo vzrušujúceho, čitateľsky málo aktuálneho, monotónneho prúdu spomienok predovšetkým na vníkanie do tajov remesla. Na tomto pozadí bez subjektívnejšieho komentára zachytil aj začiatok nástupu ekonomických a politických premien koncom 40. rokov.

Absencia kvalitnej veršovanej tvorby dospela minulého roka do štádia, že nielenže naďalej niet teenagerskej poézie, dnes už vlastne takmer niet ani poézie pre deti. Pokusy o básne pre deti väčšinou neprekračujú úroveň vysloveného amaterizmu: odkázať možno na už spomínanú debutantku A. Kopasovú alebo na okrajovo zmieneného Jozefa zo Senca, „remeselne“ nezrelé a tematicky banálne sú aj verše ďalšej debutantky **Márie Húskovej-Lehutovej** *Prečo sú muchy na svete* (Piešťany, *Tising Press*), ktoré pravdepodobne chceli byť teenagerskou poéziou. Ako podstatne zdatnejšia sa preukázala v rytmickej technike verša iná debutantka, **Zuzana Šestáková**, vo veršovanej rozprávke *Rodinka z oblohy* (Bratislava, *Litera Medica*). Jej symbolicky ladený triptych o Hviezdičke, Mesiačikovi a ich dieťatku Slniečku, asociujúci atmosféru lyrických mikrorozprávok Márie Rázusovej Martákovovej, v podtexte ponúka posolstvo o láske, porozumení a tolerancii v rodine. Debutantským problémom môže byť dosť mechanicky pôsobiaci daktylo-trochejský verš, sujetovo-moti-

vická nedotiahnutosť niektorých sekvencií textu a jeho slabšia dynamika. V prípade básnickej zbierky **Pavla Prikrýla** *Básničky z hviezdíčky* (Bratislava, *Illusion*) máme zasa prvýkrát do činenia s technicky dobre zvládnutým epigónstvom Rúfusovej spirituálnej detskej poézie. Vysoká miera závislosti od vzoru je evidentná v kompozícii zbierky a v stavbe strofy, v spracovaných motívoch, v rúfusovskej „topike“ – dikcii aj obraznosti textu. Prikrýlove básne poväčšine plynú v hladkom jambickom rytme, za uváženie však stojí fakt ich nízkej autenticity.

Pre pubertálny vek dobre poslúži antológia vydaná pod názvom *Prísne nepovinné* (Q 111), do ktorej „verše i prózy mnohých našich autorov vybrali a usporiadali“ **René Bílik** a **Kveta Dašková**, ponúknuv ich všetkým, „ktorí radi čítajú a recitujú, nahlas i celkom ticho“. Výber z intencionálnej i neintencionálnej sféry čítania mladých, v tom rámci z klasickej i modernej tvorby, kompetentne vedie čitateľa jednak po textoch s aktuálnou významovou platnosťou, jednak po zásadných žánroch a problémových okruhoch blízky danému veku. Dôvtipné kompo-

novanie vybraných textov do siedmich „tematických“ cyklov (rodina, prirodzené authority, problémy so sebou samým, ekológia, fantastické svety, príroda, pôžitok z príbehu) je vždy sprevádzané krátkou úvodnou reflexiou na danú tému. Tento svojrázny autorský komentár dokáže otvárať oči mladých čitateľov pre osobitú krásu literárneho obrazu a zároveň prezrádza, že zostavovatelia si kvalifikovane premysleli vlastnú tvorivú i zostavovateľskú stratégiu.

Ak sa vrátíme ešte k lyrickým potrebám teenagerov, asi najuspokojivejšie ich predsa len saturuje „funkčná“ poetickosť textov populárnej piesne. Má preto zmysel kvalitné pop-texty vydávať knižne, ako sa to stalo aj v prípade výberu z piesňovej tvorby **Jozefa Urbanu**, ktorý pod názvom *Voda, čo nás drží nad vodou* (*Slovenský spisovateľ*) zostavila **Viera Prokešová**. Urbanov piesňový text je pôsobivý silným poetickým nábojom a metaforikou. Nostalgické smútky, lásky i sklamanie, filozofiu prostej každodennosti, existenciálne rozmery žitého časopriestoru, skepsu a iróniu v osobnej aj spoločenskej rovine, to všetko – v textoch komponovaných do cyklov *Hodina nehy*, *Hellraiser*, *Som tu len hosť* – nastoľuje s rafinovanou jednoduchosťou a bohatou obraznosťou, vyjadrujúc celú škálu pocitov zo sveta i zo seba. Zaiste aj preto dokážu jeho texty žiť nielen v sprievode hudby, ale aj ako autentická, piesňovo modulovaná poézia.

Oblasť populárnej piesne zasahuje už do sféry toho, čomu možno dať názov „funkčná“ literatúra – teda literatúra zvláštnych funkcií, napísaná preto, aby plnila určité špeciálne poslanie. V porovnaní s umeleckou literárnou tvorbou má o kompetenciu menej – v rámci výrazovo synkrétného tvaru ju prepúšťa

inému znakovému systému, respektíve jednej hegemonizujúcej sa funkcii textu. V tom zmysle „funkčnosť“ literatúry smeruje v ostatných rokoch vlastne vždy k zdôrazneniu popularizačného aspektu textu, sledujúceho buď jeho úžitkové alebo zábavné zámery. Možno potom hovoriť o línii funkčnej literatúry, ktorá vytvára rozličné „tieňové“ podoby literatúry faktu akcentovaním subjektívnosti a hravej zábavnosti v prístupe k poznatkom, a o línii, ktorá tými istými cestami vytvára periférne varianty beletrie.

Zaujímavo koncipované poznávanie, v rámci ktorého literárnosť ešte stále dominuje, v roku 1999 reprezentuje kniha *Štefana Moravčíka Veselé potulky po Slovensku* (Bratislava, Vydavateľstvo Matica slovenskej). Táto mozaika básní, ľudových piesní, črt, povestí, experimentálnych poviedok, etymologických poznámok, ľudových úsloví či povrávok vytvára svojráznu antológiu textov, ktoré Moravčík vybral z viacerých historických prameňov, z jestvujúcich antológií, povestových a básnických zbierok, v tom rámci aj zo svojich, doplniac ich o texty vytvorené ad hoc, pre potreby knižky. Texty usporiadané v abecednom poradí podľa názvu obcí a geografických lokalít z celého Slovenska vytvárajú zábavne ladený poetický zemepis Slovenska.

Koncepčná „účelovosť“ charakterizuje aj iný pozoruhodný titul z predmetného okruhu literatúry pre deti a mládež, knihu *Daniela Heviera Strášidelník* (Bratislava, Aspekt). Podtitul *Protistrašidelná knižka pre (ne)bojácne deti* anticipuje až tak trocha psychoterapeutické zacielenie knižky, ktorá predstavuje svojráznu „postmodernú“ literárnu publicistiku, známu už aj z niektorých starších Hevierových kníh (*Chcete byť šťastní?* 1995, *Volajú ma*

Hevi, 1997), v tomto prípade koncipovaných ako paródia príručky. Podobne ako u Moravčíka aj tu ide o mozaiku žánrovo rôznorodých textových variácií, v ktorých dominantným problémom je ľudská nevyhnutnosť vyrovnáť sa s fenomenom strachu ako s faktorom zábavným i frustrujúcim, ochromujúcim i ochraňujúcim. Pre Hevierov prístup k téme je charakteristické spojenie subjektívnej skúsenosti a zážitkovej bázy s objektivizovaným pohľadom psychológie, psychoanalýzy i životnej empirie v priestore poeticky imaginovaného diskurzu. Pestrá je nielen paleta žánrov na stanovenú tému, ale aj paleta ňou navodených pocitových a funkčných polôh textov.

Literárne útvary, ktoré by sme boli náchylní vnímať ako „tieňové“ žánre literatúry faktu, v posledných rokoch vytlačujú tradičný typ literatúry faktu. Tá sa v roku 1999 objavila vlastne iba zásluhou skúseného *Ladislava Švihrana*. Jeho publikácia *Kto nám vládol* (Bratislava, PERFEKT) podáva chronologický prehľad panovníkov na našom území, pričom každému z nich je venovaná dvojstránka, komponovaná ako mozaika ilustrácií a textu. Textový stĺpec lapidárne načrtáva celkovú spoločensko-politickú, ekonomickú a kultúrnu situáciu doby panovania jednotlivých osobností, vybrané noticky alebo citáty z historických prameňov komentujú pozoruhodný, záhadný alebo zvlášť typický príznak danej doby a predmetného panovníka, napokon ďalší, farebne odlišný stĺpec sumuje prínos panovníka a jeho doby v najcharakteristickejších dátach. Výtvarný sprievod textu tvoria nákresy a fotografie typických historických reálií a artefaktov, reprodukcie dobových kresieb a výtvarných diel, portréty panovníkov a fotografie prírodných lokalít. Vzniká tak stručný dy-

namický a plastický obraz našej chronologicky podanej histórie.

Práve vydavateľstvo *PERFEKT* sa popri literatúre faktu orientuje aj na jej „tieňové“ podoby. V tom smere nie najšťastnejšou fúziou úžitkovosti a komerčnosti sú knižky z tohto vydavateľstva typu Dobšinského rozprávky *Janko Hraško*, ktorá v podaní M. Ďuričkovej vyšla s podtitulom *Hráme sa s rozprávkou* (po nej takto vyšli už aj iné ľudové rozprávky). Slovenský text je vo vyslovene úžitkovom postavení ako prototext pre dve cudzojazyčné mutácie (nemeckú a anglickú) a ako impulz pre ponuku paraliterárnych žánrov (hlavolamov, labyrintu, pexesa a pod.), motivovaných východiskovou rozprávkou. Knižke chýba potrebné funkčné napojenie všetkých súčastí na východiskový text, vyznieva ako zába-va popri rozprávke.

Príručkovú podobu „funkčnej“ literatúry z toho istého vydavateľstva reprezentuje kniha pedagóga a publicistu *Lubomíra Pajtínku* *Bútlavá vrba pre dievčatá a chlapcov*, ktorú v duchu podtitulu *Ak si nevieš rady, Fifik ti poradí* zostavil z rubriky časopisu *Fifik*. V uvedenej rubrike sa poskytujú pedagogicko-psychologické rady dospievajúcim čitateľom a zostavovateľ z nich vytvoril bloky informácií o tom, ako sa vyrovnáť s problémami v škole, vo vzťahoch medzi kamarátmi, vo vzťahoch v rodine, pri prekonávaní pracovných problémov, v oblasti zdravia, krásy a intímnych záležitostí.

Iný typ funkčnej literatúry nesujetového typu predstavujú hádanky a hlavolamy. V minulom roku ich detským čitateľom ponúkol *Dušan Gálik* v knižke jednoducho nazvanej *Hádanky* (Prešov, *Vydavateľstvo Michala Vaška*). Z hľadiska žánrového variantu je jeho ponuka vskutku pestrá: ide o hádanky-

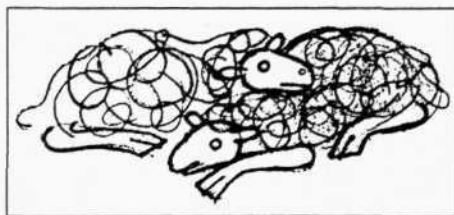
rýmovačky, dopĺňovačky, hlavolamy, metafory, skrývačky, riekanky, pričom miera náročnosti ich riešenia je prímieraná mladšiemu školskému veku. Ibaže popri vtipných číslach nájdú sa často aj rytmické a sémantické nepodarky, popri významovo nepriezračných, v podstate neriešiteľných hádankách aj hádanky, ktoré svojou priamočiarou náповednosťou podceňujú čitateľa. Knižke by rozhodne nebol uškodil prísnejší výber textov – a azda aj precíznejšia kompozícia, dopracovanie nápadu a veru aj dočistenie pravopisu.

Komerčný typ zábavy triviálneho charakteru a mnohokrát na hranici literárneho vkusu ponúkli *Igor Adamec* a *Martin Vanek* v *Šlabikári správneho kakaovníka* (Bratislava, *Grafické štúdio PUNKT*), ktorý je pokračovaním „kakaovníckeho“ titulu z roka 1998. Seriálovosť detskej televíznej relácie sa odzrkadlila aj v charaktere jej knižnej podoby. Aj v tomto prípade obsah tvorí vyslovene ľahká, na pomerne bezduchú zábavu sústredená hravá tvorba, využívajúca všetky dostupné prostriedky populárnosti. Žánrovo sa realizuje ako skladačka prozaických, básnických i piesňových paródii, štylizovaných fotodokumentov a detských výtvarných prác, v kompozičnom rámci, ktorý tentoraz kopíruje štruktúru vyučovacieho dňa.

Namiesto sumujúceho komentára uzavrieme uvažovanie o stave slovenskej pôvodnej detskej literatúry v roku 1999 (zaznamenávajúcom slabú hodnotú „recesiu“) a o aktuálnych vývinových trendoch (hegemónia rozprávkovosti a funkčnosti) náčrtom vydavateľského pozadia tvorby pre deti. Pretože profil detskej literatúry vydanej v roku 1999 dotvárajú aj vydavateľské aktivity v oblasti reedícií, treba sa aspoň zmieniť o výberoch z tvorby a reedíciách z vydavateľstiev *Mladé letá* (K.

Bendová: *O prváckom mačiatku. Rozprávky a básničky pre prvákov a prváčky*; M. Ďuričková: *Danka a Janka v rozprávke, Majka Tárajka*; M. Jančová: *Rozprávky starej matere*; M. Kováč: *Paneláci – dobrí vtáci*; J. Mistrík: *Jazyk a reč*; M. Rúfus: *Nové modlitbičky*, V. Šikula: *Prázdniny so strýcom Rafaelom*, Belimex (K. Bendová: *Ako Jožko Pletko poplietol si všetko, Rozprávky z počítačadla*), Buvik (K. Bendová: *Opiče z našej police*, M. Ďuričková: *Slnkové dievčatko, Spievanky a hádanky*, M. Rázusová-Martáková: *Povedačky*, M. Rúfus: *Mechúrik Koščúrik s kamarátmi*), Perfekt (V. Zamarovský: *Sinuhet*), Ikar (P. Dobšínský: *Slovenské rozprávky – rozprávky z našej klenotnice*, L. Podjavorinská: *Čin-čin*). Takéto vydania majú niekoľkoraký význam: cizelujú „zlatý fond“ slovenskej detskej literatúry, uchovávajú kultúrne hodnoty našej literatúry v živom čitateľskom povedomí stále nových generácií, kompenzujú nedostatkové žánrové oblasti pôvodnej tvorby. Napokon, spomínané vydavateľstvá realizujú premyslenú stratégiu aj vo vzťahu k pôvodnej novej tvorbe pre deti a mládež a aj viaceré z početných ďalších vydavateľstiev, ktoré pribudli v posledných rokoch, sa už preukazne začínajú orientovať na systematické vydávanie kníh pre deti a mládež. Spomedzi nich však hlavne Vydavateľstvo Matice slovenskej má zreteľne vyprofilovanú vydateľskú orientáciu na knihy vlastivedného zamerania (povestové i žánrovo iné „potulky“ históriou, kultúrou, geografiou Slovenska). Iba niekoľko titulov ročne, ale zato nespornej kvality, vychádza vo vydavateľstve NONA a vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov. Evidentne na literatúru s náučným aspektom sa orientuje vydavateľstvo PERFEKT. Čitateľnejšia koncepcnosť vydávania det-

ských kníh chýba vydavateľstvu Belimex, ktorému by možno neškodila širšia ilustrátorská základňa, lebo vďaka jedinému ilustrátorovi sú knižky výtvare veľmi uniformované. Z regionálnych vydavateľstiev sa ambiciózny záujem o detskú tvorbu s vysoko estetickým dizajnom kníh ukazuje v košickej Agentúre K-Kristína Rybárová. A hoci predbežne vo viacerých prípadoch nemala vydavateľka najšťastnejšiu ruku pri výbere kvalitných textov, ku cti jej slúži systematický záujem o debutantov a autorov z východoslovenského regiónu. Pravidelne vydáva detské knihy aj Arkus Senica, ale kvalitatívne problémy textov sú evidentné aj tam. Okrem viacerých ďalších vydavateľstiev, ktoré pravidelnejšie alebo sporadickejšie vydajú aj knihy pre deti, v mnohých iných z času na čas vyjdú detské knihy „hostujúco“ a vysoké počty detských kníh vychádzajú zasa v neznámych súkromných vydavateľstvách. Aj v takýchto podmienkach sa dokážu zrodiť dobré tituly (dôkazom je v minulom roku Dievčatko z veže z vydavateľstva BAUM), veď vydávanie kníh sa dnes s kvalitnou počítačovou technikou už dá robiť od písacieho stola. Spravidla však takto vydaným knihám (týka sa to aj niektorých z vyššie spomenutých vydavateľstiev) chýba redaktorské pozadie, čo sa rovnako negatívne odzrkadľuje na ich obsahovej kvalite, ako aj na formálnej kompozičnej, jazykovo-štylistickej úrovni a na kultúrnosti tiráže.

Každodennosť ako dobrodružstvo

K jubileu Eleonóry Gašparovej

Keď sa človek narodí, ohlási sa svojím prvým veľkým sólom. A potom žije tak, ako mu život zaspieva. Alebo, v tom lepšom prípade, robí všetko preto, aby aj on v mene svojej pesničky s rovnakou silou odspieval životu. Spevom si okysličuje dušu, harmonizuje jej rozpinavé vnútro... „Spev... kam človeka vyzdvihne a cez čo všetko ho vie preniesť!“ hovorí spisovateľka Eleonóra Gašparová. Tento vzácny dar dostala sama do vienka a aby sa jej nemánilo, sudičky položili do jej kolísky aj spisovateľské pero.

Ak sa odvážime dedukovať z jej románu pre dospievajúcu mládež *Spievajúce drevo* Helena, ktorý nesie autobiografické črty, tieto dva talenty jej pomáhali ľudsky aj intelektuálne rásť a dodali jej silu vyčleniť sa z každodennej utilitárnej závislosti. Už vo svojich literárnych začiatkoch si postulovala základné tvorivé krédo, ktoré okrem svojich diel prezentovala aj v neskoršom rozhovore s Jánom Poliakom: „Dala som prednosť objavovaniu tichých aj hlasných dobrodružstiev tam, kde som ich možno videla iba ja. Dobrodružstiev každodennosti. Strhávali ma detské vôľové prejavy, náhle, nečakané rozhodnutia, ich prieniky do rovín dospelosti.“

Literárna tvorba Eleonóry Gašparovej sa začala uberať smerom k detskej literatúre už počas prvých rokov redaktorskej práce vo vydavateľstve, z ktorého sa neskôr sformovali dnešné *Mladé letá*. Osobný autorský vklad pri úprave redigovaných rukopisov bol jednou z bežných redak-

čných praktík, ktoré hovorili o nezištnom nadšení a euforickom nasadení, charakteristickom pre vydavateľské ovzdušie. Slovami autorky, túto prácu mohol s láskou robiť iba človek, ktorý vie pristúpiť k dieťaťu, dokáže sa s ním stotožniť a z tejto zvláštnej optiky vyhľadáva mieru pre každé slovo, pre každý obraz a pritom s rešpektom zachováva všetky špecifiká autorovho rukopisu. Ako autorka vstúpila do literatúry dielkami pre menšie deti – *Jurkove obrázky* (1958), *Ahoj, prvá trieda* (1961) – v ktorých sústredila pozornosť na každodenný život súčasného dieťaťa, na jeho zvedavosť, ktorou prekonáva strach a dospieva k drobným poznaniam života. Z týchto zdanlivo náhodných kamienkov skladala portrét dieťaťa v kontexte aktuálnych medziľudských vzťahov.

Gašparovej príbeh sa navonok javí ako vrcholec *Iadovca* – tá väčšia neviditeľná časť sa odohráva vo vnútri. Knižky *Slávna ľavačka* (1963), *Stopa na asfalte* (1964), *Ťažko je mustangovi* (1976, v roku 1979 zapísaná na Čestnú listinu H. Ch. Andersena) posunula spisovateľka do vyššej vekovej kategórie. Zaujímajú ju dieťa v sociálnom kontexte, jeho prežívanie pocitu zodpovednosti, krivdy i súrodeneckého súperenia, jeho vzťah k rodičom, u ktorých často absentuje schopnosť reflexie a tvorby medziľudských vzťahov vo vlastnej rodine.

Spisovateľkine „dobrodružstvá duše“ odhaľujú vnútorné priestory mladého človeka, ktorý si buduje svoju individualitu

na pozadí rutinej prospechárskej atmosféry v rodine. V súlade s charakterom problematiky vstupujú do jej ďalších knížiek hrdinovia z radov „nástročných“ – Spievajúce drevo Helena (1967), Fontána pre Zuzanu (1971), Koncert bez ruží (1974). Chápanie dospievania ako „obdobia uzatvárania pevných priateľstiev a silných citových očarení, prerastajúcich v lásku“ je určujúcim kľúčom rozhladeného prístupu k téme konfliktného prieniku do sveta dospelých. Lásku ako „citový náboj, ktorý človeka zošľachťuje a humanizuje“, vníma ako jednoznačné pozitívum, nie ako obávanú pohromu pre rodičov dospievajúcich detí. Vidí ju ako prostriedok citového a charakterového dospievania, sebapoznávania.

Pocitovosť, intelektuálnosť, skrátka – to sú termíny, ktoré sa v súvislosti s dielom Eleonóry Gašparovej najčastejšie objavujú v hodnoteniach kritikov. Sú to kvality, ktoré predpokladajú tvorivé partnerstvo s čitateľom, s jeho fantáziou a hľadaním vo vlastnom vnútri. Možno práve preto vydavateľia nadobudli dojem, že takéto knižky sa dnes nenosia. Prehliadajú ich silový potenciál, hovoriaci o autenticite mladého človeka, o jeho sebaúcte a zodpovednosti, o jeho zápase s demagógiou, anonymitou a formalizmom v ľudskej komunikácii. Dnešná doba, ktorej vládne kritérium vonkajšej spoločenskej úspešnosti, preferuje jedincov, ktorí sú „krajší“, „šikovnejší“ a najmä priebornejší, a ktorí si neraz agresívnym manipulátorským spôsobom vynucujú všeobecný súhlas. Naozajstná ľudská naplnenosť však predpokladá dostatočne bezpečnú odlišnosť od normatívneho prototypu určitej doby. Spočíva v schopnosti rozpoznávania širokospektrálnej ľudskej individuality, nielen v kontexte konkrétneho spoločensko-historického pozadia, ale v jeho esenciálnej biopsychosociálnej vybavenosti, ktorá prekračuje časové hranice. Aj v tom spočíva aktuálnosť literárneho posolstva Eleonó-

Eleonóra Gašparová

ry Gašparovej. Konfliktnosť jej mladých hrdinov sa v dnešnej dobe neúprosne opakuje. Ich osamelosť, bezhlavosť a únik z reality má opäť spoločného menovateľa: zaneprázdnených, často ekonomickým diktátom vymetených rodičov, neúctu spoločnosti k ich rozvíjajúcemu sa intelektu, k ich neotupenému morálnemu a sociálnemu cíteniu. O čo alarmujúcejšie je poznanie, že „dospelácki roboti“ vyrástli z búrlivákov, ktorí podľahli kritériám všeobecných výhod, ktorí v pravej chvíli a dostatočne nahlas nevedeli „odspievať“ životu.

A práve preto Eleonóra Gašparová nemôže byť iná. „V knihách potrebujem byť sama sebou, ako to potrebujem v živote,“ poznamenala v rozhovore s Jánom Poliakom a myslím, že táto pravda platí aj v jej jubilejnom sedemdesiatom piatom roku života. Aj dnes vie svetu odpovedať pesničkou. Veľa zdravia, pani Elenka!

LUBICA KEPŠTOVÁ

Fantómový portrét VILIAMA KLIMÁČKA

Vážený pán Klimáček,

požiadali ma, aby som s Vami urobila rozhovor pre Bibianu. Povedala som si, prečo nie, veď ja toho pána poznám. To je ten, čo píše zaujímavé hry pre divadlo, ktorému zároveň šéfuje, v ktorom je režisérom i hercom (občas i hráčom na saxofóne), ktorý píše aj pre iné divadlá, televíziu i pre rozhlas, ktorý píše básne i prózu, je vždy tým, čo práve robí, bol lekárom a ktovie, čím bude. Povedala som áno, zašla som do dokumentácie, zavftala som sa do fascikla s heslom Viliam Klimáček a zdúpnela som. Na všetko sa už pýtali iní, všetkým ste trpezlivo a obšírne odpovedali. Aby som sa neopakovala, musela by som si vymyslieť nového Klimáčka. Aby ste sa neopakovali Vy, museli by ste prežiť iný život, napísať iné veci, nebyť Klimáčkom. Zasa som raz unáhle povedala áno. Zasa sa z toho musím nejako vysekať. A tak Vás prosím o povolenie vytvoriť Váš portrét z toho, čo už bolo povedané, napísané. Akýsi fantómový portrét. Možno sa v ňom aj spoznáte. Korekcie sú povolené, ba priam žiaduce. Nech sa každý potom rozhodne sám, či Vás chce poznať dôkladnejšie, na čo z Vašej ponuky dospel, na čo chce dospieť, čo zavrhnú. Povedzte, prosím, teraz Vy áno, lebo inak sa v snahe o originalitu budeme trápiť obaja.

Kveta Slobodníková

Áno.

Viliam Klimáček

● Meno a dátum narodenia:

Viliam Klimáček, narodený 14. septembra 1958 v Trenčíne, odtiaľ prenesený na Starú Turú, kde absolvoval detstvo, ranú mladosť a päť tried husľovej náuky, gymnázium na Myjave a po ňom až dodnes v Bratislave, kde medzi tým na lekárskej fakulte ...

● Povolanie (a máte vôbec povolenie?):

Povo... mám aj ...lanie, aj ...lenie. ...laním som lekár, kedysi v kardiochirurgii (práve som písal hru Koža a mesiac potom, ako som ju dokončil, moja vlastná zareagovala prudkou alergiou na gumené rukavice, a tak som chirurgiu zo dňa na deň zbalil a som anesteziológ). Tiež povolanie na manévre v roku 1988 bolo znesiteľné, za mesiac, čo som ve-

getoval v poľnej sanitke, dopísal som Bigbít, hru o bytí aj bití. ...laní mám dosť a skoro na všetky mám ...lenie.

● Spáchané umelecké dietka:

Začiatkom osemdesiatych som si začal sám vydávať zbierky básní v náklade jeden z ruky do ruky kolujúci kus. Prvá bola Prózia, potom devätnázrová kniha (voľba titulu na vás), medzitým nejaké maličkosti a vrcholilo to zbierkou Šibi, topánkovou krabicou, zvnútra vylepenou mapou sveta, plnou básní a miniobjektov na pozeranie a na čítanie. Ohmatané originály teraz už z ruky nedávam. Niečo z predošlého som vybral do prvej knihy, ktorá mala vyjsť v šokujúco 600-krát vyššom náklade ako moje veci doteraz. Prvý po-

Foto Anton Fiala

kus v Slovenskom spisovateli stroskotal v roku 1983 na posudku, v ktorom som bol definovaný ako sexuálny maniak a bolo mi odporúčané psychiatrické vyšetrenie. Vydali to po piatich rokoch tamtiež. Prihlásil sa „mladý, ani nie tridsaťročný básnik“, zaradiac sa tak do radu oneskorených debutantov. Dost ma to prekvapilo, ako sa to za dva dni vypredalo, vtedy som už cítil ináč a inde, robil som najmä pre divadlo a knihou som si iba čosi pripomínal. Založili sme s kamarátmi Mizerom, Paštekom a Benešovou divadlo GUNAGU a preň robím najviac i dosiaľ. Hry Vestpoketka, Osídla mladého muža, Päť minút v balóne (scenáre písané spolu s I. Mizerom), ďalej moje: Koža, Poveternostná situácia, Bigbít. Posledné dva roky s Alešom Votavom. Robí nielen scénu a réžiu, ale pripieva i k textom. Ak som od osemdesiateho ôsmeho nič neuverejnil, tak v apríli deväťdesiatjeden sú vonku dve knihy a dve premiéry. V Slovenskom spisovateli prózy Ďalekohľadenie. Mal som rukopis pripravený na rozmnoženie fotocestou, takých sto kusov, lenže sa nám zozamatovalo, a vydavateľstvo sa ozvalo samo. Potom síce bol zasa chvíľu papier za doláre, ale to prešlo a kniha je tu. Lepšiešie to išlo so súkromným kníhkupectvom a vydavateľstvom Artforum. Za dva mesiace vydali moju zbierku bastardných básní Zdravotní knížka pro vojáky základní služby. Je to tzv. druhé vydanie, originál som napísal roku pána (Orwela) na vojne a vydal na mňa v nesylychanom náklade 17 kusov. Všetko som ručne zviazal do šmirgla a rozdal, tuším aj Daňo Hevior má jednu. Teraz už básne nepíšem, ale kdesi ešte jednu zbierku tlačia, tlačia... hádam ju aj dotlačia.

● Obľúbené záľuby:

Sú to často záľuby. Mám ľahko schizoidný život – z nemocnice do divadla a späť, do toho odfláknutá rodina a výchova dcéry v desaťminútovkách. Nič moc. Záľuba je čudné slovo. Vyrezávať lupienkovou pílou je záľuba. Divadlo robím ako riadnu prácu po práci. V premiérovom mesiaci skúšky denne, aj bytové, ak je javisko obsadené. Dovtedy to bude fungovať, dokedy fyzicky vydržíme. Autor-

ská ponuka je viacnásobne vyššia, než dokážeme za sezónu urobiť, problém je teda čas. Keď bude problémom čo, tak to zabalíme.

● Príbuzenské vzťahy s osobami žijúcimi v imperialistických zariadeniach (napr. kapitán Nemo, Edward Lear, Boris Vian, Christian Morgenstern):

Viana verne mám rád. Aj Julesa. Moje nemo je kapitán Meno. Toho Nema som si s gustom zahral, aj celý Nautilus. Päť minút v balóne, tá verneovka pre dospelých, čo sme s Mizerom napísali pre S-ko, bola milovaná téma nášho divadla. Nemala veľký úspech, ba niekedy sa pristihnem pri výraze „prúser“, ale bola to i tak naša srdcovka. Viana som najviac ctil a cítil v Poveternostnej situácii, i keď to bolo také jemné, že to asi nik nespozoroval, našťastie. Aj k Morgensternovi som prišiel tak po svojom. Merta práve spieval „ručne psaná bááásnička od Morgenšterna“, tak som hneď ráno išiel hľadať Šterna a spieval som si lalulá. Ako rozhnevanému mladému mužovi sa mi viacej páčil Ferlinghetti, bol tak akurát primerane rozhnevaný, aj Cummings krásne rozhadzoval písmenká a kapsle po papieri. Príbuzných bude ešte hromada, ale zasa všetko tu nemusím vytáčať.

● Obľúbená značka humoru:

Keď už, tak staršie kabriolety značky VW, ŠŠ, a IS, najmä modely zo šesťdesiatych rokov. Z novších vozidiel firma „výdylen a comp.“

● Predpokladaná životná dráha do roku 1998, čiže preventívny nekrológ:

Ak pán Božko dá, o rok vyjde v Mladých leťtách Noha k nohe, kniha konceptuálnych rozprávok, návodov akcií a hier, na ktorej nielen výtvarne, ale aj významne spolupracoval Dežo Tóth. Chystám i Karamelky, zbierku básní a poviedok, ktoré zilustroval Aleš Votava. V divadle na jeseň premiéra hudobnej veci, opäť v Čiernom havrane, kde máme stálu scénu. Čo sa týka dlhodobších vyhliadok, mám v pláne vymaľovať balkón a kúpiť celej rodine bicykel. Už som sa roky neviezol.

Kultúrny život 28. mája 1991

Peter Uličný

● **Tvojej poetike je blízke nielen surrealistické spájanie nespojitého, ale aj „zneužívanie“ rôznych mytologických javov a bytostí. Ktoré z nich sú ti najbližšie a ako sa samotná mytológia prejavuje v tvojom písaní?**

Možno tu nejde o mytológiu v klasickom zmysle slova, teda o mytológiu starých národov. Ja si skôr mytológiu varím po svojom, nanovo. To ma zaujíma omnoho viac, než tisíckrát pretvárať staré námety a našívať ich na kopytá nových príbehov a novej doby. Moje postavy teda asi nie sú naozaj mytologické. Napríklad Mária Sabína, ako jedna z mojich najtajomnejších. Sú to vlastne siamské sestry, ktoré sú rozdelené, a nevedia o tom. Keď má jedna milenca, dieťa sa narodí tej druhej, ktorej sa milenc nevidí. Či je to mytológia, neviem, ale asi v tejto rovine sa v svojich hrách rád pohybujem.

● **Podľa čoho si vyberáš námety pre svoje divadelné hry. Čo je v tvojom ponímaní hodné zdramatizovania? Často využívaš rôzne historické, pseudohistorické a folklórne motívy. Prečo?**

Dejiny ma veľmi zaujímajú, ale rovnako ako mytológia, dejiny prerobené. Dnes si už každý môže prečítať o histórii všetko, čo chce, takže nemá význam, aby divadelná hra suplovala náučnosť. Ja to skôr robím hravejším spôsobom. To, čo je známe, trochu premením. Divák sa začína baviť, pretože je informovaný, ako to bolo naozaj, a uhol pohľadu, ktorý mu ponúkam, je trochu dráždivý. Zo zmeny určitých faktorov v minulosti však vyplýva aj posun prítomnosti. Toto sa mi zdá pri práci s historickým materiálom najzaujímavejšie. Ďalším veľkým zdrojom je ľudské privatisimo. Zaujímajú ma skôr malé dejiny. Tie veľké zneužívam na určité hravé posuny. Ale malé dejiny, čiže príbeh jednej osoby, je pre mňa omnoho dráždivější.

● **Pre tvoje hry je typické aj spájanie rôznorodých prvkov, motívov, vytváranie zvláštnej koláže dejov, postáv a časov, čo by mohlo predurčiť aj tvoje zaradenie pod heslo postmoderna.**

Tento výraz beriem ako pomocný terminus technicus literárnych vedcov. Nebránim sa mu, ani ho nevystrekujem do popredia. Opäť je tu jeden koniec tisícročia a tak ako koncom každého storočia vzniká pocit, že všetko tu už bolo a všetko treba začať nanovo alebo to aspoň nejak posunúť. S týmto pocitom pracujem nielen ja, ale aj množstvo prozaikov, najmä mladej generácie.

● **Aké literárne postavy máš rád, o akých sa ti dobre píše?**

Ironické ženy a skeptických mužov. Ale asi mám radšej ženy. V starých veľkých drámach bol kráľ, veľmož, princ, ktorý videl zradu na vlastnom dvore, cudzoložstvo matky, a potom nad tým hľbal s lebkou. Sú to staré motívy, ktoré Shakespeare pospracovával a posunul. Ale v jeho období to bola aj realita. Dnes nevidím nijaký dôvod, prečo by som mal spracovávať krvilačné príbehy zo súčasných vládných dvorov a boj šedých eminencií o moc akejkoľvek spoločnosti, mafiánskych špičiek a tak. Títo veľkí jedinci, ktorí, bohužiaľ, smerujú túto spoločnosť tam, kde by som ju nechcel vidieť, ma nezaujímajú. Skôr dôsledky ich činov na obyčajných ľuďoch a ich malé dejiny.

● **Čo ťa okrem irónie zaujíma na ženách?**
Tajomnosť a fatálnosť, tá nepredvídateľná chémia, ktorá v niektorých prípadoch prebieha a v iných zasa nie. Ich schopnosť zmeniť v jedinom okamihu život muža. Od najhviezdnejších pocitov až po najodpornejší pád. Fascinuje ma ich nevypočítateľnosť.

● **Platí téza, že ak sa chceš vysloviť k nejakej vážnej téme, je nevyhnutné ju trochu aj zhodiť a zosmiešniť?**

V poslednom čase som sa v hrách pokúšal o tzv. „erotizovanú religioznosť“ (ako o mne napísal jeden český kritik), napr. v hre Argentína, kde ukrajinská čašníčka Dona je neobyčajne fascinovaná speváčkou Madonnou. Madonna je katolíčka, ale katolíčka, ktorá svojimi vystúpeniami mnohokrát pobúrila prísnych veriacich. Pre mňa je symbolom masovej religioznosti konca tohto tisícročia. Toto je sku-

točne tá madona, akú dnes asi väčšina potrebuje. Nechcem sa však dotknúť hlboko veriacej menšiny. Alebo väčšiny? Ďalšia téma je naozaj veľmi privátna a ja ju nazývam: chorá láska v chorej dobe. Choroby doby sa musia prejavíť aj v chorobe vzťahov, krachujúcej rodine a neschopnosti porozumieť si nielen s partnermi, ale ani s vlastnými deťmi. Asi toto spojenie – niečoho privátneho s tým tzv. hviezdny – je príkladom zhodeného „vyšokého“ umenia. Na tejto báze sa dá trochu uvažovať spôsobom, ktorý mi je blízky, bez toho, aby som sa zosmiešnil nejakými vážnymi slovami. Koniec koncov v divadle nie je čas na siahodlhé analýzy. Na to sú eseje alebo iné plochy. Divadlo musí ísť rýchlo dopredu, inak zaspíte.

● **Do akej miery sa vo svojich hrách usiluješ experimentovať a do akej miery sa pridržáš určitých ustálených postupov, respektíve vlastnej poetiky?**

Snažím sa experimentovať iba minimálne, pretože kde je všetko dovolené, tam nič neprekvapí. Skôr sa snažím jednotaj obsekať určitú barokovosť svojich textov. Prvotné verzie hier aj prozaických textov sú neobyčajne košaté, nemôžem odolať rôznym anjelíčkom, kučierkam. Všetko je to nadýchnuté, oblé a nestráviteľné. Potom tú barokovosť oblamujem a z viacstranových viet vznikajú kratučké s niekoľkými slovami. Už to dostáva rytmus, ktorý sa dá čítať alebo hovoriť v prípade hier.

● **Ako v súčasnosti vnímaš sám seba a svoje autorské smerovanie? Čím by si sa rád zaoberal a čoho by si sa rád vystríhal.**

Chcel by som písať aj pre iných. GUnaGU je laboratórna scéna, ktorú poznám a ktorú si utváram, čo však prináša aj nebezpečenstvo určitej uzavretosti. Je vždy dobré, keď text autora zoberie iné divadlo, cudzí dramaturg. Vždy nedočkavo čakám, že so mnou bude niekto o text bojovať. Je to iné ako hladký odpor, ktorý ma nikam neposúva. GUnaGU má svoju poetiku, ale aj svoju uzavretosť. Teraz išiel jeden môj text v Národnom divadle (Demokrati 1996) a uvažuje sa tu aj o ďalšej hre Gotika. Takže čakám... komu by som tie hry

mohol ponúknuť. Nevieam, či ich niekedy niekto uvedie, ale ukazuje sa, že aj tieto veci postupne začínajú žiť svojím životom.

● **Naposledy ti vo vydavateľstve L.C.A. vyšla próza Panic v podzemí a zbierka hier Mária Sabína. Pripravuješ aj niečo nové?**

Práve som Kalimu Kertészovi odovzdal rukopis ďalšieho komorného románu, ktorý sa volá Váňa Krutov. Vyjsť by mal vo vydavateľstve L.C.A. na jeseň.

Knižná revue 4. augusta 1998

Dado Nagy

● **Vo vašom poslednom románe Váňa Krutov, ktorý má aj autobiografické prvky, píšete, že rodičia ťažko niesli, keď ste odložili biely plášť.**

Mám tri negatívne body, ktoré sú pre mojich rodičov stále traumou – nikdy som nenosil sako, odišiel som do Bratislavy a neudržal sa v medicíne. Snažia sa to niesť statočne, no občas to ešte vypláva na povrch. Aj keby som dostal Nobelovu cenu, čo iste nedostanem, názor našich, že som mal zostať doma, mať sako a pred menom štyri písmenká, to neovplyvní.

● **V románe tiež píšete o smútku dramatika, ktorého hry dostávajú Radokove ceny, ale divadlá o ne nemajú záujem.**

Pre televíziu som začal písať aj preto, že v divadelnej sieti moje hry nikto nechcel hrať. Jednoducho som začal mať pocit, že písať do šuplíka je silne nezaujímavé. V hlave nosím tri-štyri témy, no nepracujem na nich, lebo viem, že potrebujú veľkú scénu, veľké obsadenie, v GUnaGU by nevyzneli.

● **Pomerne častý je názor, že divadlo, najmä alternatívne, je zábavou intelektuálov a televízia papučovou kultúrou, ktorou vzdelanec mierne, alebo aj ostentatívne, opovrhne. Vy k nej máte aký vzťah?**

Pre televíziu sme už asi pred siedmimi rokmi robili s režisérom Karolom Vosátkom sériu poet-klipov o svetových básnikoch, tiež sme nakrútili televízny videofilm Niekedy by som ťa najradšej zabila, televízia x-krát snímala na-

še predstavenia v GUnaGU, takže nedá sa povedať, že by som ňou opovrhoval.

● **Poézia, videofilm, vlastná dramatická tvorba je čosi iné ako sitkom, ktorý mnohí a priori považujú za poklesnutý žáner.**

V jednom období sme v GUnaGU nerobili nič iné, len povyšovali tzv. poklesnuté žánre. Mali sme hru Barbarella, vychádzajúcu z komiksov, kde som hral zostarnutého Batmana, predstavenie Zvoľna stúpam v riedkom vzduchu bolo „divadelnou platňou“, teda sériou pesničiek. So zaznávanými žánrami sme robili radi, ale priznám sa, keď som dostal ponuku na sitkom, najprv som jednoznačne odmietol. Ale nakoniec som si povedal, že je to vlastne profesionálna výzva. Vyskúšam si to a pokúsím sa obrátiť ju na svoj vzor. Myslel som, že si zazvoním len zopár dielov, a už je ich dvadsaťšesť a ďalších dvadsaťšesť píšem.

● **V GUnaGU máte všetko pod palcom, v televízii odovzdáte scenár a dianie na pľace môžete maximálne mlčky sledovať z portrétu v zborovni, kde ste zobrazený ako zakladateľ fiktívneho gymnázia. Viac urobiť nemôžete.**

To je vždy riziko tímovej práce, ale režisér Stano Párnický od začiatku pristupoval k spolupráci veľmi svedomito. Tiež zobral Zborovňu ako výzvu, a tak ju obaja spolu ťaháme. Bolo však treba istý čas, aby sa rozbehla. S pilotným dielom dodnes nie som spokojný. Ani po literárnej stránke. Aj herci potrebovali istý čas, kým začali cítiť, o čom je sitkomové herectvo. Na začiatku bol múr, ktorý sa musel prebúrať, ale myslím, že to začínajú mať radi, a ako autora ma môže len tešiť, že Božidara Turzonovová, Diana Mórová, Marián Zedníkovič, Ján Kroner, Riško Stanke či Zuzana Fialová to berú.

*Magazín SME 4. marca 2000
Barbora Dvořáková*

● **Zdá sa, pán Klimáček, že nám tu nevznikol len portrét, ale celý album fotografií. Čo treba doplniť, skorigovať? Čo pozitívne priniesol plynúci čas, kde pribudli vrásky?**

Stále ma ešte baví divadlo, v tejto sezóne sme uviedli tri pôvodné premiéry, čoraz viac ma teší kolektívne písanie, t.j. vyzvem „svojich“ hercov a herečky k rozprávaniu, provokujem ich, zaznamenávame to, následne vyškrtáme a na javisku hľadáme k reči tvar. Živé divadlo, bez diktátu textu, je to naozaj vzrušujúce. Ale ako človek, v ktorom sa nečakane jin strieda s jangom, teším sa už na pevnú a komplikovanú hru, ktorú chcem písať v zime. Bude ju striedať opäť kolektívna improvizácia, asi s naším divadelným bigbítom. Mám štyridsať jeden rokov, a stále sa chcem hrať. Je to pozitívne?

● **V tom pestrom prúde tvorby pozorný čitateľ objavil aj knižku, ku ktorej sa chcem vrátiť otázkami: prečo kniha pre deti a prečo len jedna, keď bola taká úspešná, že si ju všimli a ocenili aj v zahraničí?**

Nohu k nohe som napísal, keď sa mi narodila dcéra Dorotka, počas trojtýždňovej dovolenky. Pred osemdesiatym deviatym mala autorská rozprávka na Slovensku silné postavenie, písali ju silní autori, v najlepšom zmysle slova literárne celebrity. Ruka v ruke išli ilustrácie. Vy by ste necheli byť na chvíľu v takej slušnej spoločnosti? Lenže keď rukopis prišiel v pozamatovom období do Mladých liet, tam usúdili, že komiksová biblia a laminovaný Mickey Mouse je to pravé, čo treba vydávať, a rukopis stál. Potom sa ho ujalo vydavateľstvo Hevi, ktorému som na vydanie osobne zohnal sponzorských stotisíc, aj tam stála rok, a keď vyšla, takmer nebola distribuovaná do predajní. Je príznačné, že si ju všimli až skvelí ľudia z BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, a ich pričinením aj Poľská sekcia IBBY a tá udelila knihe Cenu Janusza Korczaka. Dnes Nohu k nohe nenájdete hádam ani v jednej predajni a nie je to preto, že by sa vypredala. Takže odpovedám: pokiaľ bude vládnuť v tejto krajine podobný vydavateľský manier, nechcem písať ďalšiu detskú knihu.

● **Je to známy fakt, že deti čítajú stále menej. Príčinu hľadáme v elektronických médiách, v presune záujmu do sféry počítačovej, v nedostatku času (detí i rodičov) a pod.**

Ale zaznamenala som aj úvahu Daniela Heviera o tom (ak to správne interpretujem), že časť viny by si mali pripísať aj autori, vydavateľstvá a... Predpokladám, že ste nad tým uvažovali aj vy, keď ste v celkom všedných situáciách každodenného života objavovali pre čitateľa veci pozoruhodné, a to spôsobom, ktorý provokuje byť účastníkom tohoto procesu, prejavíť vlastnú kreativitu. Táto kniha iste nevznikala v zabehanej postupnej následnosti: autor – vydavateľ – ilustrátor – tlačiareň.

Noha k nohe bola malou počtou slovenskej výtvarnej obci, konkrétne Otisovi Laubertovi a predovšetkým Dežovi Tóthovi, ktorý knihu ilustroval. Mohol som roky navštevovať niektoré ateliéry, chodieval som na súkromné vernisáže a vedel, že pod tým hrubým ľadom Československa osemdesiatych rokov je živo. Napísal som niektoré texty na Dežove obrázky, inšpirovali ma jeho akcie zaznamenané na fotografiách, nakoniec, boli to roky akčného umenia a ja som vo výtvarných akciách videl hravosť, ktorá mi bola blízka a ktorú som po svojom udržiaval v divadle GUnaGU. Nesledujem už dnešné výtvarné tendencie, takže ďalšia Noha čaká na iných. Ale teší ma, že som po celom Slovensku zachytil už tri-štyri tvorivé dielne detí inšpirované touto knihou.

● Ako autor pre deti a mládež ste sa etablovali aj v rozhlase. Na Festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry v roku 1999 ste získali Hlavnú cenu za hru pre mládež *Denník nežnej*. Textu rozprávkovkej hry *Ema a Emil* porota udelila Prémium Literárneho fondu a Slovenský výbor Unicef si vybral na ocenenie vašu hru pre deti *Ak ma nebudete mať radi*. Predchádzala im ešte hra *Vytetovaná žena*. Aké nové možnosti vám ponúkla rozhlasová hra, čím vás zaskočila?

Rozhlasová hra nie je len divadelné predstavenie sledované so zatvorenými očami. Je to „ušné“ umenie a ja som milovník slov. Zobral som rozhlasové médium ako novú hračku, a preto v takom rýchlom slede vznikli tie štyri hry. Najradšej by som bol, keby sa moje hry počúvali potme, bez rušivých vplyvov. Ale to by mohol poslucháč zaspáť. A keďže som re-

alista a viem, že pri akokoľvek dobrom „rozhlase“ sa zehľí či odbieha do kuchyne, píšem hry do dvadsaťpäť minút, aby sa to dalo vypočúť na jeden šup. Na druhej strane pán Viktor Lukáč zrežiroval *Denník nežnej* tak, že som hodinu sedel ako prikovaný.

● Podľa mojho názoru ste v týchto hrách komunikatívnejší ako v predchádzajúcej tvorbe, akoby vám viac záležalo na nadviazaní kontaktu s poslucháčom, i keď mu ani tu nenadbiehate. Je to spôsobené len uvedením si adresáta alebo sa už dá hovoriť aj o smerovaní od gunagovského a zainteresovaného partnera k širšiemu publiku?

Pracujem pre toľko médií aj z pragmatického dôvodu, niečím sa, s dovoľením, musím živiť. Literatúra a divadlo sú moje hobby. Takže musím korčuľovať po viacerých ľadoch naraz. Keď robím pre rozhlas, nemusím v ňom za každú cenu ventilovať tú najexcentrickejšiu formu, ktorá presvedčivejšie zaznie v malej sále GUnaGU, ale pred tisícmi poslucháčmi v rozhlase by nemusela rezonovať. Jednoducho, nemusím sa už za každú cenu predviesť. Aj keď celý život vraj píšeme len jednu knihu či hru, formu treba upraviť podľa ľadu, na ktorý si pripíname korčule. Divák SND nie je kompatibilný so študentským publikom v GUnaGU, to je realita. Ideál je, keď si napíšem vec pre seba, a ona osloví (takmer) všetkých. Recept neexistuje.

● Pán Klimáček, šepká sa o Šepkárovi v hľadisku. Je to pravda?

Mladí herci v SND, s časťou ktorých som robil v deväťdesiatom šiestom Demokratovi na Malej scéne, ma oslovili na spoluprácu. SND má osemdesiate výročie a práve píšem hru z tridsiatych rokov Slovenska, premiešanú s jazzom skvelých Funny Fellows, ktorí budú hrať na scéne. Je to najmä o dobe, ktorá veľmi nepriala kráse a umeniu, o dobe, keď sa tento národ všeličo učil a, bohužiaľ, dodnes nedoučil. Myslím, že to bude komédia s príchutou Karpatskej horkej.

KVETA SLOBODNÍKOVÁ, máj 2000

BIBLIOGRAFIA VILIAMA KLIMÁČKA

DIVADELNÉ HRY:

(Ak nie je uvedené inak, premiéra bola v divadle GUnaGU.)

Koza (Pocta S. Beckettovi), 1987; **Poveternostná situácia** (aidémok), 1989; **Bigbít** (hra s beatom o bití aj bytí), 1990; **Loj** (drama s oponou), 1992; **Nuda na pláži**, 1993 – 2. cena Nadácie A. Radoka v súťaži o najlepšiu českú a slovenskú hru roka v Prahe (dosiaľ neuvedená); **Pressburger Blut** (sci-fi z Bratislavy roku 2007), 1994; **Smrtičky a vražedníčky** (manželská krutohra), 1994; **Mária Sabína** (hra pre bubny a šijací stroj), 1994 – 1. cena Nadácie A. Radoka; **Angeleo** (industriálna balada zo slovenských hôr a fabrik 1948), 1995; **Gotika** (skrytý pôvab Slovanov), 1995 – 2. cena Nadácie A. Radoka (dosiaľ neuvedená); **Ohne ohnivé** (Užhorod), 1996; **Demokrati** (adaptácia románu J. Jesenského), 1996 – SND 1997, prémia Literárneho fondu; **Eva Tatlin** (boševické vzducholode prilietajú), 1996 – 2. cena Nadácie A. Radoka; **Argentína** (hra na Madonnu), 1997; **V kapce rtuti** (od bouchacích kuličiek k Nobelovč ceně), 1997 – (dosiaľ neuvedená); **Jawa nostalgická** (the best of ČSSR 1969 – 1989), 1997; **Dáma s kolibríkom**, 1998; **Génius loci**, 1999.

DIVADELNÉ HRY V SPOLUAUTORSTVE:

Vestpoketka (s I. Mizerom), 1985; **Osídla mladého muža** (s I. Mizerom), 1986; **Päť minút v balóne** (s I. Mizerom) 1988; **Hlt** (s V. Balekom, I. Mizerom, A. Votavom), 1991; **Piesá...** (s I. Mizerom), 1993; **Caligari** (s V. Balekom), 1993; **Zltý autobus** (s M. Janouškom), 1993 – Staré divadlo v Nitre 1999; **Barbarela** (s K. Vosátkom), 1995.

ROZHLASOVÉ HRY:

Vytetovaná žena, 1995 – dve Prémie Literárneho fondu: za text a autorský debut 1997; **Denník nežnej**, 1998 – Hlavná cena v kategórii hier pre deti a mládež na XVI. festivale pôvodnej slovenskej rozhlasovej hry 1999; **Ema a Emil**, 1998 – Prémia Literárneho fondu 1999; **Ak ma nebudete mať radi**, 1998 – Cena Slovenského výboru Unicef 1999.

TELEVÍZNE PROJEKTY:

Poetklipy (profily svetových básnikov – 20 dielov), 1994; **Niekedy by som ťa zabila** (videofilm), 1996 – TV 1997; **Denník škaredého dievčata** (filmový scenár), 1996 (nerealizovaný); **Mydlo** (filmový scenár), 1999 (nerealizovaný); **Zborovňa** (sitkom – doteraz napísaných 46 dielov).

KNIHY:

Až po uši (poézia), Slovenský spisovateľ 1988; **Ďalekohľadenie** (povedky), Slovenský spisovateľ 1991; **Zdravotní knížka** (poézia), Vydavateľstvo AF 1991; **Karamelky** (poézia), Slovenský spisovateľ 1992; **Noha k nohe** (rozprávky), Vydavateľstvo Hevi 1996 – Cena Janusza Korczaka, Varšava; **Mária Sabína** (7 hier), Vydavateľstvo L.C.A. 1997 – Prémia Literárneho fondu 1998; **Panic v podzemí** (román), Vydavateľstvo L.C.A. 1997; **Váňa Krutov** (román), Vydavateľstvo L.C.A. 1999.

VILIAM KLIMÁČEK sa narodil 14. 9. 1958 v Trenčíne. Vyštudoval Lekársku fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Deväť rokov pracoval ako chirurg a anesteziológ na Klinike kardiovaskulárnej chirurgie ÚVKCH v Bratislave. V roku 1985 spoluzaložil divadlo GUnaGU, ktoré dodnes patrí k najvýznamnejším alternatívnym scénam na Slovensku. Dosiaľ uviedlo takmer tridsať pôvodných hier vo väčšine od V. Klimáčka, ktorý je v ňom umeleckým šéfom, ale i režisérom, hercom či príležitostným hudobníkom. Za svoju tvorbu získal viacero cien doma i v zahraničí. Vyšlo mu sedem kníh poézie a prózy, píše pre televíziu i pre rozhlas. Je ženatý, má dve deti.

Viliam Klimáček ROHOŽKA Z ROHOŽNÍKA

Poznám jednu rohožku z Rohožníka, ktorá si strašne vymýšľa. Aj za bieleho dňa: zaspí si a sníva. Ešte ste nevideli schúlenú rohožku? Nečudo. Mávajú veľmi ľahký spánok, a keď počujú dakoho prichádzať, už-aj sa vystrú pred dvere. Také sú rohožky.

Aj dnes: nikto nechodí a rohožka z Rohožníka pomaly zaspáva. Sníva sa jej o krásnom mestečku, v ktorom sú pekné domy, na domoch vchodové dvere a pred nimi rohožky. Čo dom, to iná rohožka. Majster cukrár má pred dverami mrežovník. Je taký voňavý, že mu ho deň čo deň zjedia a majster musí vypekať pre občanov stále nové rohožky.

Pán klavirista má pred dverami harfu. Vždy, keď do nej brnkne nohami, struny zahrajú. Veľmi sa usiluje umelecky stúpať, aby krásne vyhrávala. Pravda, niekedy sa vracia v noci unavený domov z posedenia s inými klaviristami, trochu sa aj motá a vtedy rohožka zabrnká falošne. Hneď celé mestečko pozná, či filharmónia flámuje.

A čo majster v skoku do výšky? Ten má pred dverami trampolínu. Býva skoro na povale, a keď idete, stačí iba skočiť a bzink! trampolína vás vynesie oknom až do bytu. Ale treba skákať akurát: ak skočíte prisilno, preskočíte celý dom, preletíte ponad strechu a čľupnete do rieky, čo tečie za domom!

A čo pán poštár? Má pred dverami obrovskú poštovú známku. Každý, kto chce cestovať, prilepí sa o tú známku, zazvoní, dostane pečiatku a už letí! Tu vlaký nepoznajú! Na podrážkach majú prilepený celý svet! Znamky z Honolulu, Londýna, Timbaktu a Trinidad...

Mať raz takú rohožku, naberiem smer na Poprad! – sníva rohožka z Rohožníka, vyberá sa na cesty. Dobrú noc, máš krásne sny!

Toto je rozprávka z paneláka:

Panelák bol plný bytov, byty boli plné izieb, izby plné ruží... no, no... izby boli plné papierových ruží na tapetách. Že tapetová ruža nevoní, to sa iba zdá. Inak vonia nám a inak zamilovaným.

Jeden chlapec a jedno dievča boli do seba zamilovaní a po čase dostali byt. – To je rozprávka? – pýtate sa.

Áno, to je rozprávka o chlapcovi a dievčati, ktorí boli do seba zamilovaní a dostali byt, v ktorom boli izby plné tapiet a na nich samé ruže z papiera.

A zamilovaným ruže na tapetách voňali. Bodaj by nie! Dievča roky bývalo na internáte a na chlapca sa mohlo dívať iba z balkóna.

Zlá, jedovatá vrátnička chlapcov dnu nepúšťala. Prichádzali iba prezlečení za dievčatá a to ten náš nemohol, lebo mal fúzy a fúzaté dievča by vrátnička hnala, ojoj! Tak sa na seba dívali. Chlapec býval zasa v pivničnom podnájme. Bolo tam stále mokro a v kúte rástol mach a huby. Navyše tam bol pozor zlý pes. Teda nápis:

• POZOR! ZLÝ PES! •

Pod ním sedel jeden zlý pes. Chlapec mu zakaždým kupoval lahôdkové párky, aby sa vôbec dostal domov.

Preto sa nečudujem, že boli strašne radi, keď už mali byt.

A ruže na tapetách im voňali ako nikomu.

Na stenu si zavesili svadobnú fotku a visí tam dodnes: obidvaja sa na nej usmievajú.

Ako to už chodí, vôňa ruží sa z bytu vyvetrá a začne sa normálny život:

Vstávajú do roboty,
čistia zemiaky,
nakupujú mlieko,
umývajú okná,
privolávajú výťah,
zašívajú záclony,
vypínajú svetlo,
varia karfiol...
Bežný, obyčajný život.

Viliam
Klimáček

TAPETOVÁ RUŽA

TAPETOVÁ RUŽA

Viliam
Klimáček

Každý deň a dookola:
Čistia mlieko,
vypínajú zemiaky,
varia záclony,
umývajú svetlo,
nakupujú okná,
zašívajú karfiol...

A tak stále dookola.

Byty starnú ako ľudia. Aj ich byt sa takto menil. Slnko pražilo na tapety a farby vybledli. Uchodené koberce sa zodrali. Viete, koľko krokov prešlo po nich každý deň? Tisíce! A všetky zanechali na ňom stopy.

Všetky veci starnú: starne vešiak, prekabátený kabátmi, dverám vŕzga v kolenách, kľučky sú celé dochytené, keď každému podávajú ruku, ach jaj, mení sa všetko, stoly, skrine, umývadlá...

Aj chlapec a dievča sa menili so svojim bytom. Čím dlhšie v ňom žili, tým viac si hovorili:

– Pamätáš sa na tento fliačik? To si prvýkrát uvarila rajčinovú polievku a ja som prskal od smiechu.

– A táto škvrnka? Prievar zhodil kalamár. Písal som ti do kúpeľov.

– Kedy sme natrhli tapetu? Keď sme hrali v izbe pingpong? Poznali si všetky stopy v celom byte: prskance, škvrny, ryhy, machule, fliačky, stekance, jamky...

Raz pri veľkom upratovaní zvesili zo steny svoju svadobnú fotografiu, tú, kde sa držali za ruku a boli stále mladí. Dali ju dolu a vtedy sa v izbe rozvoňali kvety. Za obrazom, roky skryté pred slnkom, pred vyblednutím, boli lupene svieže a čerstvé. Okolo bola tapeta sivá a mŕtva, ale za obrazom, len na tom skrytom kúsku, tam krásne voňali. A to sa nedalo z izby vyvetrať, aj keby nechali celú noc otvorené okno. Ale oni vetrať nechceli, kdežeby! Tešili sa a vyvoniávali vzduch naplno, obidvoma dierkami.

Keď slnko roky bieli steny a všetko spáli ako na púšti, to sa stáva. Ale keď občas pod svadobnými fotkami zostane všetko ako predtým, to je skoro zázrak. A o zázrakoch by sa písať malo, pretože sa často nekonajú. A keď sa stanú, nikto si ich nevyšimne, nenapíše do novín.

Kde sa odohral tento príbeh, na akej ulici, neviem. Ale verím, že sa prihodí ešte veľakrát. Naviem, kde býva chlapec a dievča, lebo v Petržalke je dom na dome a v každom sú izby a v izbách tapety a na tapetách kvietky a tie nevoňajú, nevoňajú, nevoňajú...

Alebo sa mýlim?

Psychoanalýza sektára

Miron Zelina

Stretávame ich na rohoch budov, v podchodoch, stoja a núkajú okoloidúcim časopisy, oslovujú ich slovom aj pohľadom, postojom aj neobvyklosťou svojej činnosti. Sú medzi nimi starší aj mladší, prídu aj k našim dverám a zaklopú...

Čo sú to za ľudia?

Chodíme okolo nich a málokedy vieme, ako sa k nim správať. Vymykajú sa...

Sektári a sekty sú okolo nás, či si to chceme pripustiť alebo nie.

Opýtal som sa študentov, ako sa dívajú na tých ľudí, ktorí na rohoch predávajú časopisy a oslovujú ľudí, aby ich v konečnom dôsledku pritiahli do sekty. Najčastejšia odpoveď bola, že je to ich vec. Potom názor, že sú to nejakí divní ľudia, správanie ktorých je ťažko pochopiteľné, ale niektorí študenti ich chválili a povedali, že je tu konečne niekto, komu záleží na tom, aby ľudia verili, aby boli lepšími.

Čo sú vlastne sekty?

Sekta je zväčša chápaná ako určitá, zvyčajne menšia, uzatvorená skupina ľudí s náboženským zameraním a poslaním. Sekty majú svoje názory, ktoré sa líšia od iných náboženských skupín, ale často sú to aj názory, ktoré sú zvláštne v porovnaní s názorom majoritnej spoločnosti. Najznámejšie sekty majú aj svoju organizovanú štruktúru, svoje rituály, symboly, obrady a neraz sa ich názory a činnosť označujú za extrémne. Veľa siekt vzniklo tak, že ich predstavitelia začali zdôrazňovať niektorú časť biblie (starozákonné tzv. prorocké knihy, Apokalypsu) ako reakciu na nespokojnosť s tým, čo sa deje vo svete, čo sa deje s človekom. Sektári takto často vyjadrujú svoj protest proti niečomu, čo sa vo svete vyskytuje, a protestom oslovia mnohých ľudí, najmä mladých a tých, ktorí sa chcú angažovať za niečo a proti niečomu. Staroveké a stredoveké sekty židovské, predkresťanské či rano-

kresťanské sa vyznačovali najmä mesianizmom; neskoršie to boli sekty, ktoré skôr pasívnym postojom a svojou púhou existenciou vyjadrovali svoje presvedčenie. V súčasnosti sme svedkami širokej škály siekt, a to od mesianistických, cez skromné a nerebelujúce sekty až po agresívne, prejavujúce sa otvorenou protispoločenskou činnosťou. Niektoré z nich prezentujú také predsudky a povery, že neraz nadobúdajú vyslovene antihumánny charakter, a niektorí sektári vážne narúšajú zákony a normy spoločnosti, občianskeho a rodinného spolunažívania. Už v stredoveku boli sektári prenasledovaní, často upálení alebo sťatí. V 19. storočí štát zakazoval niektoré sekty a mnohé z nich postupne pod týmto tlakom zanikli (napr. novosalemiti, johaniti), aj keď sme svedkami ich občasného znovuoživenia.

Sekty sa vyznačovali a vyznačujú extrémnosťou náboženských predstáv a postulátov, atmosférou výlučnosti

a tým oslovujú tých, ktorí chcú byť zvláštnymi, extrémnymi, provokujúcimi a rebelujúcimi alebo len veriacimi v niekoho (mesiáša) alebo niečo, čo podľa nich má najväčší a jediný zmysel, čo jediné dáva nádej a svetlo v tomto svete naplnenom nenávisťou, honbou za peniazmi, kariérizmom a zlom. Pred vyše dvadsiatimi rokmi otriasla verejnosťou správa o najväčšej kolektívnej samovražde všetkých čias, ktorá si vyžiadala 923 obetí, a pred niekoľkými mesiacmi sa to zopakovalo v Afrike znovu. Medzi členmi Ludového chrámu nechýbali ani deti, ktorým neľútostne primiešali cyankáli do hroznového džúsu. Do svetovej známosti sa dostali aj členovia japonskej sekty Aum, ktorá zamorila tokijské metro smrteľne jedovatým plynom.

Niekedy je ťažké orientovať sa v sektách, lebo neustále vznikajú nové a mnohé z nich majú nenápadnú, bohumilú činnosť v názve či poslaní. Niektoré sekty, ako napr. Scientologická cirkev, zahŕňajú viac podsiekt. J. Travernierová, prezidentka Národného zväzu združení na obranu rodín a jednotlivcov (UNADFI), definuje sektu ako skupinu ľudí, ktorí pokorne znášajú duševnú, intelektovú, finančnú a duchovnú manipuláciu. Na ich čele stojí duchovný vodca – guru, ktorý rozpracuje doktrínu a prenáša ju do praxe. Niektoré sekty hlásajú voľné sexuálne vzťahy, niektorí vyhlasujú, že je potrebné zrušiť existujúce zákony, lebo sú zastarané. Hayat el Mountacirová, ktorá sa venuje výskumu siekt, hovorí, že príslušnosť k sekte automaticky prináša so sebou rozpad rodinnej štruktúry. V podaktorých sektách guru dokonca rozdeľuje manželov a vytvára nové dvojice, uzurpuje si nekontrolovateľnú moc. Napríklad Moon si takto zabezpečuje vernosť svojich „poddaných“.

Jednotlivé sekty majú rozličné stanoviská k sexualite, niektoré sa sústreďujú na život v komunite, v iných pokračuje bežný spoločenský život, ale psychická závislosť od sekty je skoro vždy veľmi silná.

Jehovovi svedkovia, ktorí sú jednou z najznámejších siekt, majú okolo milióna členov na celom svete. Podliehajú centrálnemu zboru v Brooklyne, ktorý je spojivom medzi Jehovom a stúpenkami. Majú mnoho spoločných čŕt s bežnou náboženskou vierou, ale členovia sa dostávajú často do finančnej závislosti od sekty, neustále musia hľadať nových členov, nemajú právo voliť ani dostať transfúziu krvi, sú povinní dávať štedré milodary. Scientologická cirkev má tiež približne milión členov na celom svete. Jej typickou črtou je tzv. osobnostný trest, čo znamená odhaľovanie duševných slabostí členov a navrhovanie série programov na ich odstránenie. V podruží „Modernej vedy duševného myslenia“ si stúpenci platia drahé náklady za hodiny nápravy. Moonisti používajú aj také názvy ako „Federácia žien za svetový mier“, „Asociácia SOS rodín“. Moon vyhlasuje seba a manželku za stelesnenie ideálu, ktorý stvoril Boh, a od základu riadi život všetkých prívržencov. Tí vedú prísne asketický život, musia dodržiavať pôst, zriekať sa spánku aj partnerských vzťahov.

Najväčšie riziko siekt spočíva v tom, že človek sa dostane do silnej psychickej závislosti, stráca seba a za seba, a bez výhrad prijíma názor sekty. Žije náhradným životom sekty, jej myšlienkami, zásadami. A z tohoto položenía sa len veľmi ťažko môže dostať von.

Osobnosť sektára

Andrejku oslovil satanizmus, lebo hovorí o zle na svete, nič nezakrýva, pre-

tože aj oblečením, obráteným krížom, hudbou dáva najavo svoj protest a provokuje konformných „dospelákov“. Ale samotné „oslovenie“ by nestačilo. Bola na to príležitosť. V jednej garáži v Petržalke sa schádzali mladí ľudia, hovorili o všeličom, vyslovovali svoju nespokojnosť, a tak sa dostali až k informáciám o satanizme, až sa stali členmi tejto sekty. To by však ešte nestačilo. Dôležitá bola osobnosť Andrejky. Stredoškôľáčka s dobrým prospechom bola veľmi citlivá na ľudské zlo a chcela vyjadriť svoj postoj. Najlepšie sebavyjadrenie našla medzi satanistami.

Inak oslovujú človeka jehovisti, inak satanisti, nazaréni či turíčnici, adventisti siedmeho dňa alebo anabaptisti. Ale vždy sú tu tri základné vplyvy, ktoré tvoria súhrn príčin, prečo sa človek stane sektárom:

Osobnosť človeka—kontakt so sektou—sekta

Psychológia v posledných rokoch, najmä zásluhou Viktora E. Frankla a jeho žiakov, objavuje, že okrem psychických síl, ktoré zdôrazňovala psychoanalýza (libido), okrem energie, ktorú zdôrazňoval behaviorizmus, existuje v človeku tretia veľká sila a tou je *hľadanie zmyslu života, bytia*. Frankl prezentuje trojdimenzionálnu koncepciu človeka:

- a) biologická dimenzia reprezentuje telo, t.j. biologické kvality; je to dimenzia spoločná so zvieratami, rastlinami;
- b) psychosociálnu dimenziu reprezentuje prežívanie, t.j. kvality duševného života. Sú to procesy vnímania, pociťovania, inštinkty, pudy, podmienené reflexy, city;
- c) duchovnú-noetickú dimenziu človeka reprezentujú duchovné kvali-

ty (myslenie, chcenie, túžba, slobodná a zodpovedná voľba, rozhodovanie, zaujatie postoja, objavenie zmyslu atď.). Nastupuje tu činiteľ individuality a slobody, rozhodovania a voľby. Táto dimenzia existuje len u človeka.

„Specifikum humannum“ je v tom, že človek je osobou a osoba je vždy duchovná, napísal Frankl. Osoba je ľudská existencia, vlastné žitie človeka. Organizmus slúži len ako nástroj osobe. Osoba patrí do oblasti „JA“, nie „ONO“, nie je pod diktátom „Ono“, pod diktatúrou, ktorú mohol mať na mysli Freud, keď tvrdil, že „JA“ nie je pánom vo vlastnom dome. Osobu „JA“ nie je možné ododiť ani v dynamickom, ba ani genetickom ohľade od „ONO“ – pudovosti.

Jednou z možností vysvetlenia psychiky sektára je práve použitie trojdimenzionálnej teórie V. E. Frankla. Ide

o ľudí, ktorým nezáleží v prvom rade na ich tele („ONO“), ale ktorí sa na základe skúsenosti sprostredkovanej vnímaním, cítením (ktorá je vnímaná ako negatívna, kontraproduktívna) rozhodujú a hľadajú ten vyšší či často podľa nich najvyšší zmysel bytia človeka. U veriacich je to Boh, u iných to môže byť tvorivosť alebo láska, ale v každom prípade je to vystúpenie zo svojho organického bytia do priestoru noetickej reality. Noetickú realitu predstavuje hľadanie a nachádzanie zmyslu a predpokladom tohoto hľadania je vlastná otvorenosť, sloboda, schopnosť auto-transcendencie, tvorivosť. Hľadanie zmyslu života je teda hlavnou zodpovednosťou každého človeka.

Andrejka dnes počúva heavy metalovú hudbu, oblieka sa do čierneho, má namaľované pery fialovým rúžom a žije v štýle satanistky. Je to jedna z ciest jej hľadania zmyslu života, z ciest, ktorá je vlastná mnohým ľuďom. Ale nie je všetko, každé správanie, hľadaním životného zmyslu. Andrejka prišla na základe uvažovania, myslenia na svoj štýl...

Sú však sektári aj iného typu.

Typy sektárov

1. fundamentalista – skalopevne presvedčený, že bude koniec sveta v roku 2015 alebo verí inému predsudku či názoru a je vo svojom postoji k nemu fanatikom. Často ide o inteligentných ľudí, ktorí radi diskutujú o náboženstve, svete, utrpení, zmysle života a občas zazvoní na naše dvere, aby nás presvedčili o svojej pravde alebo aspoň aby sme začali uvažovať aj o iných pravdách, možnostiach;

2. kariérista – chce byť vodcom alebo ním je, alebo volí sektu pre iné výhody. Chutí mu moc, presviedča ľudí, káže im, prehovára, sľubuje. Napríklad na Slovensku existuje sekta, ktorá ponúka zadarmo pobyt v USA;

3. naivista – zvyčajne jednoduchý človek, ktorý s úctou a dôverou počúva svojho kazateľa – vodcu, verí mu;

4. charizmatik – chce zachrániť každého – človeka i ľudstvo, preto vstupuje do sekty a jej činnosti. Často sú to práve tí ľudia, ktorí predávajú v podchodoch literatúru;

5. hľadač – chodí do sekty po skúsenosti, nové zážitky a je pravdepodobné, že zo sekty vystúpi a vyskúša niečo iné, ak mu sekta umožní len tak ľahko odísť, čo vždy nemusí byť také jednoduché.

Členovia sekty oslovujú mladých ľudí alebo dôverčivých, ľahko ovplyvniteľných, ale aj ľudí, o ktorých vedía, že sú v kríze, v ťažkostiach, že prežívajú smútok alebo depresiu (úmrtie v rodine, finančné ťažkosti, rozvod, nezamestnanosť). Často to bývajú ľudia dobre situovaní a spoločensky úspešní, lebo oni ľahšie dokážu nájsť ďalších nových prívržencov sekty. Ponúkajú „nezištnú“ pomoc, chcú poradiť, pomôcť získať psychickú rovnováhu, sľubujú spoločenskú úspešnosť, blahobyt, neraz aj cestovanie a posmrtný život.

(Internetové informácie a linky na manipulatívne náboženské sekty, myšlienkovú prevýchovu, výstupové poradenstvo a deprogramovanie poskytuje stránka

<http://www.trancenet.org> alebo tiež <http://members.aol.com./carol2180>)

Učebnica

ako umelecký skvost

Na Slovensku máme unikátnu inštitúciu, ktorú poznajú v Japonsku, na Islande, v Taliansku, poznajú ju aj v USA a v Austrálii. Paradoxom je len to, že ju málo pozná naša verejnosť. Presnejšie povedané, mnohé z jej aktivít sú známe aj doma na Slovensku, ale málokto ich spája práve s ňou. Reč je o BIBIANE, inštitúcii gale-rijného typu, ktorej plný názov znie BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre de-
ti. Okrem experimentálnych interaktívnych výstav a programov pre detských ná-
vštevnikov práve tu sa pripravuje jedno z najstarších a vo svete najznámejších
podujatí – Bienále ilustrácií Bratislava, mladšie Bienále animácie Bratislava, tu
pracuje Slovenská sekcia IBBY (Medzinárodná únia pre detskú knihu UNESCO),
ktorá je garantom všetkých významných aktivít v celosvetovom meradle súvisia-
cich s krásnou detskou knihou. BIBIANA je akýmsi poslom a prostredníkom Slo-
venskej republiky vo všetkých významných medzinárodných organizáciách, inšti-
túciách, združeniach a nadáciách, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom dotýkajú práv
dieťaťa, vzdelávania a umenia určeného deťom. BIBIANA je odborným garantom
návrhov na mnohé prestížne ocenenia ilustrátorov, spisovateľov, animátorov, báb-
karov a iných slovenských profesionálnych umelcov, ako aj organizátorov desia-
tok reprezentačných výstav po celom svete. A čo je najkrajšie, určite medzi mno-
hými vždy spoznáte deti, ktoré s BIBIANOU vyrástli. Podľa invencie, hravosti,
potrebnej štipky sebavedomia.

Najnovšou iniciatívou BIBIANY, ktorej myšlienka vznikla už takmer pred dvadsi-
atimi rokmi, je projekt veľkej medzinárodnej súťažnej prehliadky Bienále Orbis Pic-
tus Bratislava (BOB). Tým, kto sa touto myšlienkou zaoberá a presadzuje ju už od
jej vzniku, je dr. Dušan Roll. Verejnosti doma i v zahraničí je už tridsať rokov zná-
my ako generálny komisár Bienále ilustrácií Bratislava.

● Pred viac ako tridsiatimi rokmi ste boli medzi zakladateľmi svetoznámeho BIB-u. Dnes veľmi iniciatívne presa-
dzujete potrebu založenia novej medzi-
národnej prehliadky, ktorá by mala pod
záštitou UNESCO a mnohých ďalších
medzinárodných inštitúcií a odborní-
kov vzniknúť znova na Slovensku
a v Bratislave. Predstavte nám svoju ví-
ziu...

S myšlienkou zorganizovať bienále ilustrá-
cií a grafických úprav školských učebníc –
Bienále Orbis Pictus Bratislava – som
vlastne prišiel už pri treťom–štvrtom roční-
ku Bienále ilustrácií Bratislava, ktorému
dnes všetci familiárne hovoríme skratkou
BIB. Preto sa ujala aj skratka BOB. Žiaľ,
hneď na začiatku tento zámer narazil na
problémy. Učebnica, to je ideológia a to sa
„nám“, pravda, vtedy veľmi nehodilo. Myš-

lienku som oživil pred pár rokmi, keď bol generálny riaditeľ UNESCO Federico Mayor v Bratislave na otvorení výstavy ilustrátorov z rozvojových krajín, ktorí pracujú počas jednotlivých ročníkov BIB-u na tzv. workshopoch UNESCO-BIB v Moravanoch nad Váhom. Federica Mayora návrh veľmi zaujal. Musel som mu celý zámer pripraviť písomne a súčasne začať vypracovávať základný štatút prehliadky. Oficiálna reakcia UNESCO, ešte aj za Federika Mayora, bola pozitívna. Preto sme v BIBIANE začali rozmyšľať nad tým, že by sme s prípravou mali začať celkom seriózne a nie len štatútom, ale aj rokovania-
mi na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky a v UNESCO. Ministerstvo kultúry a samotný minister Milan Kňažko prejavili porozumenie. Pripraviť pôdu pre takéto veľké medzinárodné podujatie je však zložitá vec, preto sme neskôr rokovali s novým generálnym riaditeľom UNESCO pánom Koichoro Matsuomom. Dohodli sme s ním stretnutie pri príležitosti otvorenia výstavy BIBIANY priamo v UNESCO v Paríži. Boli sme už o krok ďalej a ponúkli sme možnosť organizovať Bienále Orbis Pictus Bratislava v párných rokoch, aby sa striedalo s BIB. Ako som sa dozvedel, minister Milan Kňažko pri svojej nedávnej návšteve Francúzska rokoval o BOB-e s generálnym riaditeľom UNESCO. Hovorím o týchto podrobnostiach preto, aby ste si mohli urobiť predstavu o zložitej ceste, ktorá vedie k vzniku akéhokoľvek veľkého medzinárodného akceptovaného podujatia.

● **V správnej chvíli musí všetko do seba zapadnúť ako ozubené kolieska v hodi-
novom stroji. Zdá sa, že vaše kroky
a kroky vašich spolupracovníkov ste do-
kázali zosúladiť práve takto. Povedzte,
prečo ste zvolili práve názov Bienále Or-
bis Pictus Bratislava? Prečo BOB?**

Historicky doložená pravda je, že Komen-
ského kniha Orbis Pictus bola po prvý raz

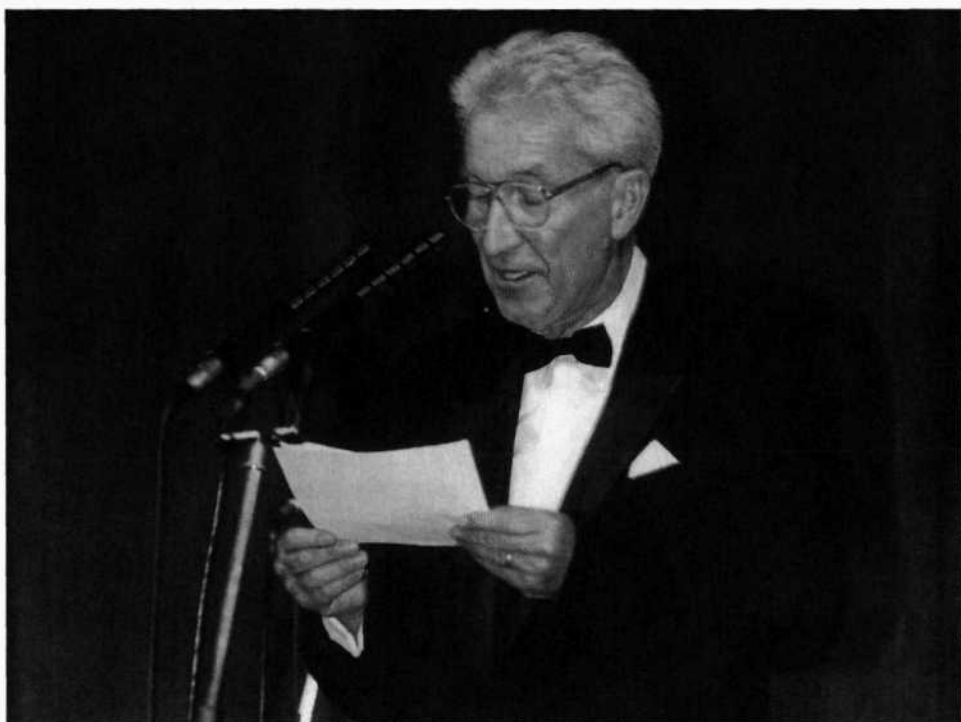
vytlačená na Slovensku. To predznačuje,
prečo sa rodiaca prehliadka má volať Bie-
nále Orbis Pictus a prečo sa má konať na
Slovensku. Dôležité pre rozhodnutie je aj
to, že Orbis Pictus Jána Amosa Komen-
ského je vôbec prvou ilustrovanou učebni-
cou vydanou dokonca v štyroch jazykoch.
Máme faksimile tejto knižky, ktorá vyšla
v tlačiarni v Levoči v roku 1685. Aj toto sú
fakty, ktoré zaujali pracovníkov UNESCO
a boli nimi určite prekvapení. My sme zas
boli radi, že sme mohli Slovensko prezen-
tovať ako európsku krajinu s bohatou his-
tóriou, a najmä kultúrnou históriou.

● **Po odborných a diplomatických ro-
kovaniach sa pomaly roztáčajú kolesá vo-
za naloženého množstvom úloh. Čím bo-
lo treba začať? Ako by ste charakterizo-
vali základnú myšlienku BOB-u?**

Pripravili sme štatút novej medzinárodnej
prehliadky. Bude sa striedať s Bienále
ilustrácií Bratislava, teda v nepárnych ro-
koch je vždy BIB ako doteraz a v párných
by mal byť zasa BOB. Bienále Orbis Pic-
tus Bratislava bude pravidelná medziná-
rodná súťažná prehliadka originálov ilus-
trácií a výtvarno-grafického vybavenia
školských učebníc. V súlade s rozhodnu-
tiami, úlohami a cieľmi UNESCO a k ne-
mu pridružených organizácií, s národnými
komisiami UNESCO, príslušnými minis-
terstvami, ako aj s vydavateľstvami učeb-
níc umožní konfrontáciu, vytvorí pod-
mienky pre ich hodnotenie, a tak podporí
všestranný rozvoj tohto druhu umenia. Toľ-
ko stručne zo štatútu bienále.

● **Z toho, čo ste povedali doteraz,
vyplýva, že harmonogram príprav BOB-
u je pomerne dlhý a na povinnosti bo-
hatý. Priblížte nám najbližšie obdobie.**

Bol by to dlhý a trochu nezázrivný výpočet.
Stručne môžem povedať, že v roku 2000 by
sa mali uskutočniť všetky základné rozho-
vory v UNESCO, na Ministerstve kultúry

SR a Ministerstve školstva SR a budeme pripravovať všetky základné materiály. V roku 2001 v spolupráci s UNESCO pripravujeme na jeseň na svetovú konferenciu, ktorá sa bude zaoberať problematikou školstva a boja proti analfabetizmu v Ženeve, nielen informačné materiály, ale aj výstavu. Mala by to byť krásna a bohatá výstava šlabikárov z čo najväčšieho počtu štátov. Trúfam si povedať, že taká bude, lebo sme ich už začali zhromažďovať. Po predbežnej dohode s národnými komisiami UNESCO v strednej Európe – v Rakúsku, Chorvátsku, Maďarsku, Poľsku, Česku a na Slovensku – by sme mali v roku 2001 vyjsť s iniciatívou vo forme oficiálneho návrhu, aby sa takáto akcia realizovala priamo v spolupráci s UNESCO.

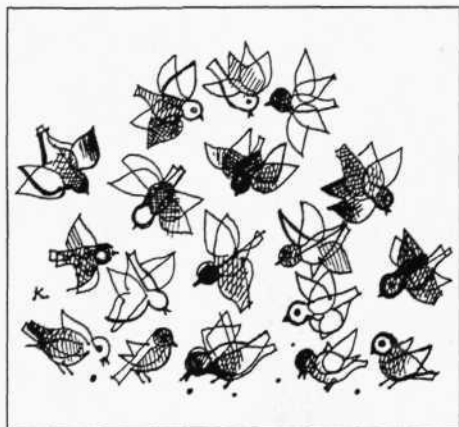
● V čom bude spočívať spolupráca s UNESCO?

Za najdôležitejší moment považujeme to, že hlavná cena GRAND PRIX bude cenou

UNESCO. Máme momentálne tiež prísľuby, že prostredníctvom svojich národných komisií v jednotlivých štátoch bude táto svetová organizácia pomáhať aj pri organizovaní a zhromažďovaní súťažných materiálov. To by bola obrovská pomoc.

● Ako bude organizovaný BOB?

Trocha inak ako BIB. Bude mať síce jednu hlavnú cenu, ale súčasne bude mať dve kategórie. Jednou budú ilustrácie učebníc, predbežne neuvažujeme o ich tematickom delení (napr. na učebnice prírodopisu alebo dejepisu), a druhú kategóriu budú predstavovať výtvarno-grafické úpravy učebníc, lebo úprava učebnice spočíva zväčša vo veľmi bohatej úprave fotodokumentácie. V každej tejto kategórii bude udeľovaných 5 cien. V ilustračnej by to mali byť Zlaté sovy, v druhej Plakety. Bude sa tiež udeľovať zvláštny diplom vydavateľstvu. Chceme využiť trocha modifikovanú schému, ktorá sa nám osvedčila na BIB-e. Sú-

časťou prehliadky BOB-u budú aj pravidelné workshopy, teda pracovné semináre pre ilustrátorov, ale hlavne grafických upravitelov a vydavateľov z rozvojových krajín. Tie chceme tiež organizovať v priamej spolupráci s UNESCO. Aktivity tohto typu možno zaradiť medzi výrazné formy boja proti analfabetizmu, a to je oblasť, o ktorú má medzinárodná organizácia mimoriadny záujem. Radi sa do riešenia tohto celosvetového problému zapojíme aj v Bratislave.

● Viete už, kedy sa uskutoční prvý ročník prehliadky?

Každá nová vec, najmä v takom rozsahu, o aký sa snažíme, potrebuje svoj čas. Roky 2002 a 2003 budú rokmi konkrétnej prípravy, kontaktovania sa s vydavateľmi učebníc vo svete. Nebude to jednoduché, pretože v rozvinutých krajinách existuje vždy viacero vydavateľov. Teraz som získal napríklad zoznam vydavateľov učebníc v Nemecku, len tých najvýznamnejších, alebo inak povedané základných, a je ich 35. Rovnako to bude aj inde, s tým musíme rátať. A preto bude veľmi dôležité, aby výkonný výbor v spolupráci s medzinárodným komitétom premyslel systém ako optimálnym spôsobom zhromažďovať knihy, ktoré budú za určitú krajinu nominované na BOB. Vidíte, toto je jeden z problémov, ktorý sa vynorí a až vtedy vyjde najavo,

že je nielen zložitý, ale aj háklivý. Na BOB-e, ako na každej výstave podobného druhu, sú priestory obmedzené. Štatút musí vymedziť maximálny počet exemplárov národných kolekcíí. Ak ich bude napr. 20, vyberte najlepšie učebnice zo 40-tich vydavateľstiev!? Bude to veľmi komplikované a my budeme zrejme oslovovať s prosbou o pomoc národné komisie UNESCO. Optimálnym sa ukazuje byť riešenie, v ktorom by si na základe konsenzu pri národných komisiách v jednotlivých štátoch vybudovali poroty odborníkov. Vznikol by ideálny stav, ktorý má i tak svoju komplikáciu. Nie všetky štáty sú v oblasti vydávania učebníc na tom ideálne. Preto nesmie žiadne riešenie vylučovať ani možnosť individuálneho pozývania. Je na nás, aby sme situáciu zmapovali komplexne, a tak prispeli k rozvoju vydávania učebníc tam, kde si to situácia vyžaduje.

● A ten prvý BOB?

Prvý BOB by sa mal uskutočniť v roku 2004. Či sa bude konať na jeseň alebo na jar, ešte nevieme. Prispôbime termín požiadavkám, ktoré vyplynú z ďalších konzultácií s Ministerstvom školstva SR, Ministerstvom kultúry a, pravdaže, s UNESCO. Jesenný termín je problematický, lebo sa začína škola. Do úvahy prichádza začiatok júla, aby sa nenarušoval školský rytmus.

● Svoju tradičnú značku má BIB, BIBIANA, BAB a už aj BOB. Kto je jej tvorcom?

Už podľa „rukopisu“ je to zrejme. Autor značky BIB, akademický maliar Miroslav Cipár, veľmi ochotne a bez nejakých požiadaviek predložil na našu žiadosť niekoľko návrhov na značku (logo) bienále učebníc. Jednu z nich sme vybrali, a tak sa ňou BOB už od začiatku môže prezentovať. V tomto období už začíname pripravovať súťaž na plagát, ktorý by mal byť, rovnako ako na BIB, vymyslený na desať najbližších ro-

nikov. Variovať sa budú farby alebo grafické motívy. Už v tomto období musíme pripraviť profesionálnu výtvarnú súťaž návrhov na ceny bienále, pripraviť zloženie výkonného výboru BOB-u, aby celá naša práca mala oporu u širšej verejnosti, či je to školstvo, kultúra alebo vydavateľstvá a pod. Ale to najdôležitejšie v súvislosti s BIBIANOU je rýchle a kvalitné vybudovanie funkčného sekretariátu Bienále Orbis Pictus Bratislava. Predovšetkým kunsthistorickú prípravu musí vykonávať a garantovať odborník. Je to vízia, ktorá si už doteraz vyžiadala mnoho energie, treba absolvovať ešte mnoho prípravných aktivít. Keď sa už samotná organizácia prvého ročníka začne, bude predstavovať obrovskú organizačnú a realizačnú záťaž.

● Určite máte v zálohe aj nejaký tromf, ktorý pomôže popularizácii príťažlivej myšlienky celosvetových stretnutí učebníc a ich tvorcov v Bratislave.

Mnohé som už spomenul a nechcem sa opakovať. Ja považujem za veľmi užitočný plán, podľa ktorého na budúci rok, možno hneď po svetovej konferencii UNESCO v Ženeve, zorganizujeme stretnutie veľvyslancov UNESCO. Bližšie ich oboznámime s cieľmi tejto akcie a ako nultý ročník BOB-u pri tejto príležitosti ponúkne aktualizovanú výstavu šlabikárov. Prenesieme ju ako vizuálnu prezentáciu zo Ženevy priamo do Paláca UNESCO v Paríži.

Pripravila DAGMAR VALČEKOVÁ

SÚČASNÁ SLOVENSKÁ ILUSTRÁCIA V NÓRSKU

V rámci svojich medzinárodných aktivít pripravila BIBIANA v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR a slovenskou ambasádou v Oslo v Nórsku výstavu SÚČASNÁ SLOVENSKÁ ILUSTRÁCIA, ktorej vernisáž sa uskutočnila 13. februára v nórskom Bergene a počas júna a júla bola výstava reінštalovaná v ďalšom nórskom meste Mo. Komisarí výstavy Barbara Brathová z BIBIANY a G. Ohldieck z Bergenu predstavili 200 ilustrácií dvadsiatich slovenských ilustrátorov. Sedemnásť z nich reprezentovalo Slovenskú republiku minulý rok na medzinárodnej súťažnej prehliadke ilustrácií detských kníh Bienále ilustrácií Bratislava 99. Expozíciu doplnili knihy. Záujem o jej reінštaláciu prejavili aj ďalšie nórske mestá.

WORKSHOP UNESCO-BIB

V Paríži dňa 17. mája 2000 otvoril M. Bouchenaki, námestník generálneho riaditeľa UNESCO pre kultúru, v Paláci UNESCO výstavu originálov ilustrácií WORKSHOP UNESCO - BIB.

Vernisáž sa uskutočnila za účasti nášho veľvyslanca vo Francúzsku a vedúceho stálej delegácie SR pri UNESCO Ing. V. Valacha, predstaviteľky Generálnej konferencie UNESCO p. Moserovej a ďalších prominentných hostí a diplomatov. Počas pracovnej návštevy Francúzska si ju prezrel aj minister kultúry Milan Kňažko. BIBIANA na nej prezentovala ilustrácie 45 autorov z 28 krajín, ktorí sa počas 9. ročníkov Bienále ilustrácií Bratislava zúčastnili medzinárodných WORKSHOPOV UNESCO-BIB Albína Brunovského v Moravonoch nad Váhom. Výstava sa uskutočnila v spolupráci s UNESCO.

K projektu bol vytvorený propagačný materiál BIB a informačný bulletin kurátorky výstavy B. Brathovej. Výstava sa bude reінštalovať v ďalších mestách (Strasbourg a Bordeaux)

S chlapčenskou dušou na tvári

K jubileu Vladimíra Ferka

Hovorí sa, že človek, ktorý stále vníma krásu, nestarne. A na to, aby túto krásu ustavične objavoval, potrebuje neutíchajúcu zvedavosť.

Spisovateľ, novinár a reportér Vladimír Ferko má všetky tieto vlastnosti a ako autor náučnej literatúry pre deti a mládež zanietenne objavuje okolitý svet a jeho ľudské vnútro. Nezaujímajú ho len nové poznatky, ale aj pohútky, ktoré vedú ľudí k objavom a ku každodennej tvorivej činnosti. Svoju pozornosť sústreďuje na základnú ľudskú radosť z tvorby, ktorá človeka celé stáročia obohacuje. Jeho najvýznamnejšou knižkou pre deti je *Kniha o Slovensku*, v novšom prepracovanom vydaní *Slovensko, moja vlasť*. Jej prvé riadky sa rodili na stránkach časopisu *Slniečko*, s ktorým spolupracuje dodnes. Vladimír Ferko je systematický odkrývač slovenského fenoménu, mapuje jeho prírodný, kultúrny a ľudský potenciál. Detského čitateľa upútava informatívne nasýtenými kuriózami, anekdotami, dobrodružnými príbehmi,

čím sa približuje k beletristickému žánru. V knižke *Tisícásobný dukát* povestovou formou predstavuje nevšedné epizódy z dejín Slovenska od príbehu prvého jaskynného medvedíka až po Slováka na Mesiaci. Čitateľsky príťažlivá je aj knižka vtáčích rozprávok *Sedmohlások*. Presvedčivosť autorovho rozprávania pramení v jeho osobnom vklade, v autentickom prežívaní, ktoré predchádza každému dielu.

Vladimír Ferko je húževnatým praktikom. Jeho záujem o najznámejšie slovenské remeslá, medzi ktorými dominuje drotárstvo, ho naďalej pobáda skúšať tvoriť a vymýšľať, o čom svedčí neustále rozširovanie jeho vlastných „remeselných“ i iných tvorivých zručností. Môj obdiv vzbudili drôtované obrázky v medených rámičkoch, ktoré som si v očarení prezerala na návšteve u Ferkovcov. „Toto som si najnovšie vymyslel,“ usmial sa na moju otázku na zdroj ich pôvodu. Nuž čo, Vladimír Ferko je aj v deň svojich 75. narodenín stále vynaliezavým výmyselníkom, obdivovateľom a tvorcom každodennej i sviatočnej krásy, a zrejme preto zabudol starnúť. V očiach mu stále sedí zvedavosť a smiešok, ktoré hovoria o radosť z dobrodružnej a nevyspytateľnej hry, ktorú v dobrom i zlom prináša život. Jeho nadšenie pre človeka, viera v jeho ľudské mohutnosti prináša do dnešných pesimistických vízií zdravú nádej, že to, čo robí človeka človekom, nepohltnú chaos a marasmus žiadnej historickej epochy. O tom svedčí aj jeho „drotársky“ román *Ako divé husi*, ktorý napísal so synom Andrejom. Je možné, že sa v tomto jubilejnom roku dočkáme aj premiéry jeho filmového a televízneho spracovania.

Vladimíra Ferka si nemôžete pomýliť: svoju chlapčenskú dušu má nakreslenú na tvári. Aj vlasy má akési chlapčenské - akoby sa mu v nich neustále prehŕňal vietor. Len jeho skúmané oči prezrádzajú hĺbku, s akou sa každodenne ponára do života.

LUBICA KEPŠTOVÁ

VESELÉ SLOVENSKO PRE DETI

VILIAM MARČOK

Štefan Moravčík znovu prekvapil. Po takých parádach, akými sú v poézii pre deti jeho zbierky *Raketa so zlatým chvostom* či *Abeceda šantí* a v próze *V Kiripolci svine kujú* či *Tajná kniha Záhorákov*, teraz sa rozhodol zabodovať v nečakanom žánri: v literatúre faktu pre deti. Veľký spisovateľ sa pozná podľa toho, že sa neodťahuje od naliehavej tematiky a že ju vie uchopiť v dôvernom dotyku s premenami senzibility detí aj s pohybom literatúry. Moravčík sa nijako netají s presvedčením, že so vzťahom našich detí k rodisku, vlasti a dedovizni nie je všetko v poriadku a že pociťuje nutkanie priložiť ruku k náprave. No vie, že sa pritom nemôže spreneveriť voči svojej poézii ani voči svojim čitateľom, a tak znova prekypuje a na všetkých možných miestach nastražuje prekvapenia.

V úvodnej básničke sa síce štylizuje do konvenčného kocúra, čo má túlavé čizmy a potuluje sa svetom len tak za nosom, no zároveň veľmi dobre vie, že všetky miesta a veci tohto sveta sú opradené textami a dostupné sú nám len skrze ne. Preto fakticky putuje uchom a za uchom: počúva, čo jemu a jeho predchodcom našepkávajú jednotlivé zemepisné názvy a rovnako to, čo už ľudia okolo nich narozprávali. Namiesto vo vonkajšej zemepisnej krajine sa tak fakticky ocitáme v labyrinte textov. Jeho jadro tvoria básnikove staršie, aj pre tento prípad vytvorené básničky a okolo neho víria cudzie texty najrôznejšieho pôvodu: od ľudových piesní, báji, povestí, žartov, prekárání atď. počnúc a prvými opismi našej krajiny, dielami jazykovedcov, historikov a regionálnych zvedavcov nekončiac. Žánrovo ten-

to kaleidoskop hrá najrôznejšími tvarmi a farbami: od vecných informácií (ktoré chcú byť skôr priateľskými nápovedami a pošepnutiami ako informáciami), cez kvízovú hádanku až po zvädzajúci žartovný výmysel. Lebo jeho autor či skôr moderátor vie, že v súčasnej záplave informácií musí byť text, aby sme ho vôbec zaregistrovali, nadmerne hybký a úderný, najlepšie až šokujúci. Moravčík sa usiluje, aby sa nás navyše ešte aj hlboko – lahodne i zraňujúco – dotýkal. Preto to hravodravé kúzlencstvo so slovom.

Takto postmoderne rozlietany vír textov Moravčík síce navlieka na pevnú encyklopedickú niť abecedy, no zároveň je to niť taká pružná, že nebráni v úletoch šarkanovi jeho fantázie. A je to šarkan doslova odpútaný, ktorý voľne poletuje nielen z dediny do dediny, ale aj z reality do výmyslu a z vážnosti do žartu, ba až mystifikácie. Niet miesta na uvádzanie príkladov, ale spôsob, akým v závere básne *Pribinovi ľudia* preskočil z vážnej polohy do žartovnej, je charakteristický: *Dvorníčania o dvor dbali, / v Úľanoch zas o úle, / v Machulinciach žiaci malí / robievali machule...* Takto nápadne nenápadne sú sprievodcami po Moravčíkovom Slovensku hra, fantázia a žart.

Svojím spôsobom je to aj cestopis po duši a povahe Slovákov. Spodné víry Moravčíkových a prevzatých textov totiž takmer nebadane, no zato dôsledne vyplávajú na povrch, že fakticky nie sme národ mierumilovných a pobožných pracantov, ako sa nám to usilovala nahovoriť pochlebne a chválenkársky zameraná literatúra do obrodovania. Podľa tejto knihy sme skôr ako takéto reklam-

né pekniatka hašteriví aj hraví hriešnici, všetkými masťami mazaní mazáci aj maznáci, lapaji, výmyselníci a žartovníci. V tomto zmysle je to kniha súčasne zasväcujúca i obrazoborecká, čo treba len privítať.

Ale pre trochu zasvätených je to svojím spôsobom aj cestopis po autorovej duši, lebo Moravčík sa nikdy nezdrží, ak mu nejaký zemepisný názov poskytne príležitosť k slovnej hre či k vzletu fantázie; a, pravdaže, nikdy nezaváha, ak sa medzi tradovanými textami vyskytne text o sile lásky, dôvtipu a žartu, o to skôr nie, ak sa týka panákov a celebrit, za ktorými ľud vždy vidí lenivcov, tupcov a príživníkov. Plebejský večný rebelant... So slabosťou na kamarátov...

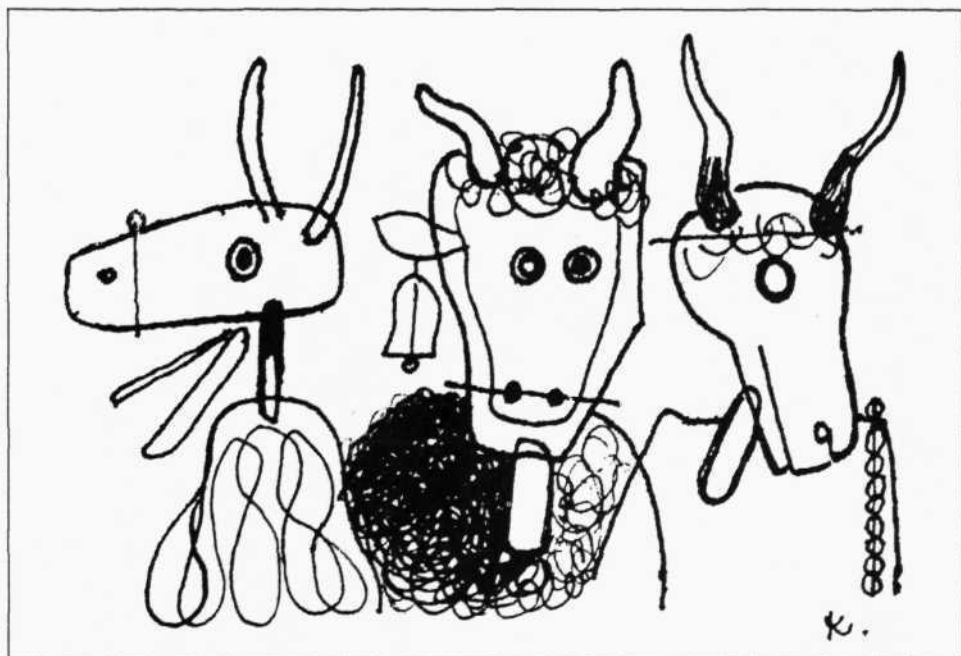
Tým, čo ešte stále nepochopili, že túžba spoznávať sa nerodí z ponúknutej encyklopédie, ale z brnknutia na strunky citu a fantázie, bude v knihe asi mnohé chýbať i prekážať. Chýbať bude najmä poznatková nasýtenosť a väčšia systematickosť; prekážať „improvizačná“ rozbiehavosť a nedotiahnutosť (prečo sa napríklad pri Leopoldove spomína len „žabiarstvo“ a mlčí o krajinsky známej väznici...), ako aj „nevhodné“ zabiehanie do frivolnosti... Ale to už je „večný“ problém suchárov a mravokárcov. Ale kniha tohto typu nemôže byť dobrá, ak nie je aj úprimne subjektívna: teda i zaujatá, niekde medzerovitá a na inom mieste rozšafná. Dúfam, že deti (aj nepokryteckí rodičia) dokážu túto jej slabosť/prednosť oceniť a prijmú ju predovšetkým ako šťavnaté a živo sa ich dotýkajúce počítanisko.

Ak by som mal tejto knihe čosi predsa len aj „vyčítať“, tak by to bolo vari len to, že básnik do nej priamo nezahrnul aj problém rozpoltenia dnešných detí medzi poľahobným túlaním sa po svete v „rozprávkových čižmách“ a ich úchvatným unášaním dialnicami rýchlych áut a elektronických

médií (až na malý záblesk v básni *Počúvajú ma, Počúvadlo*). Pritom je to azda najväčšia dráma – a teda aj téma, aká sa odohráva v senzibilite dnešných detí: musia si doslova neodkladne – akoby navždy! – voľiť medzi až „neznesiteľnou ľahkosťou“ rýchlej povrchnosti a nepohodlnou „farbavosťou“ hlbokého prežívania a zvažovania... Nemali by sme ich nechávať v tom ponúkaní len – podľa nás – ideálneho riešenia (a zároveň si odkrývať chrbát pre možné útoky za obhajovanie dedinskej zadubnosti a ruralizmu...).

A možno bolo treba úplne opustiť encyklopedický abecedný rámec a ísť len chodníčkom odkrývania „Slovensk“ farebných („biele“, „čierné“, „červené“), stromových („hruškové“, „jablonoé“), „hladných a smädných“, „hostinných“, „jedlých“ atď., atď., na ktoré naďabila básnikova fantázia. Táto nitka by nás cez Slovenská, takpovediac derúce sa z textu („babie“, záhorácke, liptovské, oravské, „trňové“ a pod.), doviedla aj k Slovensku „čertovmu“, „jarmočnému“, „kocúrkovskému“, „nehostinnému“, „svätému“, „tajomnému“ (viď Lentvora), „teplému“, „zabudnutému“, „zbojníckemu“ a čojaviemešteakému. Takto by sa, napríklad, v „mokrom Slovensku“ mohli vedľa seba ocitnúť nielen Šaštíni, Mokrad, všetky Moravce, ale aj Levoča, Nitra atď. Čím pestrejšie a neočakávanejšie, tým lepšie! Ako v básni Nedožery, z ktorej vykúka Slovensko hladné, ba až nenažrané...

Po najrôznejších suchopárnych encyklopedických knihách o Slovensku, po citovo aj poznatkovo dôstojnej encyklopédii pre mládež i stárež (V. Ferko) a „dobrodružnej vlastivede“ pre teenagerov (V. Bednár) majú aj najmladší čitatelia svoj „poučno-fantazijnehravý miestopis“ Slovenska. Chvála básnikovi, že sa nestal len „fanaticky“ národovedeckým, ale zostal stále básnický rozšafný a fantastický.

Vďaka maliarovi Martinovi Kellenbergerovi, ktorý vyšperkoval text krásnymi a pre dieťa dobre čitateľnými ilustráciami. Je to kniha krásna aj na pohľad. Veľmi citlivo odhadol, že ak majú byť vyššie poschodia symbolických významov jeho obrazových koláží pre detskú dušu dostupné, musí jej ponechať bezpečné povrazové rebríky z realistického detailu, deja, vtipu a prekvapenia.

PS.

Táto kniha by mala vychádzať opakovane. Preto, že má hodnotu soli, aj preto, že sa málokedy podarí na prvý pokus. Na takejto knihe je roboty ako na kostole, bez skúseného redaktora si autor len ťažko poradí. V nasledujúcich vydaniach by bolo našim vychytať niektoré korektorské chyby (prinajmenšom: v texte o B. Štiavnici

chýba v piatej vete od konca bodka; chýbné sú texty viacerých ľudových piesní – Dunaj, Javorník; v básni Syrový trh má správne byť: *Neoddal sa milý s milou*; v básni Kluknava má byť: *ty budeš mať nápadníkov*; Lehotčania; zmeniť formulácie typu: Bozén k bozkať) a najmä faktografické chyby (prinajmenšom: Čierny Balog leží „v smere od B. Bystrice“ na pravo, Čičmany sú od Rajca skôr západne ako južne; „červenica“ je najmä červená zem – hlinka; kto videl v Galante trolejbus?; k piesni Nitra treba doplniť autora textu; Očová leží južne od Zvolena; Strečno súvisí so starším tvarom slovesa striehnuť – strieť; zo Žiliny nemožno vidieť východ slnka nad Rozsutcom a západ „nad zvlnenými vodami Hričovskej priehrady“ – pán M. Gregor báji). A vynechať aj nevkusne vychvaľujúci doslov pána redaktora.

VESELÉ POTULKY PO SLOVENSKU

ŠTEFAN MORAVČÍK

Martin, Vydavateľstvo Matice slovenskej 1999. Il. Martin Kellenberger.

ČIČMANY

*Dedina, tá pavučina v kúte sveta,
vždy čarovné niečo splieta
a vyvádza ako dieťa*

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Hej, ľudkovia, kde ste?

*Stratení ste v meste,
zatínate päste?*

XXXXXXXXXX

Pozrite sa na ČIČMANY,

*každý dom je popísaný
ako športka – krížik samý.*

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pod'te vyhrať spolu s nami!

ČIČMANY

známa turistická obec – drevené domy sú tu vyzdobené ornamentmi – leží južne od Rajca. Volá sa podľa osobného mena Čičman, čiže „ves Čičmanových ľudí“.

KOSTOLIŠTE

(Po starom: Kiripolec)

„V Kiripolci svine kujú, v Jakubovje huby dujú“ – spievalo sa v starej pesničke. Raz sa vraj kráľ vyviezol na koči obzrieť si svoje utešené kráľovstvo, pozrieť si svojich podarených poddaných. Kiripolčania sa chceli vytiahnuť a privítať panovníka niečím naozaj nevídaným: darovali mu prasiatko podkuté zlatými podkovičkami... To kráľ ešte nikdy nevidel, tak ako nevidel svoje uši. Ich zámer sa im vydaril: chýr o podarených Kiripolčanoch sa rozniesol po celom svete a okolí.

KOSTOLIŠTE

obec na Záhorí, na západnom Slovensku. Starší názov bol Kiripolec (z nemeckého Kirchenplatz). Narodil sa tu maliar Martin Benka.

MORAVA

*Kedysi tu bolo more,
teraz tu šantí MORAVA.
Chvostík má zdvihnutý hore
slniečko sa s ním pohráva.*

*Skončia sa žarty nevinné
pri staroslávnom Devíne.
Dunaj sa ledva pomrví,
Moravu vpije do krvi.*

ROHOŽNÍK

Bolo pred hodami. V Rohožníku (predtým Rárbok) kostolník s niekoľkými pobožnými tetkami tak horlivo upratovali kostol, až rozbili sochu sv. Antoníčka. Čo teraz? Púť nemôže bez svätého Antona byť. Našťastie prišiel do dediny žobrák, ktorý sa ponášal na svätého Antona, ktorý tak statočne prosbičky vyplňa. Žobrák bol ochotný za odmenu pristúpiť na všetko.

O púti stál na svojom mieste na oltári. Oduševnené pútničky nič nespoznali. Baby veselo zapalovali sviečky vedľa svätého a lepili mu ich na nohy. Ktorási bola veľmi nešikovná a dlhou sviecou mu popálila vlasy. „Svätý“ sa nahneval, zoskočil z oltára a hybaj. Kričal na šokované baby: „Sám čert nech vám tu robí svätého, nie ja!“

Žobrák, preklínajúc všetkých svätých, ušiel z kostola a celá galiba so svätým Antoníčkom vyšla najavo.

ENEM PRO NÁS A NAŠE DETI

V Holíči chytili dvoch zlodejov, ktorí tam prišli zbíjať a panská stolica ich odsúdila na smrť povrazom. Holíč mal tiež svoje šibenice, ale kata nemali a žiadny z poctivých občanov nechcel sa na to podujať, aby tých lotrov obesil, a preto požiadali mesto Skalicu o vykonanie ortieľa. Lotrov sputnali a v sprievode dvoch žoldnierov i s listom a peniazmi poslali do Skalice. A tu richtár povie: – Títo lotri nie sú Skaličania ani Holíčania. Naše veci sú „enem pro nás a pro naše deti“! Teda aj šibenice. Navrhujem, pošleme tých lotrov v sprievode drábov na hranice moravské, tam nech im dajú peniaz a rozkaz, aby sa nechali obesiť v Strážnici, pretože sú z Moravy.

Tak aj urobili. Či poslúchli, to sa nevie. Len to sa vie, že tí lotri to hneď v najbližšej dedine vyrozprávali a všetci na okolí sa Skaličanom začali posmievat, že majú šibenicu len pre seba a pre svoje deti...

ŠTEFAN
MORAVČÍK

Veselé potulky po Slovensku

SMOLENICE

Obec s hradom, dnes Domovom vedeckých pracovníkov SAV. Leží severozápadne od Trnavy. Staré meno asi znelo Smoľany, čiže „ves ľudí bývajúcich v lese, kde sa zo stromov zbierala smola“. Máme aj Smolinské, Smolník, Dechtice – i potok Smolník.

UTEŠENÉ SÚ PREVELICE NEĎALEKO OREŠIAN SMOLENICE

Miesto, kde sú teraz SMOLENICE, bolo voľakedy samý les. Cez ten les viedla cesta. Raz tade šiel smoliar, na voze viezol smolu. V lese poľovali páni na zver. Hnali sa za krásnym jeleňom, ktorý splašený vbehol na cestu – a rovno do smoliara! Skočil mu do voza a prevrátil ho. Smola sa rozliala po zemi. Smoliar celý preľaknutý skríkol: „SMOLE NIC!“

A tak toto miesto začali nazývať SMOLENICAMI. Páni za škodu zaplatili a prijali smoliara do svojich služieb. Dali mu postaviť na nešťastnom mieste domček, kde ako strážca-hájnik okolitých lesov býval. Jeho dom bol prvým domom v SMOLENICIACH. Potom domov pribúdalo, a tak vznikli slávne SMOLENICE s nádherným zámkom.

STUPAVA

Leží neďaleko Bratislavy, čoskoro ju nenásytne mesto iste pohltí, rovnako ako sa to stalo Lamaču, Záhorskej Bystrici či Devínskej Novej Vsi. Stupava má svoje meno údajne od stupy, lisu na olej. Ale tak sa volali aj lisy na súkno. Stupa bola však aj jama na chytanie zveri alebo aj zariadenie na drvenie skál. Ludová povest však názov odvodzuje od stĺpa s pávom, do ktorého sa vojaci kedysi učili triafať. Stĺp páva sa po záhorácky povie „stúp páva“...

Voľakedy kolovala slovná hra o tupom noži: To sú nože zo STUPAVY, s tupým ostrím.

Stupava má slávnú minulosť. Voľakedy dávno tu bola rímska vojenská stanica.

*Ja sa hry neviem nabažiť.
Zavediem zástup na pažiť,
vyhrknem pekné slovo RÍM.
Vraví to niečo niektorým?
Dvierka vám zlaté otvoRÍM
a už aj s chuťou hovoRÍM.*

*Postavím RÍM aj pokoRÍM –
vysnoRÍM dačo, spotvoRÍM,
prekrásny obraz vytvoRÍM.
Riman sa nesie ZáhoRÍM...
Pri STUPAVE s ním táboRÍM
i s jeho zlom a prikoRÍM.*

VYSOKÉ TATRY

*Keď sme boli národ veľký,
Tatry našich veľikánov
ukladali do postieľky...*

*Keď sme boli národ malý,
často sme si poplakali,
zas nad nami bdeli, stáli
pevné štíty: Boh je blízko!*

*Tatry – naše útočisko.
Keď nám srdce plesá,
žblnkajú v ňom plesá
nebotyčných Tatier
a keď trasieme sa,
zohrejú nás predsa
uhlíky z ich vatier.*

KRIVÁŇ

O rozsaditom tatranskom KRIVÁŇI ide povest', že to bol pri zrode Tatier junák rovný ako jedľa, ibaže ho postihla nehoda.

Anjel v zadumaní ani nepobadal, ako čas pokročil a jemu sa bolo treba vrátiť so správou, či sa nestali nejaké chyby pri stvorení našej krajiny. Zamával, strepotal krídlami, že preletí štíhly, rovný končiar. Ale ako anjel vzlietol, jedným krídlom zachytil hrdý končiar tak, že sa jeho vrchol hneď nachýlil. Od tých čias je vraj končiar tohto mohutného vrchu v Tatrách nakrivený, a preto si ho ľudia nazvali Kriváňom.

Na výlet na KRIVÁŇ sa rozhodne vyberte, stojí to za to! Aby ste si narovnali dušu...

ŽILINSKÁ KNIHA

(1473)

*Božil sa boženík božený božbou,
že sa bude varovať
pred nemeckou hrozbou,
že otčizní svoj dlh splatí,
môže na to prisahati –
že sa nevzdá svojej reči, materizní!
Bude písať po slovensky,
ako patrí sa –
keď sa bude potvoriti,
verný starej nedobizni,
príde na rad palica...*

Kurzívou vytlačené slová sú slovakizmy z českého prekladu magdeburského práva v Žilinskej knihe. Spomínali sa tam aj ďalšie irečité slovíčka: drúk, hánka, hotovizňa, hobľa, kamenica, koleso, krstný otec, lučisko, chotár, počúvny, pochabosť, vi-diek, vrece, zbojstvo...

ŠTEFAN MORAVČÍK
Veselé potulky po Slovensku

JÚLIUS BALCO

Strigôňov rok

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 1999, 1. vyd. 87 s. Il. Oľga Bajusová.

Takmer na celé desaťročie sa rozprestrela vydanie Balcovej prozaickej strigôňskej trilógie pre deti. Prvý diel pod názvom *Strigôňove Vianoce* vyšiel v roku 1991 vo vydavateľstve Mladé letá. *Strigôňove prázdniny*, jej druhý diel, v roku 1994 vo vydavateľstve HEVI. A napokon, po niekoľko-ročnom redakčnom zaklätí v líptovsko-mikulášskom Transociu, vyšiel v roku troch deväťhlavých drakov aj diel tretí, hoci rukopis bol dokázateľne hotový už v roku 1995. Chvalabohu, stihol to ešte v dvadsiatom storočí, čo je nielen dobré, ale aj symbolické. Poslednou hlavou či vlastne dielom už nazerá do tretieho tisícročia.

Ťažko povedať, že koncept trilógie bol hotový v predstave autora už pred jej knižnou realizáciou vcelku. Skôr možno predpokladať, že nie a že, prevdepodobne, vydanie jednej časti a jej čitateľský ohlas provokoval spisovateľa k pokračovaniu v nasledujúcom diele. Túto hypotézu nepriamo potvrdzujú aj zreteľné žánrové posuny od knižky ku knižke (čiastočne kopírované aj ilustračným anakolútom v druhom diele). Zatiaľ čo text prvej knihy charakterizuje uvoľnená rozprávkovosť čarodejného typu, druhý aktualizovaná a hyperbolizujúca „reportážna“ príbehovosť, posledný diel je groteskno-parodickou kronikou. Stredný diel, svojsky a nápadito, ilustroval Igor Piačka, ostatné dva, v obkročnej symetrii a v súlade s podtextovým významovým smerovaním Oľga Bajusová. Najmä pri komponovaní ostatnej časti autor cieľavedome využíva postmoderné postupy, ako je zámerne budovaná intertextualita, inkorporovanie sna do textovej osnovej ako rovnocennej zložky reality, ironizovanie a karikovanie postáv, karnevalizujúce scénické deformácie, rytmizujúce striedanie prózy s poklesnutým a naivizujúcim veršotepectvom... V porovnaní s prvými dvoma dielmi tretí je nielen výrazne epickejší, ale aj, noeticky vzaté, spoľahlivejšie uzemnený. Nepochybne je to synkretická štruktúra, pro-

duktívne prepájajúca autorskú rozprávku so žánrom sci-fi (presnejšie s jeho persiflážou a kronikou, plodne využívajúcou a zároveň parodizujúcou kalendárový princíp komponovania príhod. Väčšmi ako presnú kalendárovú cyklickosť autor exponuje poverovú, vekmi preverenú zvykovosť, čo samo osebe otvára neobmedzené možnosti pre generovanie i regenerovanie princípov bosoráctva. Strigôňstvo ako súčasť tradovaných poverových predstáv sa jednak tematizuje, zároveň podlieha procesom dekonštrukcie a persifláže (celkom obnažene pri čarovaní Omicly s dievčičkou na Luciu – najexponovanejšom stridžom čase).

V súvislosti so spomenutým žánrovým posunom v treťom diele sa do centra príbehu dostala celá komunita Najmenšieho mesta. Človečičkovia v ňom žijúci sa ocitnú v hraničnej situácii pred totálnou katastrofou, ktorá im hrozí po osudovom stretnutí s blížiacou sa kométou. Naozaj výrečná paralela so situáciou ľudstva na konci dvadsiateho storočia! Časopriestor diela sa rozvíja rovnako prudko na súradnici času i priestoru: reálne pozemské sa prečne a prepojí s utopicky snovým a vesmírnym. Ponajprv parodicky-groteskne prostredníctvom zostreleného Pegasa, okrídleného koňa, symbolu básnictva, neskôr skrze mäsiarovu návštevu na planéte vesmírnych strigôňov a anticipovanú hrozbu blížiacej sa kométy, ktorá presne na Medarda dopadne na mesiečko. Nemožno o tom pochybovať, tak to vyrátal učený matematik Mínus. Keď sa život na Zemi zrkadlí optikou vesmírnych strigôňov, správanie a pachtenie sa obyvateľov Najmenšieho mesta nadobudne nonsensovo-absurdný charakter. Autor sa sotva mohol tomu vyhnúť, keď epické dianie prezentované kaleidoskopicky sa striedajúcimi príbehmi, podľa čínskeho kalendára sa vlastne odvíja v roku Koňa: v jeho znamení ťažko sa dá žiť a ešte ťažšie prežiť – bez koniny, vzaté a poňaté v priamom i prenesenom slova zmysle. Práve v ňom sa strigôňstvo stáva fenoménom, zasahujúcim rovnako účinne, so zrkadlovými efektmi i reflexmi, pozemské šíravý i vesmírny priestory. Nemožno ho preto chápať ako niečo neprirodzené, všetko totiž nasvedčuje tomu, že je obohacujúcim prv-

kom, ba viac – neodmysliteľnou dimenziou života. Blúdovým nervom Balcovej rozprávkovvej trilógie so zjavnými postmodernými tendenciami je všadeprítomná energetizujúca pulzácia medzi princípom človečieko-sko-ludským a strigónsko-bosoráckym elementom. Podľa všetkého odjakživa patrili spolu a ťažko ich možno oddeliť. Tak, ako nemožno oddeliť a neraz ani odlíšiť sen od skutočnosti, od človečiekovskej racionality (často celkom odľudštenej) jej imaginatívnu tvorivú energiu.

Balco s pozoruhodnou, až akrobaticky presnou virtuozitou dokáže udržať balans na hrane-lane prepájajúcom svet čarodejno-poverový a reálne sa nám predstavujúci. I keď ten posledne uvedený sme náchylní považovať za ozajstnejší, logika našej mozgovej reflexie nám neposkytne vždy uspokojivé odpovede na večne sa opakujúce otázky. Dozaista aj to poverové, ktoré pretrváva v predstavách a tradícii nášho kolektívneho vedomia, ponúka nám jednu z možností, ako nazrieť aj do temných komnát skrytých priestorov, síce objektívneho, jednako stále tajomného sveta. V súlade s poetikou postmoderného tvarovania textu Balco čosi napovie, ale mnohé nedopovie. Skúsený percipient v mnohovrstvovej textovo-významovej štruktúre začuje ozvenu hlasu ironizujúceho fantasu J. Swifta, zachytí aj signály snovej rozprávkovosti E.T.A Hoffmanna a nespútaného výmyselníctva baróna Prášila, pobadá jemné filiácie s prírodným rozprávkarom Ľudom Ondrejovom... Takýto čitateľ nebude mať problém dopracovať sa k vlastnej interpretácii textu. A postmodernému autorovi, medzi ktorých treba v oblasti literatúry pre deti zaradiť aj Júliusa Balca, nejde o nič viac. Rád by urobil z čitateľa nielen spolutvorcu príbehu, ale aj aktéra čarodejných premien. Spolu so strigónom karpatským i liptovským. Lebo i keď sa v treťom diele trilógie vysúva do popredia chaotické davové dianie komunity, jednotliviec sa zo zorného poľa rozprávača neustratil. Dozaista sa ani nemohol. Veď od samého začiatku išlo oňho – to znamená o Strigóna. A hoci v protiklade s uznávanými postmodernými princípmi, ale v súlade so základnými konvenciami literatúry pre deti, dedko-strigón

prejde istým vývinom. To on mu prikázal vyjsť z pustého medzipriestoru za hradbami mesta a za hranicou lesa, cez tržnicu a park vojsť do príbytku Mínusa a kvôli nemu aj na radnicu. Vynoril sa z poverového bezčasia a stal sa organickým členom človečenskej komunity. Zo všetkých premien, ktoré strigón vo svojom živote vykonal, najdôležitejšia bola permanentne a skryto sa realizujúca metamorfóza, ktorej, nie bez istej dávky násilia, podrobil seba samého.

MILAN JURČO

VILIAM OBERT

Výchovné tendencie detskej literatúry

Nitra, Filozofická fakulta UKF, 1999.

Hoci najsúčasnejší Mikulov Slovník slovenských spisovateľov (1999) nepozná meno Viliam Obert, pre nezanedbateľnú časť literárnej odvetvy obce je zrejme, že ide o jedinečného odborníka v oblasti výskumu literatúry pre deti a mládež osobitne z aspektu reflektovania jej didakticko-výchovnej dimenzie. Výber z jeho kritík, článkov, štúdií a esejí, ktorý vydala nitrianska filozofická fakulta, dokazuje, že sa myšlienke odhaľovania priestoru výchovnosti ako estetickú a ideovú silu a dominujúcu hodnotu v literatúre pre deti a mládež venuje prakticky v každom svojom diele. Tento prístup ovplyvnil a obohatil aj jeho didakticko-metodické praktické návrhy, s ktorými pracoval azda každý učiteľ slovenčiny na všetkých stupňoch škôl. Najnovšia Obertova knižka nie je koncipovaná ako náhodný výber príspevkov, ale je tu evidentná spoločná línia, ktorá je naznačená už v názve práce, pričom však hľadanie a dešifrovanie výchovných tendencií nemá charakter iba akéhosi povrchného didaktizmu či utilitarizmu, je to skôr sonda do jedného zo základných plánov tohto druhu literatúry. Obert v knižke predstavuje akýsi reprezentatívny súbor kritík, štúdií, článkov, konferenčných príspevkov najmä z 80-tych rokov, pričom prechádza od

literatúry pre najmladšie deti po diela určene pubescentnej a postpubescentnej mládeži.

Výber je uvedený štúdiou *Čitateľské podnety slovenskej detskej literatúry pre najmenšie deti a začínajúcich čitateľov*, v ktorej upozorňuje na nezastupiteľnú funkciu leporiel v predškolskom období. V tomto zmysle možno pripomenúť, že slovenské leporiel boli často oceňované pre svoju výtvornú i literárnu hodnotu a ako Obert na viacerých miestach konštatuje, slovenskí autori leporiel vedeli vhodným spôsobom prepojiť detskú radosť z hry s jazykom a príbehom, pričom dieťa zaujal tak text, ako i jeho tvar. Je veľkou škodou, že ich v súčasnosti často vytláčajú bezduché gýčovitú produkty nekriticky preberané zo zahraničia.

Osobitnú pozornosť si zaslúži príspevok o súčasnom literárnom hrdinovi v próze pre mládež. (*Súčasnosť a súčasný literárny hrdina v slovenskej próze pre mládež*). Z odbornej literatúry, z pedagogických i psychologických výskumov vieme o zložitosti preniknúť do duše pubescenta a adolescenta. Práve v tomto období sa môže získať i stratiť čitateľ a medzi najťažšie zvládnuteľné postupy patrí presvedčiť ho, že ponúkaný literárny príbeh nič nepredstiera, že hrdina nechce byť plochým neživotným vzorom či zideologizovanou abstrakciou. Obertova štúdia ponúka prierezové rozprávanie o podobách a premenách literárneho hrdinu v spoločenskej próze pre mládež v rozmedzí 60.–80. rokov. Autor tu sumarizuje názory na diela F. Gabaja, K. Jarunkovej, J. Šrámkovej, E. Gašparovej, P. Sabolovej, P. Andrušku, J. Navrátila a iných. Osobitne si všíma spoločenskú prózu s psychologickou tendenciou. Štúdia vyšla v slovenských pohľadoch 1987 a napriek mnohým svojim zaujímavým myšlienkam odráža aj vtedajšie obmedzenia, pretože v nej absťtuje meno J. Blažkovej či Maríny Čerťkovej-Gálovej a pripomenutie napríklad pozoruhodného zborníka poviedok Taký nepokojný vek (1962), ktorý vlastne po prvýkrát na širšom priestore ponúkol tému citového a intelektuálneho dozrievania mladého človeka.

Azda najzaujímavejšou časťou Obertovho zborníka sú príspevky o mieste historizmu

a historickej prózy v čitateľských záujmoch detí a mládeže. V štúdii *Historizmus slovenskej prózy pre mládež v románových príbehoch 80. rokov* sa pokúša na jednej strane hľadať spojivá s historickou prózou pre dospelých odvíjajúcou sa od Mináčových historických esejí a na druhej strane dokazuje potrebu špecifického prístupu k historickému námetu a poukazuje na význam historickej prózy v spojitosti s dôrazom na „pochoopenie historickej skúsenosti jednotlivca, národa a ľudstva“. V stati *Historická povest v didaktickej reflexii* hovorí predovšetkým o vývine a tradíciách autorskej povesti. Ide o príspevok, ktorý odznel ako referát na konferencii Život a dielo M. Ferka v r. 1995 v Nitre. Obert predstavuje Ferka ako autora, ktorý zámerne využíva didaktickú funkciu literatúry, ba dokonca to aj explicitne vyjadruje v expresívne štylizovanom príhovore k čitateľovi v jednej zo svojich kníh. V rámci termínu historizmus prózy a v súvislosti s porovnávaním viacerých typov autorskej povesti sa Obert usiluje nájsť akýsi jednotiaci aspekt, resp. spoločné črty. Podľa neho „výchovná hodnota povesti vo vzťahu k detskému čitateľovi spočíva vo viacerých jej pozitívnych ukazovateľoch; je to v prvom rade hodnota čitateľská, ktorá súvisí s rozvíjaním vlastnej čitateľskej kompetencie dieťaťa na žánri, ktorý si robí ambície na prítiažlivý dej a na jeho spravodlivé vyvrcholenie. Idea, za ktorú povestoví protagonisti horlia, bojujú alebo zomierajú, je predstavená optimisticky a v istej miere zovšeobecnenia nadobúda takto symbolickú platnosť. S týmto ide ruka v ruke poznávacia hodnota povesti, poznamenaná autorskou umeleckou interpretáciou historickej skutočnosti, udalosti, činu, skutku atď. V komplexnej podobe má historická povest veľký vplyv na rozvíjanie historického povedomia mladej generácie. V tejto súvislosti je potrebné upozorniť práve na nevyhnutnosť veľmi citlivo zvažovať túto výchovnú dimenziu historickej povesti, akou je rozvíjanie historického povedomia, pretože v niektorých prípadoch práve prílišný akcent na výchovný historizmus zvädza k falošnému historizmu a pseudohistorickým konštrukciám.

Poslednú časť knižky tvorí súbor príležitostných esejisticky ladených článkov venovaných niektorým osobnostiam detskej literatúry (A. Habovštiak, E. Chmelová, M. Ďuričková, E. Gašparová, J. Kopál). Obdiv a úcta, ktorá presakuje z týchto textov, je skutočne vhodným ukončením celého zaujímavého výberu.

EVA TKÁČIKOVÁ

JOZEF MOKOŠ

Vkladná knižka rozprávok a básničiek

Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2000. 1. vyd. 64 s. Il. Peter Čisárik.

Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov stavilo pri realizácii Vkladnej knižky rozprávok a básničiek hneď na dve zvučné mená. Prvým je autor textov Jozef Mokoš, autor kultovej knižky jeho generácie *Praskanie krvi* (1962), literát, dramatik, dramaturg i prekladateľ tvorby v žánri bábovského divadla. Druhým je ilustrátor Peter Čisárik, nositeľ ceny Ľudovíta Fullu. Z ich vzájomnej spolupráce vzišlo dielko originálneho i hravého naturelu, ale pochybné adresnosti a textovej i kompozičnej rozkoľisanosti.

Najdôležitejším motívom celého diela je motív dieťaťa ako „*klúčika z dverí života*“ (s.7), ktorý sa v texte i ilustráciách refrénovito sprítomňuje, až v závere prerastie do metafory – podobenstva. Autor umožňuje dieťaťu nazrieť cez kľúčovú dierku poznania bez toho, aby sa rozplynula atmosféra prvotného dotyku s neznámym. Chce jemu (i sebe) pomôcť otvoriť oči, naučiť ho, ako sa nimi divať, ako počúvať, ako vnímať... Jeho svet dnešných osamelých detí je oddelený od sveta dospelých (predčov), a keď sa už zdá, že priehrada sa pretrhne, ich cesty sa opäť rozídu a nestretnú.

V intenciiach „klasickej“ mokošovskej poetiky autor rozkladá jednofarebný lúč šedivej každodennosti na mnohofarebné spektrum jedinečnosti. Veselé a hravé slová sa mu

rodia v prúde rozprávania, ale stereotypný vyčítankový rytmus, niekedy s jednoduchým výpočtom, s lineárnym radením za sebou a násilným kontrastom obrazov, sputáva jeho živú obrazotvornosť.

Aj v tomto prípade sa potvrdilo, že pri aplikácii princípu kaleidoskopu treba dbať nielen na rýchle striedanie záberov, ale dopriať najmä detskému čitateľovi možnosť spočínúť pohľadom na istom objekte.

V intenciiach názvu Knižka rozprávok a básničiek autor kompozične nesúrodito spojil texty rôznych rukopisov s rôznou filozofiou, adresátom, emotívnym i estetickým nábojom. Z kontextu knižky sa najvýraznejšie vymykajú dve na seba nadväzujúce epické básne na váľkovsko – feldekovskú imaginatívnu nótu *O cirkuse* a *Dáždnik*, trojica básní plných objaviteľskej vášne *More, Letí, letí...* a najmä *Objavitelia*, a rozprávky určené najmladšiemu detskému čitateľovi *O vodníkovi Hahastroškovi*, *Prečo kohút naháňa sliepky*. Za texty, v ktorých výsledný efekt nepresvedčil o tom, že by bol autor dosiahol splnenie svojho zámeru v uspokojujúcej podobe, považujem poviedku *Človek s kľúčom na krku*, rozprávku *O tom, ako medveď nevydržal holenie* a báseň *Smiechotvorné bublinky*. Spomínaná poviedka je príbehom detskej osamelosti síce s trefným kritickým podtextom, ale vyhroteným až absurdum, ak samozrejme, nepovažujeme spoločnosť náhodných rómskych zlodejov pre osamelého chlapca za šťastnú.

Rozprávka, v ktorej sa princezná musí vyzliecť „*celkom, teda donaha*“ (s.55) a ukázať sa, ako „*sa celá belela, len na jednom mieste bola čierna, no veď my vieme kde, nie?*“ (s. 55), a týmto svojím obrazom tak vydesila medveďa, že sa zmohol len na slová: „*Jéjéj, ten ju oholil, ten ju oholil, chudinku! Len taký malinký kúštiček medveďa z nej ostal!*“ (s.56), vyznieva v súvislosti s detským čitateľom prinajmenšom naturalisticky. Rovnako násilne pôsobí aj obraz z básne *Smiechotvorné bublinky*: „*A bubliny / ako mlieko / vybuchujú v bruchu. / Po výbuchu / smiechu / roztrhlo mi ústa / od ucha až k uchu*“ (s.17) či opis vtáčieho trusu na obruse, pádu do kravinca, hnačky i babky ako mucholapky. „Humorné“ situácie také-

hoto typu sú poväčšine autorsky chcené, no v čitateľskej konkretizácii rozpačité.

Zdá sa, že dobrý zámer vydavateľstva nepriniesol adekvátny účinok. Jednoducho preto, že v textoch vidieť schému predbežnej kalkulácie konštruktéra, ktorú musí práce harmonizovať ilustrátor.

EVA FAITHOVÁ

OLDŘICH SIROVÁTKA

Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře

Brno, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČAV
1998. 183 s.

Oldřich Sirovátka (1925–1992) bol medzinárodne uznávaným teoretikom folklóru a predovšetkým bádateľom ľudových rozprávání. Nebol to však kabinetný vedec, ale aj výborný rozprávač, ktorý znalosť bohatých fondov ľudových rozprávání vedel využiť aj na ich umelecky príťažlivé priblíženie deťom aj dospelým čitateľom (sám i v spolupráci vydal vyše dvadsať takto upravených výberov). V časoch ideologickej konsolidácie, keď nesmel v Čechách publikovať, našiel tvorivý aj publikačný azyl na Slovensku. Popri početných podnetných vystúpeniach na konferenciách a seminároch bola plodom tejto spolupráce predovšetkým kniha základného významu, vytvorená spoločne s Milanom Leščákom, *Folklór a folkloristika* (1982).

Úsilie o udržiavanie folklóru v živom povedomí súčasníkov ho viedlo aj k pozornému sledovaniu kontaktov súčasných spisovateľov s folklórnymi zdrojmi. Výsledkom týchto bádání bola kniha *Současná česká literatura a folklór* (1985), v ktorej upozornil aj na niektoré paralely so slovenskou literatúrou. Žiaľ, až posmrtné vyšiel výber zo štúdií, v ktorých sa pokúšal detailnejšie uchopiť adaptačné postupy, pomocou ktorých autori próz pre deti využívali ponuky tradície folklórneho rozprávačstva. Rukopis kni-

hy *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře* pripravil ešte koncom osemdesiatych rokov pôvodne pre vydavateľstvo Albatros.

Ako vyplýva z úvodnej poznámky, Sirovátkovým zámerom bolo vytvoriť potrebné poznatkové a teoretické východisko, na pozadí ktorého by bolo možno adaptačné postupy súčasných autorov vecne analyzovať, porozumieť im a kvalifikovane ich zhodnotiť. Preto v prvých piatich štúdiách záujemcovi podáva veľmi solídne informácie o rozprávke a povesti v kontexte ľudovej slovesnosti, o žánrovej diferenciacii rozprávok a povestí, o ľudovom rozprávačstve aj o povahe folkloristických dokumentárnych záznamov ľudových rozprávání. Po historickom a teoretickom priblížení procesu „včleňovania rozprávok a povestí do literatúry“, ako sa rozvinul od počiatkov českej literatúry, v ďalších štúdiách inšpiratívne zhŕňal domáce i zahraničné poznatky o takých fenoménach súčasného literárneho folklorizmu, akými sú: autorsky „štylizovaná“ folklórna rozprávka, funkcia povesti v literatúre pre deti, podoby umelej rozprávky, rozprávka a povest v divadle, filme, televízii a rozhlas. Na záver načrtáva celkový pohľad na proces formovania rozprávky a povesti v detskej literatúre.

Vďaka citlivým interpretáciám konkrétnych textových postupov a množstvu odkazov na ďalšiu českú i zahraničnú literatúru kniha je zaujímavou nielen pre literárnych kritikov a teoretikov literatúry pre deti. Je cenným zdrojom poznatkov a inšpirácie aj pre spisovateľov, ktorých priťahuje bohatstvo folklórnej tradície, čaro prostej a hlbkej formulácie i odvaha k slobodnému letu fantázie u ľudových rozprávačov. Dodávanie, že pre slovenského čitateľa poskytuje zážitok satisfakcie aj Sirovátkova až pedantná znalosť slovenskej odbornej literatúry o probléme, sa mi zdá byť nosením vína do vechy.

Ako vidieť, je to kniha hodna našej pozornosti nielen z pietnych dôvodov. Predovšetkým preto, že aj u nás môže pomôcť utvárať poznatkovo solídnu východiskovú platformu pre skúmanie vzťahov súčasnej prózy pre deti k folklórnej rozprávke a po-

vesti. Obzvlášť preto, že v našich pohľadoch sa tento sektor problematiky má zatiaľ prevahu príležitostná dojmológia. Ale aj preto, že v terajšej atmosfére vlastnenia mnohí adaptátori vidia vo folklóre ľahkú korisť a záruku svojej „pravovernosti“. Sirovátka ich môže poučiť, že klenoty nie sú bižutéria.

VILIAM MARČOK

ZDENĚK NĚMEC

Atalienka

Košice, Kristína Rybárová—Agentúra K 2000. II. Tomáš Čepek. 72 s.

Z pohľadu súčasnej pôvodnej literatúry pre deti a mládež nevyzerá východoslovenský región najhoršie: do národného kontextu ponúka nejedného pozoruhodného autora – za všetkých pripomeňme aspoň J. Bodnárovú, V. Pankovčinu alebo J. Milčáka. Na východe republiky, v Košiciach, žije aj prozaik českého pôvodu Zdeněk Němec, ktorý debutoval – už v zrelom fyzickom veku – sľubným historicko-dobrodružným románom *Marko* (1998), vydanom vo vydavateľstve známom nadštandardnou kvalitou textovej i dizajnovej stránky kníh Knižná dielňa Timotej. Zaujal zmyslom pre čistý typ epického rozprávania, pre bohatý, expresívny jazykový výraz a romantický dramatizmus príbehového diania. Ak však kvalitu autora potvrdí alebo spochybni až druhá kniha, potom je Němcova *Atalienka* pre čitateľa známeho jeho prvotiny istým sklamaním.

Zámer Z. Němca v *Atalienke* je konkretizovaný podtitulom a v jeho intenciách sľubuje *Príbeh malej víly, ktorá chce zachrániť rozprávku*. Rozprávkový svet, do ktorého zakomponoval aj ľudí, vytvoril pomocou postáv slovanskej mytológie (víly, rusalky, vodník, striga, černokňažník a pod.), oprúc sa v tomto smere o estetickú teóriu P. Z. Kellnera-Hostinského – mottom príbehu sú Hostinského slová: „*No, kto by znal opísať tajnosti tvorenia?! Pozrite na víly a rusalky, a pestúanky tieto, čo majú šaty ružové, vlasy*

zlaté, líca ako sneh a ústa jak ružový puk, vám ho vyrozprávajú.“ Text popretkával slovenskými národnými spievankami, ako sa to uvádza aj v tiráži. Tento folklorizujúci postup prepoil s jazykovou a štylistickou expresivitou a so senzualistickým, najmä vizuálnym a auditívnym modelovaním priestoru. Poetické impresie vznikajú na základe jazykovej ornamentálnosti (nápadné je napr. veľké množstvo ozdobných epitet) a personifikačnej metaforiky, čo spôsobuje, že priestorové dimenzie príbehu vnímame ako básnivé obrazy v dynamickom pohybe. Personifikácie v podobe eufonicky hravého pomenovania prírodných reálií (vetrík Petřík, dub Jakub, briezky Terezky a pod.) je však postup predsa len už značne ošúchaný a v kontexte tejto rozprávky asi ani nie veľmi funkčný. V každom prípade bohatý poetický jazyk a imaginatívny, impresionistický obraz patria k pozoruhodným rozmerom textu, ibaže to na príbehovo príťažlivú, významovo vzrušujúcu detskú knihu nestačí. Ani vtedy nie, keď sa zámerom autora stane vytvorenie symbolickej rozprávky – lebo o takúto rozprávku Němcovi nepochybne ide.

Atalienka zaiste mala byť – vlastne aj je – príbehom, ktorý by prostredníctvom symbolov vyjadril nevyhnutnosť zachovať krehkú, poetickú krásu sveta folklórnej rozprávky (jej symbolom je subtilná, éterická postava víly Atalienky) aj v čase pretechnizovanej civilizácie (jej symbolom sú odpadky, stroje nivočiace pokoj prírody a bezohľadné ľudské typy). V tomto rámci možno rozprávku vnímať ako výraz potreby obnoviť harmóniu medzi človekom (civilizáciou) a prírodou (prírodnosťou), kultivovať citovú inteligenciu a celkovú kultúrnu vnímavosť človeka. Vcelku pozoruhodný a aktuálny zámer Z. Němca umelecky stroskotal na prílišnej lineárnosti, priamočiarosti vyjadrenia posolstva, a teda na nedostatočnom zvládnutí „instrumentária“ symbolickej rozprávky. Predovšetkým: antagonistický rozpor medzi civilizáciou a prírodou, medzi hmotnou prízemnosťou a umením je podaný s takou priamočiarosťou a explicitnosťou, aká s náznavosťou a mnohoznačnosťou symbolu nemá naskrze nič spoločné. A tak

nie sú zriedkavé sekvencie s enviromentálnym didaktizmom tyu: „*Učupená rozprávka dedkovi, a veru nič veselé: ako ľudia vtrhli na lúku i do hory, opanovali a skazili riek, prenikli medzi skaly. Ako všetko špinia, ni vočia, ako všetkému škodia, ba aj kradnú a lúpia. Akoby oni boli tými zlými bytosťami, ktoré si navymýšľali do rozprávok.*“ Alebo sekvencie na obranu rozprávky, mravnosti a prirodzenosti: „*Ešte chvíľa a bude po rozprávke. Celkom sa vytratí zo sveta. Zahynie. Oстане iba ten hluk a smrad, ľudské pechorenie, srd a zloba.*“ Viaceré miesta pripomínajú priame útoky voči „ľudským dravcom“, ako ich nachádzame v rozprávkach M. Hranka: „*Človek! Nepoznáš ho? Všade lezie! Protiví sa zákonu!*“ Kým však u Hranka boli zákony lesa jasne čitateľné, u Němca je predstava o zákonoch (rozprávkových? alebo nejakých iných?) celkom chimérická. Vlastne v neujasnenosti koncepcie možno vidieť najväčší problém Němcovej rozprávky: jeho symbol je príliš priehľadný a jednoznačný, v tom zmysle vlastne esteticky neúčinný. A tam, kde sa pokúša o náznak, nestáva sa text významovo viacúrovňovým, zostáva jednoplánovým a lineárnym, akurát len ťažšie dešifrovateľným v rovine sujetu. Rovnako to platí aj o pokuse modelovať symbolický nadtext prostredníctvom motívu prepojenia vílieho sveta s ľudským, starootcovského sveta so svetom vnukovskej generácie. Pomerne transparentne sa tiež deklaruje harmónia poeticko-rozprávkového princípu s triezvou realitou civilizácie prostredníctvom motívu záverečného „upratovania“ v prírode.

Možno teda konštatovať, že rozprávka Z. Němca s poetickým názvom Atalienka zaujme predovšetkým jazykového „maškrtníka“, pretože jazyk je tu naozaj bohatý a obrazný. Škoda, že to nemožno povedať aj o kvalite príbehu – ním by kniha mohla oslaviť detského čitateľa. Popri jazykovej estetike a čistote (pod čo sa zaiste podpísal aj jazykový redaktor M. Andričik) upúta pozornosť aj pôvabný výtvarný dizajn knihy, predovšetkým zásluhou poetických jemných ilustrácií Tomáša Čepeka. Vnímavo reagujú na imaginatívne fluidum textu, ktoré je nepopierateľné v jeho jazykovej rovine, na ško-

du veci však chýba v rovine príbehu a postáv.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Umenie pre deti. Autori a interpreti

Bratislava, BUVIK 1999. Foto Anton Fiala. 87 portrétov.

V ostatnom čase potešilo záujemcov o detskú literatúru vydanie súborov 87 portrétov autorských osobností a predstaviteľov klasických a moderných literárnych a mimoliterárnych umeleckých žánrov pre deti a mládež, ktoré pod názvom *Umenie pre deti* s podtitulom *Autori a interpreti* pripravilo vydavateľstvo kníh pre najmladšieho detského čitateľa BUVIK. Tento fotografický komplex portrétov formátu A5 v príjemných odtieňoch hnedo-bielej farby uložený v skladačom puzdre z tvrdšieho papiera okrovej farby, opatrený autogramami jednotlivých autorov, predstavuje aktuálny výber z tých najlepších tvorcov v oblasti slovenskej umeleckej tvorby pre deti a mládež.

Z úvádzacieho textu editorky M. Števkovej sa dozvedáme, že úsilím autorov súboru bolo predstaviť širokej čitateľskej verejnosti predovšetkým to „*živé, plnohodnotné a súčasne súčasné*“, čo vzniklo na Slovensku od čias P. Dobšinského, L. Podjavorinskej a J. Čigera-Hronského. Postupne prechádzajú celou plejádou básnikov, prozaikov, hudobných skladateľov, ale aj spevákov, autorov rozhlasových a televíznych hier, scenáristov, filmových režisérov, bábkarov či ilustrátorov a výtvarných umelcov strednej generácie, ktorá svojou pestrou, umelecky hodnotnou a príťažlivou tvorbou udávala smer jej ďalšiemu vývinu. Autori samozrejme nezabudli ani na mladších predstaviteľov, ako sú R. Bachratý, P. Nagy, O. Slivka, V. Klimáček, P. Čisárik a M. Kellenberger.

Na vzniku titulu *Umenie pre deti* sa podieľal kolektív ôsmich autorov – odborníkov z oblasti literárnej vedy, výtvarného, hudobného a filmového umenia. Z pera Ľudmily

Peterajovej vzišli dva portréty známych ilustrátorov kníh pre deti a mládež – A. Brunovského a L. Končekovej-Veselej. Vladimír Mlčoušek približuje zasa v dvoch režisérskych portrétoch osobnosti F. Jurišča a O. Slivku. Ďalších šiestich významných predstaviteľov filmového a výtvarného umenia (J. Jakubisko, V. Kubal, M. Luther, I. Popovič, D. Rapoš a J. Roháč) zachytil vo svojich portrétoch Norbert Žilka. Popredné osobnosti z hudobného sveta, predstaviteľov vážnej i populárnej hudby, ktorí svojou umeleckou a tvorivou aktivitou ovplyvnili hudobný život aj tých najmladších, predstavuje Renáta Beličová v siedmich portrétoch venovaných L. Burlasovi, T. Frešovi, J. Hatríkovi, J. Kowalskému, P. Nagyovi, V. Patejdlovi a E. Suchoňovi. Osem portrétov aj detskému čitateľovi dôverne známych a obľúbených výtvarných umelcov, ilustrátorov, grafikov a karikaturistov vypracovala Katarína Hubová, deväť portrétov Marián Veseľ. Je prirodzené, že v tomto kontexte nechýba napríklad M. Cipár, L. Fulla, S. Mydlo, D. Kállay, M. Kellenberger, J. Vodrážka, O. Zimka a iní. V intenciách prezentovaného súboru portrétov a interpretov sú v rámci predstaviteľov básnického, prozaického i dramatického umenia pre deti a mládež, ako aj literárnej vedy o detskej literatúre najplodnejšie dve autorky: Marta Žilková so 14 portrétmi a Lubica Kepštová s 32 portrétmi, pričom v spoluautorstve priblížili ešte osobnosti E. Čepčekovej, D. Duška, P. Glocka, T. Janovica, J. Navrátila, O. Sliackeho a N. Tanskej. V centre pozornosti M. Žilkovej sú nielen predstavitelia slovenskej dramatickej tvorby pre deti a mládež (R. Bachratý, R. Dobiáš, E. Fillo, P. Kováčová, J. Lenhart, J. Milčák, J. Repko, J. Romanovský, P. Ševčovič, J. Uličiansky), ale aj popredné osobnosti v oblasti réžie či dramaturgie, ako napr. J. Bednárík, V. Klimáček, A. Minichová, J. Mokoš. L. Kepštová sa pri spracovaní najpočetnejšej skupiny spisovateľských portrétov koncentruje na skutočne výrazné individuality z radov staršej a strednej generácie, medzi ktorými nechýbajú ani tzv. „dvojdomí“ autori. Z autorskej dielne L. Kepštovej pripomeniem aspoň K. Bendovú, P. Dobšínskeho, M. Ďuričkovú, L. Feldeka,

D. Heviera, J. Horáka, J. Cígera-Hronského, K. Jarunkovú, J. Pavloviča, L. Podjavorinskú, M. Rázusovú – Martákovú, M. Rúfusa, V. Šikulu, M. Válka či L. Zúbka.

Z kompozičného hľadiska je prezentovaný výber portrétov tvorcov „umenia pre deti“ usporiadaný abecedne, čo umožňuje pohodovú manipuláciu s portrétmi a dobrú orientáciu v celom súbore. Koncepcia kartičiek je budovaná na jednoduchom princípe: predná strana – fotografia, zadná strana – chronologicky stavaná informácia o živote a diele osobnosti. Štýl textovej časti je nenáročný, ale zachováva si odborný charakter. Spoločným znakom všetkých portrétov je ich architektonické riešenie: hlavička tvorí meno a priezvisko osobnosti, osobné údaje a profesné zaradenie. Esteticky ich dopĺňa logo vydavateľstva BUVIK a autogram príslušnej osobnosti. Potom nasleduje stručná biografická charakteristika a priezvisko umeleckou tvorbou pre deti a mládež. Portrét osobnosti nakoniec uzatvára výberová bibliografia a iniciálky zostavovateľa daného portrétu. Pozornému čitateľovi neujdú zaujímavé citáty, vhodne dopĺňujúce informačnú rovinu portrétu.

Záverom môžeme konštatovať, že nová publikácia z vydavateľstva Buvik poslúži nielen ako faktografický materiál pre záujemcov o umeleckú tvorbu pre deti a mládež, ale nájde dobré uplatnenie aj ako praktická učebná pomôcka predovšetkým v praxi základných a stredných škôl.

BIBIÁNA HLEBOVÁ

HANA ZELINOVÁ

Rozprávková studnička

Bratislava, Regent 1999. 72 s.

Knižkou *Rozprávková studnička* máme možnosť presvedčiť sa, že Hana Zelinová nezabúda na detský žáner, ale zároveň si pri rýchlo uvedomíme, že nezabúda ani na tradičionalistický model rozprávky. Prioritou textov nie je prispôbovanie sa prchavým dobovým preferenciám, skôr je ňou hľada-

nie hodnotového a ľudského optima, čo napomáha knižke nadobudnúť rozmer univerzalizmu (spochybnenie vekového určenia). Presah prvkov, ktoré predznamenujú tento ideový výsledok, je prítomný v takmer každej významovej vrstve. Čitateľ má v podstate na výber: môže zostať na úrovni príbehu, ktorý ho samozrejme nadchne ľahkosťou rozprávačskej kulisy, priamym spádom deja či napätím vrcholiacim víťazstvom dobra. Ani takýto čitateľ nezostane ochudobnený – rozprávka mu aj v malej miere ponúkne odych, uvoľnenie, ale aj kultúrny zážitok a v neposlednom rade načrtne niektorý z dôležitých výchovných aspektov. Čitateľ sa však môže rozhodnúť vstúpiť aj do hlbších sfér – výraznejšie sa prezentujú intertextové a symbolické. Intertextové súvislosti sú súvislosti s historickými textami, textami ľudovej tvorby, osobitne s povestami. Symbolika je bohato rozvitá a v jej výstavbe je zahrnutý tiež inonárodný a mytologický rámec.

Rozprávková studnička je zaujímavo kompozične spracovaná: v úvodnej časti je umiestnená sugestívna príhoda, invocácia, ktorá vysvetľuje s pôvabne objaviteľským nádychom príbeh samotných rozprávok. „Začala som vyťahovať vedro zo studne. Reťaz rinčala, rumpál vŕzgala a z vedra som vytiahla aj zopár starých rozprávok z dávnych čias.“ Už tu možno vybadať jednu zo základných umeleckých platforiem autorky, udržať koexistenciu protikladov: reálne – fiktívne, vecné – imaginatívne, tradičné – novátorské, aby sa v konečnom dôsledku zliali do harmonického celku. Spolu s romantizujúcimi aj sentimentálnymi pasážami to smeruje k zosilneniu efektu lukratívnosti a pútavosti na strane čitateľa a k funkčnému rozvoju spektra nálad a pocitov. K pomerne zaujímavému interpretačnému vyústeniu nabáda aj voľba hlavnej postavy. V rozprávkach ukotvených v ireálnom čase prevažuje vznešený hrdina vysokých morálnych kvalít, „múdry starček“ alebo alegorické postavy, ktoré zosobňujú skúsenosť človeka. Dôraz je na ich konaní a poslanstve, ktoré svojimi činmi produkujú. V rozprávkach zo súčasnosti hlavné hrdinovia absentujú – dôraz sa presúva na pointu rozprávky, zastrešujúcu ideu, ktorá je nad pásmom postáv.

Rozprávková studnička je v mnohom inšpirujúca. Detského čitateľa podnieti ku kultivovanému hľadaniu a sebapoznaniu.

RADOSLAV MATEJOV

Chodte si sadnúť k televízoru, nikto vás nepotrebuje!

Byť naivným je tak trochu potreba dnešných čias. Akože by sme prežili, keby sme nedúfali, že hádam bude lepšie, hádam ešte zdravé človečenstvo existuje. Veľakrát nie z múdrosti, ale naivty rodia sa veci, ktoré sa neskôr zdajú historicky múdre. Spisovateľ vie, že aj keď sa próza pre dospelých píše sama, písanie pre deti vyžaduje oveľa viac hutnosti, jednoduchosti a múdrosti, lebo tu nemožno z veľikášskej pózy zakričať: „Nepochopili ste!“

Keď som pred šiestimi rokmi začala viesť detský regionálny časopis, naivne som si myslela, že sa mi podarí presvedčiť okolie, že investícia do detí je vysoko návratná. Pôrodné bolesti pominuli a LETUŠIK sa pomaly stával nielen mesačníkom, ktorý podnecoval deti k tvorbe, ale hnutím, ktoré často suplovalo aj akcie mesta. Pre Letušíka sa písali scenáre, hrali divadlá (s dospelými i detskými hercami), tvorilo sa. Okolo nás sa tmolila bieda, ktorá bola oficiálne schválená, veď napokon prečo by mali nadácie podporiť hnutie, keď ich živí časopis? Prečo by mali iné nadácie živiť časopis, keď to nie je čisto časopisecká aktivita. prečo by malo o to dbať mesto, veď keď je niekto naivný, nech sa škvarí vo vlastnej šťave atď, atď.

Popísalo sa veľa papiera, prosieb, projektov, tvorcovia časopisu prišli o všetok svoj voľný čas (píšem to zo zvyku, pretože aj tak ho nikdy nemali). Prácu, ktorú – ako inak – robili zadarmo, brali iní ako čudáctvo, neveriac, že by ešte žil ktosi, kto by z toho, čo robí, nič nemal. Hfštka rodičov, ktorí boli ochotní pomôcť, netvorila horných desaťtisíc, zostali len deti a tá naša večná naivita, že hádam sme ešte nenarazili na tých prvých.

Čirkeť nám tiež pomôcť nemohla. (Časopis totiž rozvíjal myšlienky kresťanského hu-

manizmu a vychádzal s podtitulom Časopis detí dobrej vôle, aby bolo zrejmé, že nedelí deti podľa náboženskej príslušnosti.) Zostali sme bezradní. Niekoľko rozprávok a kresieb z Letúšika sme poslali do Slniečka. Nadšenie členov redakcie bolo veľké, takisto ako naše sklamanie, keď napokon po troch mesiacoch uverejnili na zadnej strane z toho množstva rozprávok a kresieb jednu jedinú ilustráciu. Vraj nebolo miesta.

Podujali sme sa na husársky kúsok a vydali sme Letúšikove rozprávky knižne. Veď napokon nie sme prví ani poslední, ktorí sa zavalia pôžičkami, ide predsa o dobrú vec.

Knižička uvidela svetlo sveta v septembri 1997. Vyšla v mäkkej väzbe (mala vyjsť v tvrdej, ale „niekde“ sa stala chyba). Obsa-

huje 13 rozprávok, ktoré sú žánrovo i tematicky rôznorodé. Z niektorých vytŕča ešte prvoplánový didaktizmus, iné ho už prekonali. Napokon, cieľom tohto povzdychu nie je hodnotiť publikáciu, takže prejdime k záveru: Máme knižočku, ďalej chodíme po pýtání a obdivujeme vynaliezavosť kompetentných: je tisíc dôvodov, prečo povedať nie. Regionálny časopis zanikol. Deti zostali a čakajú, čo my dospelí spravíme. Sľúbili sme im, že budeme robiť, že im potom odkážeme, ako ďalej s Letúšikom.

Milé deti, vypočuli sme si veľa múdрых slov, ktorým by ste asi nerozumeli. Dá sa to však povedať aj jednoducho: choďte si sadnúť k televízoru a dajte pokoj. Nikto vás nepotrebuje!

GABRIELA MAGALOVÁ

MEDZINÁRODNÉ BIENÁLE KRAKOV

Práce postihnutých detí zo Slovenska sa s úspechom zúčastnili VI. medzinárodného bienále umenia postihnutých osôb v poľskom Krakove. Nadácia umenia postihnutých osôb, s ktorou spolupracujeme už viac rokov, tento rok pripravila pre deti i tvorivé dielne v soľnej bani vo Wieliczke. Ocenenia získalo 10 prác detí z Domova sociálnych služieb pre deti GAUDEAMUS z Bratislavy. Na základe pozvania nadácie BIBIANA umožnila účasť dr. Gabriely Škorvankovej – dlhoročnej spolupracovníčky BIBIANY a vedúcej iniciatívy Book Handicap pri Slovenskej sekcii IBBY – na slávnostnom odovzdávaní ocenení dňa 10. 6. v Krakove. Nadácia umenia postihnutých osôb jej za doterajšiu spoluprácu udelila významné ocenenie – Grand Prix.

MASKOT PRE PARALYMPIONIKOV

Výstavu vybraných detských návrhov z výtvarnej súťaže na figúrku, ktorá prinesie šťastie slovenskému paralympijskému družstvu na XI. paralympijských hrách v Sydney 2000, otvorili v BIBIANE 15. júna. Vznikla v spolupráci so Slovenským paralympijským výborom. Víťazný návrh Luboša Korenčíka zo ZŠ pre zrakovo postihnutých výtvarne dotvoril externý spolupracovník M. Duša. Kvalitne a materiálovo nenáročne spracovaná výstava prezentovala 160 detských prác, polovicu návrhov, ktoré boli prihlásené do rovnomennej súťaže. Práce odrážali originálne nápady, kvalitné výtvarné spracovanie, ale aj humánnu myšlienku – snahu povzbudiť paralympijských športovcov.

Žánrový a textový pohyb v Ondrejovových rozprávkach

BRIGITA ŠIMONOVÁ

Jednou z možností určenia žánrovej príslušnosti Ondrejovových rozprávok je oscilácia reálneho a fantastického. Ako východiskový materiál sme si vybrali tri knihy Luda Ondreja: *Rozprávky z hôr*, *O zlatej jaskyni* a *Tátoš a človek*.

V encyklopédii slovenských spisovateľov sa hovorí, že Ondrejov týmito knihami vytvoril poviedkový typ, v ktorom na prvom pláne podáva konkrétne-zmyslovú realitu, ale nad ňou klenie imaginárnu skutočnosť blízku predstavám a túžbam detských hrdinov. Hovorí sa teda o poviedke, nie o rozprávke.

Pouvažujme však o tom, čo vlastne tvorí príslušnosť k žánru. Podľa Bachtina žáner určuje chronotop – časopriestor. Čas a priestor majú v rozprávke skutočne špecifickú podobu. Čas, v ktorom sa odohrávajú rozprávkové deje, je prítomný (je to večná prítomnosť charakteristická aj pre mýtus), no tieto deje sa úvodnými formulami situujú do minulosti ako do ideálneho stavu ľudstva, pričom sa po tomto stave v rozprávkach túži ako po budúcom. Toto časové usporiadanie Bachtin nazýva historickou inverziou. Priestor v rozprávke sa rozkladá na domov a svet. Premiestnenia v priestore sa realizujú pomocou magických vlastností hrdinu alebo pomocou čarodejných prostriedkov, či pomocníkov.

Hrdina ľudovej rozprávky pociťuje antinómiu medzi domovom a svetom. Túži svet poznať, získať v ňom to, čoho má doma nedostatok, a vrátiť sa domov.

Za podstatný znak rozprávky pokladáme jej fantazijnosť. Je to schopnosť človeka tvoriť vymyslené obrazy, ktoré stoja v opozícii realite, ale sa ňou nasycujú. Obrazy – predstavy realitu odrážajú špecifickým spôsobom. Rozprávková fantastika je založená na bohatstve premien a kombinácií, na magických vlastnostiach postáv i predmetov, na ich antropomorfizácii.

Konflikt v rozprávke sa realizuje medzi dobrými a zlými silami, pričom víťazí vždy dobro.

Základ rozprávkového podania tvorí epické rozprávanie, takmer úplne tu absentuje opis a reflexia.

Rozprávač v rozprávke nie je nezúčastneným objektívnym rozprávačom. Jednoznačne stojí na strane dobra a spravodlivosti.

Sujet rozprávky má svoju vývinovú líniu, pre ktorú platia zásady dramatického stupňovania. Jazyk rozprávky je bohatý na poetické výrazy – metafory, epitetá, prirovnania – a nie je v ňom núdza o expresívny výraz.

Pokúsime sa teraz o aplikáciu povedaného na Ondrejovove rozprávky:

Čas Ondrejovových *Rozprávok z hôr* možno porovnať s časom ľudovej roz-

právky. Rozprávanie udalostí je z hľadiska času prítomné, hoci ide o udalosť, ktorá sa už stala. Nasmerovanie do minulosti sa realizuje v rozprávaní slovnými spojeniami, ako sú: *raz v podje-seň..., pred rokmi..., ešte za čas, keď bolo pánom dobre*. Táto minulosť súvisí najmä v prvej časti Rozprávok spod Pavelcova s časom detstva.

Rozprávková kniha *O zlatej jaskyni* sa odlišuje od Rozprávok z hôr fantastickými prvkami odrážajúcimi sa v modelovaní postáv a v ich priestorovom umiestnení. Dej sa odohráva na vyhastenú hviezdu, ktorá nemá meno a „*spozoroval ju tuzemský človek, ktorý bol taký ďalekozraký, že ho ľudia pokladali za slepého. Tento človek začínal vidieť iba tam, kam obyčajní ľudia ani ďalekohľadom nedovideli*.“ Všetko na tejto hviezde je také ako na Zemi, ibaže tridsaťdeväťkrát menšie. Hviezdu obývajú trpaslíci, ktorí majú také vlastnosti a starosti ako pozemskí ľudia. Žijú si vo svojom mikropriestore a svet láka iba celkom výnimočne jednotlivcov – čudákov (trpaslík Bederník). Víťazstvo dobra nad zlom je tu obdobné ako v realistických rozprávkach, víťazí dôvtip, hlúposť prehráva (Bodliačik). Rozprávky sa často končia didaktickým ponaučením (Lenivý Driemavec, Krpatý samotár).

Čas v náučnej rozprávke *Tátoš a človek* sa zhoduje s kategóriou historickej inverzie. Minulý čas slobodnej existencie koňa sa stáva snom o voľnosti. Je to alegorický príbeh. Ondrejovovo narábanie s časom v tejto rozprávke je založené na tenzii a detenzii. Ako tenzívne sa javia zastavenia v čase, v ktorých sa odohráva dynamický príbeh boja, vzbury a porážky. Detenzívne sú zhustené časové pasáže z histórie vývinu koňa. Ondrejov tu používa protirečivý kontrast.

Priestor, v ktorom sa odohrávajú deje, je konkrétny a reálny, je ním takmer celá zemeguľa. Ondrejov využíva bežne zaužívané názvy pri opise pohybu koňa od jeho prapočiatku po súčasnosť. V texte je zreteľná aj antinómia domov – svet. Svet sa stáva miestom hľadania domova s jeho pôvodnými charakteristikami. Toto hľadanie je márne. Domov sa stáva snom – ilúziou.

Priestor Ondrejovových rozprávok z hôr je dôverne známy. Je to bezprostredné okolie, domov. Ondrejov pomenúva civilnými názvami i miesta dejov svojich rozprávok. Pomenovania majú charakter všeobecného, ale aj konkrétneho (Bystrická dolina, Sásovská dolina, Žaltan, Dlžiny, Hrochoť, Polana). Priestor je tu dôverne známy a blízky. Po vzdialenejšom svete Ondrejovovi hrdinovia netúžia. Ak sa doň dostanú, vracajú sa dorážaním, so zlou skúsenosťou, ktorá z nich robí samotárov (Medveď spod Pavelcova). Intimita priestoru je určená aj spôsobom reálneho prekonávania vzdialenosti: „*Veľká dolina vlastne ani nie je veľká. Idem si ňou hore tri-štyri hodiny, a už mám pred sebou strmú horu*.“ Magic-ký prostriedok využíva Ondrejov na pohyb v priestore iba v rozprávke *O červenom dáždiku* zo súboru *O zlatej jaskyni*.

Takmer všetky rozprávky z knihy *Rozprávky z hôr* majú dej stvárnenny vo forme životných príhod, čo nie je v opozícii vo vzťahu k ľudovej rozprávke. Takýto spôsob podania je aj v ľudových realistických rozprávkach.

Ďalšie dotykové body Ondrejovej a ľudovej rozprávky nachádzame v použití antropomorfizácie. Aj u Ondrejova sú zvieratá nositeľmi ľudských vlastností. Premýšľajú, cítia. Iba má-

lokde však rozprávajú. Ondrejovova antropomorfizácia spočíva v personifikácii prírodného sveta ako celku. Zvieratá v Ondrejovových rozprávkach sa správajú podľa svojich zvieracích inštinktov.

Prvá časť Rozprávok z hôr – Rozprávky spod Pavelcova – predstavuje životné príbehy zaľudnené reálnymi postavami. Rozprávkovú fantastiku zastupuje sen detí o púti na koniec sveta a ich túžba stať sa pomocou koreňa sladíča mocnejšími. Obidvoje sa rozbieha o realitu. Okrem detí sú tu postavy pastierov, bačov, rubáčov, jednoduchých dedinských ľudí úzko až magicky spätých s prírodným prostredím.

Rozprávač sa často stáva účastníkom deja. V tejto časti Rozprávok z hôr Ondrejov už načrtáva postavu svojho Jeruša.

Ďalší okruh postáv tvoria zvieratá pohybujúce sa vo svojom prirodzenom prostredí a konajúce podľa zákonov svojho rodu. Fantastický kód sa len oslabene realizuje v čiastkovej antropomorfizácii.

V rozprávke *Medveď spod Pavelcova* naplno zaznieva obžaloba človeka, ktorý vytrhol zviera z jeho prirodzeného prostredia a vrhol ho do otroctva. Človek tu ruší harmóniu, dostáva sa do pozície škodcu. Ondrejov tu však naznačuje aj spôsob myslenia rustikálno-folklórneho človeka. Tento človek chápe prírodu pohansko-mýticky, pokladá ju za živú, cítiacu a mysliacu. V rozprávke *Medveď spod Pavelcova* drevo-rubač Jasík rozpráva o tom, ako ho napadla medvedica, a rubači mu hovoria: „Prečo si ju nepozdravil? Dobré ti tak!“

Rozprávka *Medveď spod Pavelcova* je dejovo najbohatšia. Ostatné majú príbeh oslabený. Autorovi ide najmä o za-

chytenie atmosféry krásna a času (najmä detstva). Prítomnosť lyrizácie typu „Čurčali potôčky, spievala bystrá voda, a keď už v nesmiernej radosi chcela vybehnúť z brehov, pohli sa harmameckí drevorubači k horám“ (s. 43) umocňuje ich estetickú hodnotu a posúva ich smerom k rozprávke cez aspekt výrazu.

Druhá časť knihy, ktorú do nej Ondrejov pridal roku 1955, *Rozprávky z Veľkej doliny*, je z dejového aspektu jednoduchá. Zvieratá tu nedisponujú nijakou magickou vlastnosťou. Hlavnou postavou sa však stáva sám priestor Veľká dolina. Ona predstavuje monument prírody, silu, krásu a v opozícii proti nej stojí človek, človečik. On sa nepriateľsky správa k jej deťom, zvieratám. Ondrejov však rozlišuje človeka nepriateľa – produkt civilizácie od prírodného človeka. Najmarkantnejšie to vidieť v rozprávke *Medveď z Veľkej doliny*. Pastierik Pavko Dorociak nemôže medveďovi pomôcť, lebo i on musí konať podľa určitých zákonitostí. „Nemohol mu voľa darovať, čo by ho bol ako lutoval. Pastier musí svoje voly chrániť pred každým nebezpečenstvom, lebo by ho v jeseni vyhnali zo služby, plácu by mu nedali, keby sa mu niektorý z volov stratil“ (s.73).

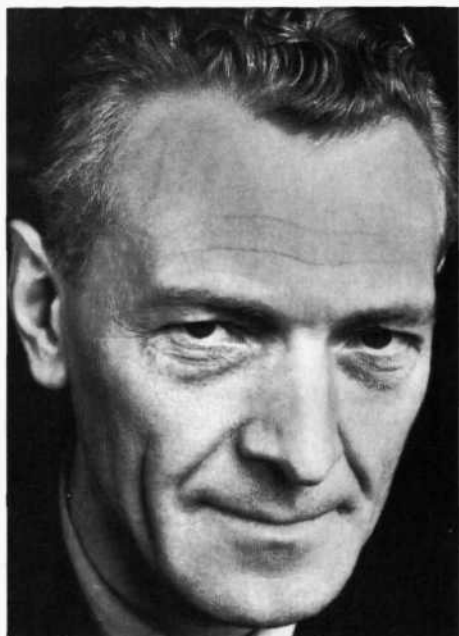
V jednotlivých rozprávkach tohto cyklu sa vyskytujú povestové aj náučné motívy. Čitateľ dostáva informáciu o svete prírody aj o správaní zvierat.

Z aspektu dejovosti je najbohatšia kniha *O zlatej jaskyni*.

O tejto knihe sa Zlatko Klátik vyjadril ako o fantastickej groteske. Už sme spomínali priestor uvedenej rozprávky – vyhasnutú hviezdu a jej obyvateľov – trpaslíkov. Domnievame sa, že Ondrejovovi išlo predovšetkým o rešpektovanie detského adresáta.

Medzi rozprávkovým príbehom a spôsobom jeho podania však vznikla deštrukčná tenzia. Napokon, pochopil to aj sám autor, keď dve z rozprávok prepracoval a rozprávku O túlavom trpaslíkovi zaradil po rokoch do súboru Šibeničné pole ako emblémovú prózu.

Rozprávkový priestor Ondrejov využíva aj na adresovanie posolstva dospelému čitateľovi. Tieto aspekty sú príznačné pre rozprávky Krpec samotár a Lenivý Driemavec. V nich sú humoristické až ironické prvky. Demonštrovať si to môžeme aj na tejto ukážke: *... Trpaslíci mali svojich učencov, ktorí sa tiež zamiešali do tejto nepeknej vlastnosti trpaslíka Driemavca. Títo učenci sa zas takto rozhovorili o nešťastnom trpaslíkovi Driemavcovi. On, trpaslík Driemavec, je vraj človečik veľmi robotný, len mu treba nájsť takú prácu, ktorá mu je po chuti. To jeho polihovanie veru nezaslúži pochvalu, ale znamená ono toľko, že trpaslík je veľmi vytrvalý chlapík, ktorý vydrží celé hodiny ležať nepohnute a o nič sa nestarať.*“ (s.49). Driemavca vytrhne z lenivosti pobádanie strýka, aby hľadal poklad. Namiesto pokladu si však domov privedie vílu Púpavku a pochopí, že najväčším pokladom je človek sám. V tejto rozprávke sa prejavilo Ondrejovovo radostné a nespútané rozprávačstvo s využitím fabulovania v polohe humoru. Najvýraznejšie sa rozpor medzi obsahom a formou prejavuje v rozprávke O túlavom trpaslíkovi. Ako sme už spomenuli, túto rozprávku Ondrejov prepracoval a takmer o dvadsať rokov znovu uverejnil knižne pod názvom Šibeničné pole. Aký je charakter tohto prepracovania? Základný príbeh preberá Ondrejov celý. Nemení sa ani poetický jazyk rozprávky. Aj expo-

zičnú časť preberá v plnom znení (starý otec rozpráva hádky). Vynechá však rozprávkový priestor vyhasnutej hviezdy, ale mikropriestor zostáva ten istý: Zbojnícke – tu Šibeničné – pole. Posun k dvojadresnosti rozprávky sa realizuje aj vynechaním časti detailov príznačných pre rozprávkovú fantastiku. Autorovu prácu na mikrotexte si možno ozrejmiť cez tieto dve ukážky:

„Trpaslíci sa búrili, ale tyranský kráľ sa nenaľakal. Sadol si za svoj kryštálový stolík a napísal zákon pre svojich pandúrov, aby chytili a obesili každého trpaslíka, ktorý by sa previnil proti poriadku v jeho krajine“ (O túlavom trpaslíkovi).

„Kde-tu i ľud sa búril od hladu, lebo páni i boháči, ktorí si vtedy žili dobre, nechceli žiť v biede. A tu si cisár-tuťmák, vládca krajiny, zasadol za svoj cifrovaný stôl a napísal taký zákon, aby jeho pandúri chytili každého človeka, ktorý sa previnil proti poriadku a ci-

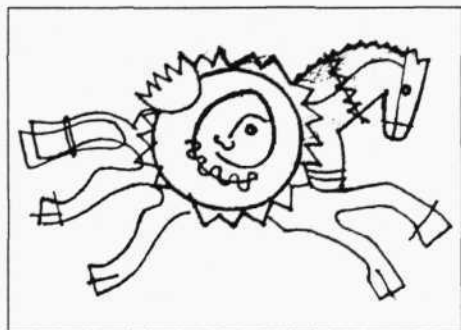
sárske súdy, aby ho hneď odsúdili na smrť“ (Šibeničné pole, s. 110).

Ako vidieť, rozprávkovosť podania sa nestráca, no vstupuje do nej humor.

Postavy v rozprávke O túlavom trpaslíkovi, okrem hlavnej – trpaslíka Bederníka –, nie sú psychologicky preklenuté, sú jednorozmerné. Túto charakteristiku im Ondrejov ponecháva i v Šibeničnom poli. Čiastočne tu registrujeme posun iba v postave Ježibaby – z expresívnej polohy je tu pohyb k ľudskosti. Uvedená postava v Šibeničnom poli dostáva civilné meno Katrena Pastrnáčka. Víla Večernička sa mení na Aničku Húsatko. Jej pôvod a vzťah ku Katrene sa nelíši od prvého variantu. Trpaslík Bederník dostáva meno Anatol Barabáš, kódovanie tejto postavy sa nemení. V rozprávke O túlavom trpaslíkovi nie sú jeho alkoholické sklony zjemnené v následkoch, ale len v pomenovaní alkoholu. V krčme si Bederník pýta na stôl omam, krčmy sa tu nazývajú chalúpkami, v ktorých sa omam predáva.

Z textu vynecháva Ondrejov pasáž o dvoch ukradnutých deťoch. Očisťuje sa tak sujet.

V úvodnej časti ponecháva Ondrejov takmer doslovne povestové rozprávania o dvoch chlapcoch bez viny, čo ich obesili na Zbojníckom poli.

V obidvoch variantoch fungujú motívy matky a mánotratného syna, ktoré sa z hľadiska celého Ondrejovovho diela stávajú návratnými, rovnako ako motívy zbojníctva, tuláctva a vojny.

Etický vzorec víťazstva dobra nad zlom sa realizuje špecificky. Trpaslík Bederník alias Barabáš sa z vojny nevracia, tento fakt je trestom aj pre postavy predstavujúce dobro – Bederníkovu matku a jeho milú.

Rozprávkovosť sa prepracovaním z prózy Šibeničné pole nestráca. Naopak, posunutím rozprávania do podania typického pre ľudovú epiku sa umocňuje.

Dejová línia knihy Tátoš a človek je poznačená nekonvenčnou prácou s postavou. Na začiatku knihy je hrdinom stádo koní. Spoločenstvo, rod, kolektív a postupne sa z neho vyčleňuje jednotlivec, ktorý je symbolom tohto kolektívu. Sám pohyb spoločenstva je rýchly, keď ide o pohyb v priestore a čase. Spomaľuje sa však až do fotografického statického záberu, keď ide o osud jednotlivca – koňa Pejka. Oscilácia medzi reálnym a fantastickým sa realizuje práve v tomto pohybe postáv. Už sme spomenuli, že tento text pokladáme za náučnú rozprávku. Pre uvedený typ rozprávky neplatí vzorec dobro víťazí, zlo je potrestané. V týchto rozprávkach víťazí ľudské poznanie. Nejde, samozrejme, iba o poznanie praktického charakteru, ale aj o poznanie v emocionálnej a etickej rovine. Napokon to, akú úlohu pripisuje poznaniu sám Ondrejov, si môžeme overiť aj na jeho Martynovi Nociarovi Jakubovie. „Bohatsvom mojím je poznanie života, majetkom liesková palica, dedičstvom zrkadlo a šedivá šatôčka matere mojej“ (Dielo, s.110).

Možno teda konštatovať, že Ondrejovove rozprávky majú reálny základ, sú špecifickým odrazom života. Rozprávkový lyrizmus sa v nich realizuje na veľkej ploche samého výrazu, u Ondrejova takmer niet vety, v ktorej by sme nenašli básnické prirovnanie či epiteton, metaforu alebo všetko spolu. Základom mu je personifikácia, nemá však podobu ustálených personifikačných klišé. Ondrejov je vo využívaní tohto princípu originálny (napr. *lenivosť ho hladila medovou rukou, okraje sveta sú odrezané, slabý vetrík sa prevrátil záhradou*).

Okrem lyrizácie výrazu sa v Ondrejovovom štýle nachádza i ľudová reč: „Milý Ondrej! Dávam ti vedieť, že ovce dobre doja a žinčica je dosť dobrá. Príď si zapíť, a keď si zapiješ, pôjdeme diviaky preháňať, lebo ovce hubia. Veľkú skazu mi už narobili. Príď v sobotu večer pod Jelšovu dolinu, tam ťa budem s koňmi čakať.

Inšie ti nemám čo písať, len ťa ešte pozdravujem.

Tvoj gazda Martin Pleva.“ (Rozprávky z hôr, s. 30).

Rozprávač u Ondrejova nie je nezúčastneným rozprávačom, jednoznačne je na strane pravdy. Často sám býva účastníkom deja.

Spojnice Ondrejovovej a ľudovej rozprávky sú najmä v príbuznosti s ľudovou, zvieracou a realistickou rozprávkou. To, čo Ondrejov z ľudovej rozprávky tohto typu preberá, dostáva však v jeho podaní novú kvalitu. Zreteľné je to najmä v etickom vyznení jeho rozprávok a v autorovej filozofii prírodného človeka. Ondrejovovým ideálom je harmónia medzi človekom a prírodou. Nejde mu však o návrat do primitívneho spôsobu života, no tým, že civilizáciu stavia do opozície proti prírode, je

jeho pohľad na vzťah človeka a prírody skeptický. Etické posolstvo jeho prírodných rozprávok je silné a nadčasové. V súčasnej situácii nadobúda nové významové kvality. Stáva sa ním najmä ochrana prírody pred bezcitnými zásahmi človeka do nej. Ondrejov tradičný vzorec rozprávky mení v duchu vlastného autorského pohľadu na svet. Svoje rozprávky naplňa filozofickými aspektmi, ktoré síce nemusia na prvý pohľad byť zreteľné pre dieťa, ale sú dôležité z hľadiska jeho celkovej koncepcie tvorby. Okrem tohto Ondrejov silne zdôrazňuje sociálny aspekt. Ten je vo všetkých textoch, ktorými sme sa zaoberali. V Ondrejovových rozprávkach sa vyskytuje celý diapazón jeho ústredných motívov, ktoré zarezonovali najmä v jeho jergušovskej trilógii – motív slobody, zbojníctva, tuláctva, samotárstva, matky, márnотratného syna, vojny, biedy.

V rozprávkach sa črtajú aj postavy jeho budúcich diel – v pastierikoch formuje Jerguša Lapina.

Príslušnosť Ondrejovových próz, ktorým sme venovali pozornosť, k žánru rozprávky sa nám vidí zrejماً, najmä ak si do dôsledkov uvedomíme charakteristiky súčasnej autorskej rozprávky. A aj v tejto súvislosti možno Ondrejova pokladať za priekopníka modernej rozprávky, najmä zvieracej a prírodnej, ktorá v mnohom predznamenalala aj problematiku nášho času.

Odborná literatúra

- Bachtin, M.M.: Román jako dialog. Praha, Odeon 1975.
Encyklopédia slovenských spisovateľov. Bratislava, Obzor 1984.
Propp, V.: Morfológia rozprávky. Bratislava, Tatran 1971.
Sliacky, O.: Letieť ako vták. In: Zlatý máj, 1986, č. 1, s. 11–13.

Návšteva v ateliéri pána KOMPÁNKA

*Pán Vladimír Kompánek
sa narodil v Rajci.*

*Má dve dcéry, Joku a Barborku,
má čierneho psa, ktorému dcéry pomaľovali budú.*

Má rád deti,

domčeky,

stopy,

sneh,

chlieb s maslom,

poriadok,

zabúda zatvárať tubičky farieb,

a to je on,

a takto maľuje...

Týmito slovami sa deti v BIBIANE stretli s osobnosťou Vladimíra Kompánka na výstave Návšteva v ateliéri. (Scenár Andrea Štefančíková a Zdenka Marková, výtvarno-priestorové riešenie Andrea Štefančíková, dramaturgia Eva Čárska.)

Naším cieľom bolo vytvoriť výstavu, resp. cyklus malých komorných výstav, ktorý by deťom približoval svet výtvarných umelcov a výtvarných techník. Nielen ten, ktorý máme možnosť obdivovať pri návšteve galérií, ale najmä ten, ktorý ostáva skrytý – priestor ateliéru, plný vecí a vecičiek, farieb, tvarov, vôní...

Ústrednou myšlienkou cyklu výstav o výtvarnom umení a jeho tvorcach je predovšetkým ponúknuť deťom všetkých vekových skupín sprostredkovanie konkrétnej informácie a poskytnutie možností a priestoru na interpretáciu vizuálneho a senzuálneho vnemu. A takto im umožniť reagovať

na danú tému. Naš ateliér obsahuje drobné hry, úlohy a tajomstvá, ktoré aktivizujú návštevníka.

Jednou z najdôležitejších úloh bolo prispôbiť a sprístupniť informácie detskému návštevníkovi, ktorý prejavuje záujem o konkrétne a jemu blízke fakty. Vytvárame akúsi paralelu ku komplexnej a veľmi hodnotnej výstave pre dospelých v Slovenskej národnej galérii (Umenie 20. storočia).

Vladimír Kompánek sa stal prvým autorom, tvorbu ktorého sme sa pokúsili predstaviť v rámci pripravovaného cyklu. Do výtvarného života Slovenska vstúpil v prvej polovici 50-tych rokov ako výrazná, mimoriadne invenčná tvorivá osobnosť. Jeho tvorba sa nezameriava na konkrétnu techniku, ale postupne počas jednotlivých období prechádza od sochy, monumentov cez maľbu až k tvorbe detských hračiek – sošiek do ruky.

Autorom výstižného svedectva o Kompánkovom vzťahu k nevyčerpatelným podnetom z detstva a mladosti je sochár a grafik M. Kern, ktorý to vyjadril takto: „Zamýšľam sa čoraz častejšie nad týmto dobrým umelcom, ktorý pre nás všetkých svojím dielom postavil pevný most do nášho detstva, a tak očistení očami dieťaťa vraciame sa do dnešného života.“

V jeho tvorbe dominujú jednoduché tvary spojené so spomienkami z detstva (trojuholníky ako štíty striech, sukne žien, sušiaky so senom; rôzne ovály a nepravidelné tvary ako siluety ľudských či zvieracích postáv; čiary ako ploty alebo trámy). Silueta, obrys, zjednodušený tvar je najcharakteristickejšim prvkom jeho zobrazovania. Preto sa stal dominantným aj v jeho „ateliéri“ v BIBIANE.

Pri skutočnej návšteve v ateliéri V. Kompánka sme si len potvrdili už známe skutočnosti. Jeho diela poskytujú priestor detskej spontánnosti a tvorivosti, o čom svedčia zvieratká a hračky pomaľované jeho dcérkami. Obdivuje detský svet a detskú kresbu, ktorá je preňho stálym zdrojom inšpirácie – originálnym spôsobom videnia skutočnosti – bezprostredným, čistým a spontánnym. Preto vo svojej tvorbe umožňuje deťom (a nie len im) dotyk a tvorenie (skladanie, rozoberanie, vyberanie, maľo-

vanie...), čo sme využili pri koncipovaní priestorového riešenia „ateliéru“.

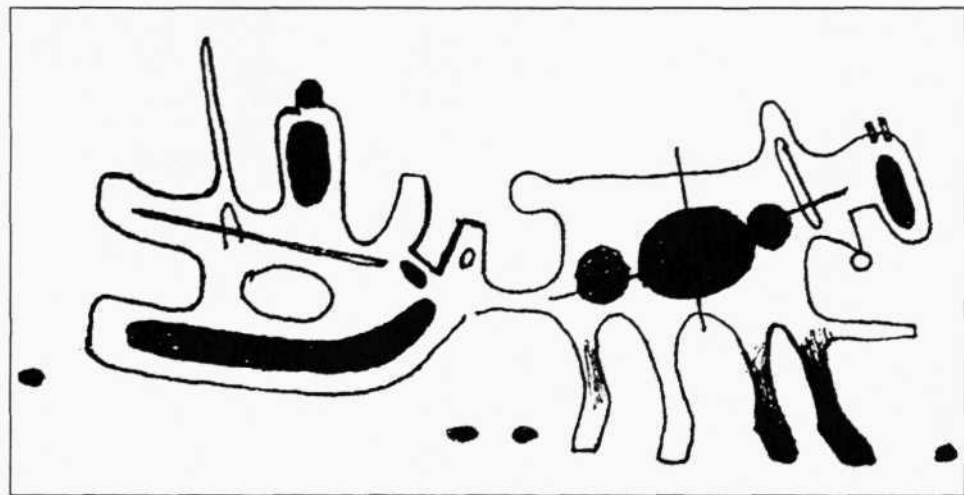
Prvú časť výstavy tvorila „minigaléria“. V nej deti po vyznačených stopách objavovali informácie o umelcovi, jeho charakteristiky. Toto objavovanie malo tri základné dimenzie – písané slovo, prostredníctvom ktorého sa deti zoznamovali s myšlienkami autora, obraz – fotografie a reprodukcie maľieb, a napokon hru – stopy či škvrny, vďaka ktorým deti objavovali cestu do ateliéru. V ňom ich sprevádzali odkazy pána Kompánka. Tie deti motivovali, aby si vyskúšali rôzne techniky tvorby – maľovanie, stavanie sôch, ukladanie nástrojov a pod. Tak deti odhaľovali svoje schopnosti a rôzne zákutia umelcovho súkromia.

Preto sme sa v našom ateliéri pokúsili zachovať detskú dušu, rovnako ako si ju zachoval sám Vladimír Kompánek. Preto sa táto osobnosť slovenskej výtvarnej scény stala akýmsi „základným kameňom“ a východiskom pre ďalšie výstavy.

*„Natriem si podklad
a mám z neho sneh.
A ďalej skladám,
čo mi napadne.“*

(V. Kompánek – text z výstavy)

ZDENKA MARKOVÁ

Rozprávka o VLADIMÍROVI KOMPÁNKovi,

Rozprávkar Vladimír Kompánek rozpráva drevené rozprávky. Vyreže z dosky vlka – to ešte nie je rozprávka, to je vlk. Ale potom vyrezáva ďalej – až kým vlkovi nevypadne z brucha taký menší kúsok dosky – pozrieš sa lepšie, je to stará mama. Dáš ju nazad – vlk ju zožral. Vyberieš ju – je zachránená. Môžeš ju dať vlkovi zožrať a môžeš ju zachrániť aj sto ráz za sebou. A to už je rozprávka – drevená.

Takýchto drevených rozprávok objavíme v dome rozprávkaru Vladimíra Kompánka plno. Všade to tu vonia rozprávko. Drevom. Z takého dreva boli spravené a takto voňali aj domy dávnych ľudí, ktorí prví rozprávali slovenské ľudové rozprávky. Drevený dom sa volá drevenica. A každá taká drevenica bola skrytá najprv v strome – tak ako tie slovenské ľudové rozprávky boli najprv skryté v nej. Drevorubači hľadajú strom v hore, robotníci na pile hľadajú dosku v strome. Rozprávkar Vladimír Kompánek hľadá v doske – pozrie sa na ktorúkoľvek dosku a už v nej vidí skrytú drevenú rozprávku.

Rád k nemu chodievam. Len čo vojdem do ateliéru, zavoniam rozprávkové drevo. Nadšene vdýchnem – a premením sa na vlka. Vdýchnem druhý raz – a ten vlk, na ktorého som sa premenil, má v sebe starú mamu. Chcem strašne zavýť – ako sa na vlka patrí – ale namiesto zavýtia vychádza zo mňa ľudský hlas. No nie je to môj hlas! Je to hlas mojej dávno mŕtvej hluchej babky, ktorá tým hlasom vedela rozprávať rozprávky! A hneď aj ten hlas rozpráva vo mne rozprávku na počesť rozprávkaru Vladimíra Kompánka.

Rozprávka o strome v strome

Rozprávkar Vladimír Kompánek má ženu Evu, dcéry Zorku a Barborku a psa Reda. Žena a dcéry ešte spia, ale rozprávkar Vladimír Kompánek a pes Redo sú už hore. Sedia pri drevenom stole, popíjajú mlieko z drevených črpákov a zhovárajú sa.

– A vieš, že vedci pripravujú akéhosi psa na let na Mesiace? – povie rozprávkar Vladimír Kompánek.

– Pomaly už bude slávny každý pes, iba ja nie, – zavrčí pes Redo.

– Nevreč tak smutne, – vraví rozprávkar Vladimír Kompánek.
– Čo keby som ťa vycvičil a preslávil by si sa ako veľmi dobrý futbalový brankár?

Pes Redo súhlasil a nasledujúcej noci, zatiaľ čo žena a dcéry už spali, bol rozprávkar Vladimír Kompánek so psom Redom na neďalekom ihrisku.

– Najprv ti budem strieľať také prízemné, – povie rozprávkar Vladimír Kompánek a vypáli takú vysokánsku, že lopta uviazla až kdesi v korune stromu, ktorý stojí za plotom ihriska.

– Neostáva mi nič iné, iba aby som preskočil plot a vyšplhal sa za ňou, – zavrčí pes Redo, ktorý dobre vie, že rozprávkar Vladimír Kompánek nie je nijaký šplhúň.

A už je aj pes Redo s loptou nazad a kopú ďalej. Lenže lopta je teraz oveľa ťažšia, ako bola predtým. Asi na strome nasiakla rosou. Kopne rozprávkar Vladimír Kompánek do nej – strašne ho zabolí noha. Pozrie sa na loptu lepšie – a vidí, že je to mesačný spln.

– Ej, Redo, veď si sa ty pomýlil! – zvolá rozprávkar Vladimír Kompánek. – Veď ty si nechal loptu kdesi v lístí a namiesto nej si zvesil z celkom iného konára mesačný spln, ktorý si tam asi na chvíľu sadol, keď si chcel odpočinúť na svojej nebeskej púti! Chceš popliesť celý svet? Hvezdári, určení na pozorovanie Mesiaca, stratia robotu. Námesačníci vyhynú! A to ešte vôbec nehovorím o katastrofách lodí, keď na svetových moriach prestane fungovať rytmické striedanie prílivu a odlivu, ktoré, ako vieme, má práve Mesiak na starosti! Už aj ho zaves nazad.

– Zavesím, zavesím, – vrčal pes Redo a už aj sa šplhal s Mesiacom späť na strom. Rozprávkar Vladimír Kompánek si povedal, že si za ten čas, kým sa Redo vráti, trochu zdriemne – aspoň zabudne na pobolievajúcu nohu. Aj si veru zdriemol – ľahol si do bránky a chrápal, akoby drevo rezal. Napokon ako inak mal chrápať ten, kto rád vyrezáva drevené rozprávky? Zrazu však – buch! Čo to? Rozprávkar Vladimír Kompánek sa prebudí a vidí, že to veru nechrápal on – to naozaj akísi drevorubači rezali drevo! Pílili oni práve ten strom, na ktorý vyliezol pes Redo! Strom spadol – to bolo to buch. Z koruny stromu sa vykotúľala lopta a drevorubači sa s ňou hneď začali preháňať po ihrisku. Ale kde je pes Redo? No – myslí si rozprávkar Vladimír Kompánek – už je asi po ňom. A kde je Mesiak? Pozrie sa na nebo a čo vidí? Mesiak je tam! A na Mesiaci zvláštna škvrna, aká predtým na Mesiaci nebývala. Pozrie sa ešte lepšie – škvrna má tvar psa. Božemôj – veď je to pes Redo! Keď strom padal, asi sa naľakal, chytil sa Mesiaca, ktorý sa práve vtedy pobral na svoju ďalšiu nebeskú púť, a pes Redo ostal na Mesiaci!

Lubomír Feldek

do ktorej je vložená rozprávka O STROME V STROME

Rozprávka o VLADIMÍROVI KOMPÁNKOVI,

– Ejha, Redo sa dostal na Mesiace! Už má o slávu postarané! – zvolal rozprávkar Vladimír Kompánek. – Som naňho pyšný! Z pýchy na psa vyrušili rozprávkaru Vladimíra Kompánka drevorubači:

– Vladko, keď si v bráne, nespí, ale chytaj, lebo nám práve jeden brankár chýba.

– Akože vám ja budem chytať, bračekovci, keď ma bolí noha? – bráni sa rozprávkar Vladimír Kompánek a obzerá si drevorubačov, lebo mu je čudné, odkiaľ vedia, že sa volá Vladko.

– To si mal povedať skôr, Vladko, teraz je jedenástka, – kričia naňho drevorubači.

– A veď v Rajci si hrával, aj keď ťa boleli obidve!

– Veď sú to Rajčania! – zvolá rozprávkar Vladimír Kompánek radostne.

– Veru sme to my! – volajú Rajčania.

Lebo to naozaj boli Rajčania – slávni rajeckí tesári, čo po svede chodia, a kde dačo treba z dreva spraviť, tak to spravia. I rezbári sú medzi nimi, čo to z dreva spravené, ak treba, ešte dlátami vycifrujú – i rozprávkar Vladimír Kompánek je synom jedného takého rajeckého rezbára, ktorý už nežije – ale títo Rajčania žijú a rozprávkar Vladimír Kompánek je im všetkým ani čo by vlastný syn. Tuším tento pekný strom prišli zoňať len preto, myslí si rozprávkar Vladimír Kompánek, že... ale nestačí svoju myšlienku dokončiť, lebo lopta už stojí na malom vápne a jeden z Rajčanov sa už aj rozbíha. Rajčania moji, preblesne rozprávkarovi Vladimírovi Kompánkovi hlavou zrazu celkom iná myšlienka. Otcovia rodín! Noha ma bolí a navyše strieľa ešte aj taký drevorubač! Túto jedenástku vám ja veru nechytím!

Preds sa len hodil, ale ako sa to už pri jedenástkach brankárom zväčša stáva, hodil sa do celkom opačného rožka, než letela lopta. Gól, myslí si rozprávkar Vladimír Kompánek – a vtom sa ozve:

– Bravó!

Pozrie sa do rúk, či náhodou loptu preds len nechytí – ale kdežeby. V rukách má iba akúsi mäkkú placku – pásli sa asi predpoludním na ihrisku kravy. Pozrie sa do opačného rožka brány a tam – ani sa mu očiach nechce veriť. Tam leží pes Redo a v jeho labkách – lopta. Zachytil ju tesne pred bránkovou čiarou.

– Keď som videl, ako sa hádžeš presne do opačného rožka, než letí lopta, nevydržal som a vrhol som sa do toho druhého rožka rovno z Mesiaca! – vrčal pes Redo, keď už kráčali domov.

– No vidíš, – vraví rozprávkár Vladimír Kompánek, – nie lenže si bol na Mesiaci, ale si sa stal aj dobrým brankárom.

– Hej, až na to, že o tom málokto vie, – zavrčal pes Redo.

– Nevie, ale bude! – skríkli Rajčania – lebo aj oni kráčali za nimi. Jeden niesol loptu, ostatní niesli strom. – Veď my sme tento strom prišli zofať len preto, lebo sme sa až hen v Rajci do počuli, že sa v ňom ukrýva pekná drevená rozprávka, nuž reku zotneme ho a Vladkovi ho pred chalupu dotrepeme, nech tú peknú drevenú rozprávku v tom strome pohľadá.

– Tušil som to, – povie rozprávkár Vladimír Kompánek.

A na druhý deň sa pustí do roboty a začne hľadať v tom drevenom strome drevenú rozprávku o svojom slávnom psovi Redovi, ktorý na Mesiaci bol i na dobrého brankára sa vycvičil. Lenže ako to už býva – inú rozprávku rozprávkár hľadá a inú nájde.

Našiel rozprávkár Vladimír Kompánek v tom strome skrytý – nik by neuhádol čo! Druhý strom! Strom v strome? Áno. Lenže tento druhý strom už bol rozprávkový – uprostred jeho koruny sedel a odpočíval drevený Mesiak. A ten Mesiak sa dal aj vyberať. Vyberieš ho – pokračuje vo svojej púti. Dáš ho späť – zase v tej korune odpočíva.

– A ja som kde? – vrčal pes Redo. – Kde je drevená rozprávka, ktorá by oslávila mňa a moje veľké činy?

– Nebola tam, – povedal rozprávkár Vladimír Kompánek. – Asi preto, že ty si tu. Zato ten strom, na ktorom odpočíval Mesiak, ten už nie je! Ten si viac ako ty alebo ja zaslúži, aby bol aspoň v rozprávke!

– Veru hej, – skríkli Rajčania a pobrali sa domov, do Rajca, spokojní, že nezofali strom pre rozprávkára Vladimíra Kompánka len tak nič po nič – že sa v ňom naozaj našla pekná drevená rozprávka. Rozprávka o strome v strome.

– A veď aj ty si tu! – zvolá ešte naposledy pes Redo. – A predsa ňá oslavujú v rozprávkach!

– No vidíš, – zasmeje sa rozprávkár Vladimír Kompánek. – A teba so mnou. Môžeš byť spokojný.

A to je všetko – každý si môže vybrať z tejto rozprávky poučenie, o čom sa vlastne rozpráva v rozprávkach. Niektí si vyberie takéto: v rozprávkach sa rozpráva o tom, čo bolo, a už nie je. A druhý zas takéto: v rozprávkach sa rozpráva o tom, čo je, ale nebude. Aj jedno i druhé je pravda. Nevyberieš si – tak ako si nevyberieš, či sú krajšie rozprávky zo slov, a či z dreva.

L'ubomír Feldek do ktorej je vložená rozprávka O STROME V STROME

NITKA, NA KTOREJ VISÍME

JÁN BEŇO

„Košice“, píše dr. Jozef Kirst vo vlani vydannej publikácii Erb mesta Košice, „ako prvé mesto v Európe získali v roku 1369 erbovú listinu od panovníka.“ Tu sa roku 1311 udiala prvá úspešná vzbura mešťanov proti prvému hodnostárovi krajiny. Prvé cechové stanovy v Uhorsku pochádzajú tiež z Košíc. „V hodnotovom poradí miest Košice na stáročia (do roku 1712) zaujali druhé miesto v Uhorsku po hlavnom meste Budíne pred Pešťou, Bratislavou a inými mestami“, uza-
viera historik.

Stačí pochodiť po meste, predovšetkým po dlhej, širokej a vynovenej Hlavnej ulici, prezrieť si impozantný Dóm svätej Alžbety, starú mestskú radnicu, Urbanovu vežu, múzeum, Jakabov palác, vidieť večer pred návštevou zrenovovaného divadla „pracujúcu“ vodnú fontánu a návštevník chciac-nechtiac nadobúda dojem, že Košice sú dnes najkrajším mestom na Slovensku.

A keď sem prídete na celý pracovný týždeň so skupinou detských spisovateľov, redaktorov a ilustrátorov, absolvujete niekoľko besied s deťmi a počujete, aké zážitky majú a čo hovoria Ján Navrátil, Ján Uličiansky, Rudolf Dobiáš, Anton Habovštiak, Peter Glocko, Ladislav Švihran, Ivan Szabo, Martin Kellenberger, Vojtech Kondrôt, Lubica Kepštová, tiež vždy nepostrádateľná rozhlasová redaktorka Mirjana Šišoláková a dr. Elena Sakalová z katedry knihovníctva FFUK, keď takto päť dní a štyri noci zažívate Košice, ktorých Týždeň detskej knihy roku 2000 obsiahol a zasiahol nielen mesto, ale aj bližšie či vzdialené okolie (Michalovce, Rožňava, Prešov, Valaliky, Šaca, Medzev, Moldava nad Bodvou, Vefká Ida), keď vidíte a počúvate stovky detí, hovoríte

s knihovníčkami na školách, s riaditeľom Knížnice pre mládež mesta Košice PhDr. Petrom Halászom, s jeho zástupkyňou Margitou Milistenferovou, s ďalšou vedúcou pracovníčkou Ing. Annou Mazákovou, prepadne vás zrazu presvedčenie, že Košice sú hlavným mestom detskej literatúry na Slovensku...

Vzápätí v mozgu zapracuje pochybnosť; pozor, pozor, žije tu najviac detských spisovateľov, pôsobí tu BIBIANA, sú tu sústredené vydavateľstvá, ktoré zásobujú knižný trh detskou literatúrou, vychádza tu Slniečko??? Nie, nie, nie, musíte odpovedať pri každej otázke, a predsa – ak má byť detská literatúra živá a všadeprítomná, tak potom – a s určitou zmenou, s ďalším dopĺňujúcim prívlastkom hovorím, že Košice sú hlavným mestom živej detskej literatúry na Slovensku. V tomto smere majú aj inštitucionálny primát, v ktorom jednoznačne prevyšujú iné slovenské mestá. Tu vznikli, tu sa najväčšmi ujali a tu majú aj dnes najširšiu pôsobnosť integrované pobočky mestskej knižnice na školách; keď sa v Košiciach povie knižnice pre mládež na základných školách, ihneď sa sype celá plejáda – ZŠ Drábova, Humenská, Galaktická, Bruselská, Krosnianska, Maurerova, Belehradská, Lechkého, Postupimská, Juhoslovanská, Janigova, Novomeského, Exnárova, Užhorodská, Čordákova... – Kto neverí, nech tam beží a sa presvedčí, že v týchto a v ďalších školách sú všade vyhradené priestory pre knižnice a platená knihovníčka tam požičiava žiakom knihy. Posledné roky priniesli skromnejšie možnosti na nákupy kníh, ale vždy sa nejaké prostriedky poskytnú.

Dva tucty a niekoľko, toľko je knižničných pobočiek na základných školách v Ko-

šiciach. „Skoro osemdesiat percent žiakov navštevuje knižnicu“, hovorí mi pani knihovníčka po besede v miestnosti knižnice pre mládež na Základnej škole na Krosnianskej ulici.

„Keď máme niečo dobre robiť, robme to ako deti“, povedal v Košiciach Anton Habovštiak. Priateľ Tóno je rozprávačom nielen v knihách – po Košiciach viem zase viac o jeho vnukoch, otcovi a matke, nárečovom výskume i o tom, o čo sa pokúšal na Orave jeho brat Jozef s ovcami a čučoriedkami. Ale zostaníme pri deťoch a ich činoch. Najatraktívnejšou akciou košického týždňa bola nepochybne voľba nového kráľa čitateľov. Komu odovzdá svoje žezlo Peter Spodník? Škoda, hovoríme si, ten chlapec je na čitateľského kráľa ako stvorený. V okuliároch, intelektuálny typ – príde domov a sadá si ku knihe... Lenže regula je regula: treba voliť desiateho v poradí. Finalisti sedia na javisku, prevažne detské hľadisko z času na čas vzbĺkne vzrušením. Vidím viacero transparentov a na nich jediné meno: Lucia. Prvé kolo, druhé, tretie...Plece pri pleci bojujú traja – Roland Čonka, skôr športový typ, a dve dievčatá, jedna z nich je Lucia. Posledné otázky rozhodnú o všetkom. Lucia nepochopiteľne zlyhá a urastený Roland ako správny športovec nestratí nervy. Znovu chlapec kráľom. Jediný finalista a...

(Možno je to aj preto, že sa volí kráľ. Kráľ je mužského rodu. Keby sa volila kráľovná...)

Elena Sakalová si pochvaľuje ďalšie sprievodné podujatie (okrem neho v Slovenskom technickom múzeu bola výstava Ocenení ilustrátori BIB 99 a vo Fóreme Inštitút 50 rokov vydavateľstva Mladé letá). Na celoslovenskom seminári Počítače a multimédiá v práci s detským čitateľom sa zišlo 55 odborníkov a doktorke Sakalovej sa páčili najmä šikovní žiaci-demonstrátori zo ZŠ na Uzbeckej ulici, kde seminár prebiehal, a prístup školy a jej knižnice, ktorá vie zladať moderný trend – počítače, inter-

net, videá – s tradičnou knihou, hodne detí má záujem o jedno i druhé, a to je povzbudzujúce.

V ten istý deň absolvovali Ján Uličiansky, prezident Slovenskej sekcie IBBY, a redaktorka Slniečka Ľubica Kepštová dve mimoriadne besedy. „Naozajstný sviatok kultúry“, hodnotí prezident. Pretože taký pamätá na všetkých. Aj na zdravotne postihnuté deti a vozíčkarov v bezbariérovej knižnici Nezábudka, i na tie z detskej nemocnice, o čítanie ktorých sa obetavo stará knihovníčka pani Bujanská. Týždeň detskej knihy je aj na to, aby priniesol jasnejšie svetielka do očí, v ktorých často sídli smútok.

Ivana Szaba potešila dobrá organizácia besied, záujem detí o literatúru a bol rád, že v Košiciach mal dosť času na to, aby všeličo videl a navštívil. Aj operetu Netopier vo vynovenom divadle, kde ho, ako aj viacerých spisovateľov, zaujala noblesná aktrisa s ukrajinským menom hrajúca postavu mladého šľachtica. A keď mu jedna knihovníčka povedala, že pri čítaní jeho kníh ho pokladala za východniara, ako mohol reagovať poctivý chlapec z Leopoldova? Podľa pravdy: som západniar, ktorý na východ vždy rád chodil ako novinár – mňa veru netreba presviedčať o tom, že na slovenskom východe žijú príjemní a otvorení ľudia...

Výjazdy do okolia priniesli plno skúseností. Klubový metodik Vojtech Kondrôt spacificoval v Prešove troch chlapcov, ktorých to vraj na besede nebavilo... Ladislav Švihran v Michalovciach, ktoré nechcel prepustiť ani kronikárovi výpravy, sám seba moderoval medzi deťmi, kde niektoré mali vraj až po pätnásť otázok... Anton Habovštiak natrafil v Moldave na takých slušníakov, že im dal aj otázku, prečo sú takí poriadni. A najmasívnejšie dojmy priniesli, ako ináč, Ján Navrátil a Martin Kellenberger z Rožňavy. Náš priateľ výtvarník Kelen dostal mozol na palec, pretože musel dávať stovky autogramov. Jeho a Navrátilova prítomnosť viedla organizátorov k tomu, že beseda sa diala v mestských kasárňach a zúčastnilo sa jej ešte viac ako 350 ohlasovaných besedníkov.

(Ináč, Janko Navrátil mi hovoril aj o svojom pocite z mesta, kde je štyridsaťdva percentná nezamestnanosť a kde v dôsledku toho aj navonok vidieť, ako všeličo upadá. Ak niečo neprajem deťom, tak to je núdza a nedostatok, nemožnosť vyrovnať sa bohatším a zaistenejším. Na druhej strane: koľkí naši významní ľudia, aj spisovatelia, vyšli z chudobných pomerov... Peniaze nie sú všetko, ibaže dnešné deti sú na chudobu, ktorej sa nevyhla značná časť slovenského obyvateľstva, oveľa menej pripravené ako tí pred desaťročiami.)

Prípad Navrátil, tak si ho nazývam, bude ešte pokračovať. Do popredia sa nevystrekujúci Janko mal – ako hrdina v rozprávke – najväčšiu priazeň nášho zájazdového osudu. Veď jemu deti z Bruselskej ulice nosili darčeky ešte aj do hotelovej izby! Mám rád originálne veci, podotkol skromne obdarúvaný, ale závideli sme mu najviac jedno venovanie. Znelo: „Veľa lásky a šťastia, aby vás miloval aj ten najmenší obláčik.“ Také niečo raz dostať, vzdychol si básnik a metodik Vojtech Kondrôt. A Janko vôbec nevyskakoval. On je už taký. Povie: „Ja nerozumiem veciam. Som iná generácia...“ a vzápätí kúpi domov

taký parádny parazól, že ja by som ho nikdy v živote nezohnal.

Desiaty, jubilejný sviatok detskej knihy patrí Košiciam tým najlepším právom. Pamätám si, ako som tu pred rokmi bol prvýkrát na besede v jednej z prvých školských knižníc pre mládež. Bolo to vtedy nóvum a toto nóvum vzniklo v Košiciach. A veľmi dôležité je aj to, že Košičania sa týchto knižníc držia aj v dnešných neľahkých pomeroch a nedovoľujú, aby sa ich počet zmenšoval.

Redaktorka Slovenského rozhlasu Mirjana Šišoláková býva vernou spoločníčkou dní detskej knihy a sotva sa jej niektorý autor vyrovná v počte účasti na nich. Koľké hodiny živého rozhlasového vysielania vznikli za desaťročie z jej nahrávok v relácii! „Ani ma tak nezaujímajú autori ako deti“, povedala mi v Košiciach. „Ich reakcie... Podarilo sa mi tu nahráť veľmi pekné výpovede o čítaní a knihách, originálne detské názory a postrehy.“ Pochopiteľne, rozhlas odvysielal aj nahrávku s deťmi na voľbe kráľa čitateľov.

Radaktorku zaujíma, ako deti vidia budúcnosť knihy. Pýtala sa viacerých čitateľov, či sú v škole a v triede výnimoční. Jedno dievča hovorí, čudujú sa mi, dvaja – traja mi to už povedali, a iný čitateľ zo ZŠ vraví – ani nie...

Priatelia a kolegovia detskoautorskí, otázka – čím by sme boli bez knižníc, knihovníčok a učiteliek slovenčiny, je pre nás naďalej veľmi aktuálna. Keď som uvažoval o košických zážitkoch, keď som porovnával, akú priazeň venuje podpore detskej literatúry štátny rozpočet a hoci aj spisovateľský spolok, ktorý nedá ani korunu na diéty pre svojich členov, cítil som väčšmi ako kedýkoľvek predtým, že tí, ktorých som vyššie vymenoval, sú pre nás najbezpečnejšou nitkou, na ktorej visíme a ktorej vďačíme neraz za záujem a priazeň detského publika. V tomto poznaní je aj kúsok povzbudenia pre tvorcov detskej literatúry na Slovensku, ktorých priemerný vek sa v tomto roku prechýľuje, žiaľ, na dôchodcovskú stranu.

Slniečko

a jeho miesto v čítaní detí mladšieho školského veku

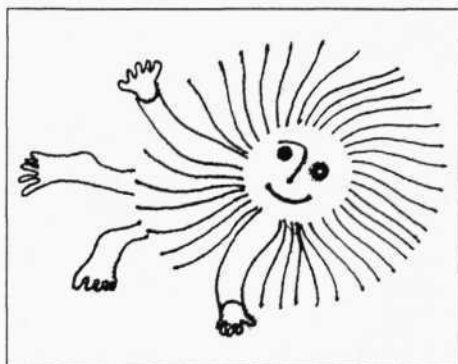
EVA VITÉZOVÁ

Už dlhšiu dobu stojí pred učiteľmi 1. stupňa ZŠ (ale nielen pred nimi) náročný problém – priviesť deti k čítaniu tak, aby v čítaní nevideli nástroj učenia sa a s tým súvisiacu každodennú povinnosť, ale aby sa im čitateľský návyk stal každodennou potrebou spojenou s estetickým zážitkom. Kreatívni učitelia využívajú v tomto smere široké spektrum podnetov priamo vyplývajúcich z vyučovacej hodiny čítania a literárnej výchovy – napr. nácvik čítania prostredníctvom textov v čítankách, rozvíjanie informačného, kritického a tvorivého čítania; ale i tzv. príležitostnú výchovu literatúrou a umením, napr. individuálne čítanie doma, návšteva knižnice, výstavy, besedy o knihách, práca v záujmových krúžkoch, tvorba nástenky, literárneho kútika v triede, návšteva divadelného, filmového predstavenia, sledovanie rozhlasu, televízie atď. Nie celkom docenenou a využitou možnosťou v tejto oblasti učiteľovho pôsobenia je práca s detskými časopismi. Pre 1. stupeň ZŠ sú najvhodnejšími časopismi Zornička, Ohník a najmä Slniečko.

Časopis Slniečko je najstarším slovenským časopisom pre deti. Nesie podtitul „umelecký mesačník pre žiakov 1.–5. ročníka ZŠ“. Pri jeho zrode roku 1927 stáli Štefan Krémery, Jozef Cíger Hronský, ilustrátor Jaroslav Vodrážka a redaktor Rudolf Klačko. Svoje príspevky doň posielali také osobnosti slovenskej literatúry pre deti a mládež, akými nepochybne boli Ľudmila Podjavorinská, Jozef Cíger Hronský, Ludo

Ondrejov, Mária Rázusová-Martáková, ale vyrástli v ňom alebo cezeň i ďalšie generácie slovenských spisovateľov: Zlata Dónčová, Ján Bodenek, Rudo Moric, Elena Čepčeková až po súčasné literárne osobnosti: Mária Ďuričková, Daniel Hevier a ďalší. V minulosti i dnes ho ilustrovali najlepší slovenskí ilustrátori, napr. Martin Benka, Ludovít Fulla, Vincent Hložník, Jaroslav Vodrážka, Albín Brunovský, Miroslav Cipár, Ondrej Zimka, Dušan Kállay. V rokoch 1950–1969 malo Slniečko nepriaznivými spoločenskými okolnosťami vynútené „prázdniny“, ale od roku 1969 sa opäť stalo tvorivou dielňou, v ktorej sa stretávajú všetky generačné vrstvy slovenských spisovateľov a ilustrátorov pre deti.

V 51.–54. ročníku Slniečka vychádzajúcom v školských rokoch 1996/97 – 1999/2000 v popredí stáli najmä už dlhší čas známe a obľúbené rubriky. Deti majú rady tradičnú Veľkú literárnu súťaž o slniečkarský bicykel, pripravovanú Ľubicou Kepštovou a Kvetou Slobodníkovou. Pani učiteľky sa stávajú „spolupátračmi“ a pomáhajú deťom pri nachádzaní riešenia literárnej hádanky – mena predstavovaného spisovateľa či spisovateľky. Pomáha im pri tom portrét autora, krížovka, stručný životopis, ktorý motivuje na prečítanie ukážky z tvorby a určite aj ďalších diel hľadaných autorov. V 51. ročníku to boli napr. Mária Jančová, Ľudo Zúbek, Dana Podracká, Štefan Žáry, Hana Ponická, Belo Kapolka, Jozef Repko a i. Od 52. ročníka sa hľadaným objektom stáva i nejaká súvislosť týkajúca

sa predstavovanej knižky alebo autora. V snahe zatriť literárnu súťaž a pomôcť deťom pri hľadaní riešenia je v ostatných ročníkoch Slniečka zaradená i rubrika Krížovka Slniečka ponúkajúca odpoveď na literárnu hádanku. V 54. ročníku Slniečka Literárna súťaž o slniečkarský bicykel mala podtitul Na postriežke v knižke. Päť rokov niekoľko strán v každom čísle patrilo seriálu Slovensko, moja vlasť, v ktorom Vladimír Ferko naznačuje svoju predstavu modernej vlastivedy. Tri roky čitateľom pútavo približoval tradičné slovenské remeslá a živnosti (roľník, baník, drotár, mlynár, olejkár, uhliar, včelár, sokoliar, pastier, studniar, prútkar, kováč, kominár, sklár...). Jeho rozprávanie je vhodne dopĺňané napr. povestami Márie Ďuričkovej (Povešť o vzniku Banskej Štiavnice) a Jána Donovala (Povešť o Rune), beletrizovanými žánrami literatúry faktu Jána Hrušovského (Solúnski bratia) a Matúša Kučeru („Prečo si Slovienom utvoril písmená?“) a poéziou (Ján Navrátil Solúnski učiteľia), fotografiami (Kremnica, Banská Štiavnica), ilustráciami (ukážky výšivkárstva a čipkárstva, vodný mlyn, veterný mlyn, slovanské písmo), dobovými portrétmi (Jozef Hanula Na rodnej hrude), prísloviami a porekadlami (o chlebe, o mlynároch), ľudovými piesňami (Kopala studienku, o zbojníkoch) atď. Tradičnou je aj rubrika Deti v zelenom, ktorú pripravuje Marta Šurinová v spolupráci s ministerstvom životného prostredia.

Táto ekologická časť Slniečka prispieva k pestovaniu lásky k prírode a vytvára v deťoch pocit túžby a potreby starať sa o ňu. Prostredníctvom zaujímavých informácií zo sveta fauny a flóry Marta Šurinová oslovuje nielen mladých ochrancov prírody, ale všetkých tých, ktorí sa chcú dozvedieť viac o svete okolo nás. Rubrika je častokrát motivovaná súťažnou otázkou a dopĺňajú ju odpovede na detské otázky, krížovky a doplňovačky. Vnímanie prírody, poznávací a výchovný moment tohto vnímania sa dosahuje i pomocou fiktívnych rozhovorov napr. s ondatrou, krutohlavom, sýkorkou či lasicou. Vhodnou aktualizáciou bolo pripomenutie si významných dátumov týkajúcich sa ekológie (22. marec – Svetový deň vody, 22. apríl – Deň zeme), rozhovory o príslušných nadáciách (Sosna) alebo medzinárodných dohodách (CITES – dohovor o obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín) a na druhej strane odľahčením bolo využitie pranostík či rôznych prírodných zaujímavostí. Tradičnou sa v posledných rokoch stala i posledná strana Slniečka, ktorá nesie názov Povieť ti o peknej knižke. V intenciách názvu ide vždy o predstavenie peknej (čiže hodnotnej, kvalitnej) knižky a o doplňovačku, ktorej vyriešenie je prísľubom získania uvádzaného titulu. O tom, že ide o knihy skutočne kvalitné, svedčí ich neúplný výpočet: Dana Podracká Nedočkávkový prvák, Jozef Pavlovič Lov slov, Karel Čapek Dášenka alebo život šteniatka, Štefan Moravčík Záhorácke povesti, Jaroslava Blažková Ako si mačky kúpili televízor, Mária Ďuričková Majka Tárajka, Krista Bendová O prváckom mačiatku, Mikuláš Kováč Paneláci, dobrí vtáci, Libuša Friedlová Rozprávky s podkovičkami, Július Balco Strigôňov rok, Vincent Šikula Prázdniny so strýcom Rafaelom a iné. Dlhoročnú tradíciu v koncepcii Slniečka má Maľovaná písanka Jána Donovala (pseud. O Sliackeho) výtvarne obohacovaná D. Ondre-

ičkovou a kreslený povestový seriál, na realizácii ktorého sa podieľali Marián Čapka, Jozef Cesnak, Milan Urban, Martin Kellenberger, Milan Hudec, Milan Oravec, Ján Donoval a iní. Práve komiks je deťom mladšieho veku veľmi blízky a nenásilnou formou sa takto dozvedajú o historických momentoch nášho národa. Svoje miesto v Slniečku si našli i biblické príbehy Ondreja Sliackeho a každý ročník sprevádza jedna rozprávka na pokračovanie, napr. rozprávka Daniela Heviera Pinky Bum, Jána Uličianskeho Tik Tak a Jána Beňa Lietajúca postel'. Príkladom, že časopis Slniečko nie je pútavý len pre žiakov 1. a 2. ročníka je rubrika Slniečko Jožka Mrkvičku (v 54. ročníku). Školák Jožko prispieva do časopisu. Je známy svojimi hrubými pravopisnými chybami, čím je dosiahnutá humornosť až satira. Podobný seriál listov Jožka Mrkvičku mal svoju premiéru pred mnohými rokmi a už vtedy podnietil vlnu diskusií o tom, či je z výchovného hľadiska vhodné publikovať texty s pravopisnými chybami. Myslíme si, že tvorivý učiteľ dokáže tieto texty využiť na hodinách slovenského jazyka – úlohou žiakov je napr. nájsť všetky pravopisné chyby; kto ich vie opraviť a zároveň i odôvodniť pravopis slov, môže byť motivovaný známku. Inšpiratívne v Slniečku pôsobili ukážky zo školských časopisov, napr. z časopisov Flak, Klúčik, Všadebol, ale i ukážky z vlastnej tvorby a ilustrácií najmladších prispievateľov – žiakov ZŠ. Slniečko ďalej prinášalo informácie o súťažiach Slovesná jar, Prečo mám rád slovenčinu/Slovensko, Zelený svet, Šalianky Maľko, Stretnutie s gotikou; reportáže a približovalo atmosféru Vianoc či Veľkej noci v aktuálnom vyznení. Pravidelne – nepravidelne oboznamovalo čitateľov s novými knižnými dielami, ktoré stáli v blízkosti orientácie Slniečka, napr. s knihou Vladimíra Ferka Slovensko, moja vlasť, Marty Šurinovej Deti v zelenom, Ondreja Sliackeho Herkules, s Bibliou pre deti

a mládež, s Hontianskymi povestami Jozefa Melichera, najaktuálnejšou knihou Štefana Moravčíka Veselé potulky po Slovensku. Jedno číslo (1/54) bolo venované Márii Ďuričkovej a jej životnému jubileu. V podobnom duchu by bolo azda vhodné pripraviť i niektoré ďalšie čísla v nasledujúcich ročníkoch Slniečka.

Na to, aby žiak dobre zvládol základné čitateľské zručnosti, v žiadnom prípade nestačia len hodiny „načítané“ v škole. Z tohto dôvodu je potrebné, aby deti čítali aj doma – v rodine. Slniečko je v tomto smere výborným pomocníkom, pretože v sebe zahŕňa viac aspektov atraktívnosti pre mladého čitateľa. Je to napr. žánrová pestrosť (autorská rozprávka, povesť, báseň, literatúra faktu, ale i komiks, porekadlá a hádanky), ilustračná variabilnosť (ilustrácie Petra Cipina, Jozefa Cesnaka, Dagmar Hložekovej, Vladimíra Machaja, Olgy Bajusovej, Martiny Matlovičovej, Jozefa Lengyela, Aleny Wagnerovej, Luby Končekovej – Veselej či Martina Kellenbergera vhodne sprevádzané reprodukciami Jozefa Hanulu, Ferdiša Kostku či maľbami na skle Ludvíka Komeníka, a u detí obľúbené rôzne súťaže. Širokejšie je i využitie Slniečka vzhľadom na vek príjemcu. Maľovaná písanka najskôr zaujme prváka, zatiaľ čo cyklus Slovensko, moja vlasť osloví i žiaka staršieho veku, ba dokonca aj dospelý čitateľ sa rád začíta do zaujímavého a poučného textu. Články zo Slniečka okrem samostatného domáceho čítania možno využiť na výchovno-vzdelávacie pôsobenie vo všetkých predmetoch, prioritne na hodinách čítania, slohu, prvouky, prírodovedy, ale aj na hodinách výtvarnej výchovy či hudobnej výchovy. Slniečko tak neoceniteľne prispieva k zvyšovaniu účinnosti estetickej, mravnej, národnej (vlastneckej) výchovy detí a mládeže v školských i mimoškolských podmienkach a vhodne dopĺňa a aktualizuje čítankové a iné školské (učebné) texty.

PIEŠŤANSKÁ KNIŽNÁ KORUNOVÁCIA

alebo

sviatok najčítanejšej detskej knihy roka 1999

Je také miesto, kde ešte knihám udeľujú kráľovské pocty a kde kráľovské koruny kladú na ich „hlavy“ čítajúce deti.

Mestská knižnica v Piešťanoch od roku 1995 každoročne pripravuje pre svojich detských čitateľov projekt na podporu čítania a čitateľského hnutia Najčítanejšia slovenská a prekladová kniha roka. Cieľom projektu je podporiť čítanie detí, naplniť ich voľný čas, ovplyvňovať etické a estetické formovanie dieťaťa, získať návyk na čítanie a priblížiť deťom nové knihy a významné vydavateľstvá, ktoré sa zaoberajú vydávaním literatúry pre deti a mládež. Súčasťou súťaže, prebiehajúcej počas celého kalendárneho roka, sú krsty nových kníh, besedy so spisovateľmi a ilustrátormi kníh pre deti, tvorivé dielne a výstavky ku knižným novinkám, výstava Najlepšie knihy Slovenska, kvízy a súťaže pre deti...

Súťaži predchádza anketa pre materské a základné školy formou zlosovateľných anketových lístkov a čitateľský prieskum najpredávanejších detských kníh v piešťanských kníhkupectvách. Výsledkom systematického vyhodnocovania anketových lístkov sú dve víťazné knihy, ktoré sú „korunované“ na slávnostnej korunovačnej show.

Tento rok prebehla táto dôstojná, ale aj veselá slávnosť za prítomnosti detského porotcovského auditória, auto-

rov, ilustrátorov a vydavateľov ocenených kníh 31. marca v Mestskej knižnici v Piešťanoch.

Najčítanejšou slovenskou detskou knihou roka sa stala knižka z dielne Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov *Strigôňov rok*, ktorú napísal *Július Balco* a ilustrovala držiteľka Ceny Ludovíta Fullu *Oľga Bajusová*. (V tomto roku získala tiež Literárnu cenu Všeobecnej úverovej banky.)

Ako najčítanejšia prekladová detská kniha roka 1999 bola korunovaná knižka *Thomasa Brezina Tigrí tím* z vydavateľstva Egmont. (V chráme hromov, Mátoha-lietadlo, V stajni straší.)

Profesionálne bratislavské divadlo Dunajka premenilo korunovačnú show na napínavé dobrodružstvo a nevšedný estetický zážitok. Majstrovsky ho dopĺňali dramatické ukážky z Cibuľkových dobrodružstiev v podaní divadelného súboru Točítka pri ZUŠ v Piešťanoch pod vedením pani učiteľky Anny Gavorovej.

Jedna korunovačná slávnosť sa skončila a vyhlásením 6. ročníka Najčítanejšej detskej knihy roka 2000 opäť podala deťom knižnú štafetu.

A kto je autorom tohoto nevšedného čitateľského projektu? Riaditeľka Mestskej knižnice v Piešťanoch Gitka Gálová, ktorej kniha, a najmä tá detská, leží blízko pri srdci.

LUBICA KEPŠTOVÁ

POĎ DO MÔJHO SVETA

S mestskou knižnicou v Piešťanoch má BIBIANA dlhoročnú spoluprácu, ktorá sa pravidelne prejavuje aj vo vysokej kvalite prevzatých výstav a programov. Reinštalácia výstavy POĎ DO MÔJHO SVETA v termíne od 10. mája do 26. júna sa stretla s veľkým záujmom. Finančne sa na nej okrem BIBIANY podieľal Mestský úrad v Piešťanoch a Kúpele Piešťany. Na sprievodných podujatiach sa zúčastnili všetky organizácie postihnutých v Piešťanoch. Súčasťou celého projektu bol aj odborný seminár pre knihovníkov z celého Slovenska, ktorý sa zaoberal problematikou práce s postihnutými deťmi v knižniciach.

*

PAPIEROVÉ KRÁLOVSTVO VO VIEDNI

Pod týmto názvom bola v Slovenskom inštitúte vo Viedni reінstalovaná pôvodná výstava BIBIANY Rozprávky z papiera (od 13. 4. do 5. 5.), ktorá vznikla na motívy knihy Karola Krčmára *Kirigami*. Na vernisáži bol pripravený program detského speváckeho zboru a účasť na nej bola vysoká. Podľa hodnotenia riaditeľa SI predstavovala táto výstava oživenie programov, ktoré inštitút zvyčajne ponúka.

*

LITERÁRNA TVORBA PRE DETI A MLÁDEŽ 1999

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, a Slovenská sekcia IBBY (International Board on Books for Young People – Medzinárodná únia pre detskú knihu UNESCO) pripravila 21. marca 2000 v priestoroch Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska v Bratislave celoslovenský odborný seminár, ktorý sa zaoberal hodnotením pôvodnej produkcie minulého roka určenej detskému čitateľovi.

Na seminár LITERÁRNA TVORBA PRE DETI A MLÁDEŽ 1999 boli pozvaní okrem literárnych teoretikov a kritikov aj autori, vydavatelia, novinári a redaktori detských časopisov ako aj členovia Slovenskej sekcie IBBY. Hodnotenie poézie a prózy pripravila prof. PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc. z Prešovskej univerzity a hodnotenie dramatickej tvorby PhDr. Marta Žilková z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

*

OBRAZOVÉ METAMORFÓZY

BIBIANA pripravila výstavu zloženú z dvoch kolekcií pre Slovenský inštitút v Prahe. Vernisáž výstavy sa uskutočnila 14. júna 2000. Obsahovala farebné reprodukcie a výber originálov piatich slovenských autorov s dôrazom na autora Petra Uchnára. Komisárka výstavy Barbara Brathová zostavila kolekciu diel z troch častí. Prvá predstavuje originály ilustrácií 5 slovenských umelcov – Ondreja Zimku, Janu Kiselovú-Sitekovú, Dušana Kállaya, Petra Kľúčika a Petra Uchnára, ktorý je najčerstvejším nositeľom Zlatého jablka z BIB '99. Druhá a tretia časť výstavy mali medzinárodné zameranie na výtvarníkov, ocenených na BIB '99 a všetkých nositeľov Grand Prix BIB z rokov 1967–1997. Podujatie otvoril veľvyslanec SR Ing. Stank. Toto podujatie bolo jednou z mnohých propagačných aktivít, ktorými Sekretariát BIB pripravuje medzinárodnú súťažnú prehliadku originálov ilustrácií detských kníh – XVIII. ročník Bienále ilustrácií Bratislava 2001.

**BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti,
a Slovenská sekcia IBBY sú organizátormi súťaže
NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY JAR, LETO,
JESEŇ A ZIMA NA SLOVENSKU**

NAJKRAJŠIE DETSKÉ KNIHY 1999

JAR

Miroslav Daniš–Viliam Kratochvíl: **Dejepis – Stretnutie s minulosťou
a Dejepis – Denník z pátrania po minulosti**
Grafická úprava Miroslav Cipár
Orbis Pictus Istropolitana

LETO

Božena Lenčová: **Jaskyňa dávnych predkov**
Ilustrácie Igor Piačka, grafická úprava Igor Štrbík
Vydavateľstvo Matice slovenskej

JESEŇ

Evanjelium podľa Dickensa
Ilustrácie Ľuba Končeková-Veselá, grafická úprava Ľubomír Krátky
Vydavateľ Buvik

ZIMA

Maja Miková: **Farebné rozprávky**
Ilustrácie Ivan Popovič
Media Group

NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY 1999

JAR

Jozef Pavlovič: **Rozprávky ostrihané na ježka**
Ikar

LETO

Štefan Moravčík: **Oženil sa Haťa-Paťa**
Belimex

JESEŇ

Štefan Moravčík: **Veselé potulky po Slovensku**
Vydavateľstvo Matice slovenskej

ZIMA

Ladislav Švihran: **Kto nám vládol**
Perfekt

SUMMARY

This issue begins with a study of prof. Z. Stanislavová of Prešov University, entitled **In Token of a Fairy Tale**, summarizing Slovak literature for children and youth in 1999. It gives an evidence that the original literary writings have been in the stage of stagnation. Social prose reflecting life of a present-day child is evidently missing within a genre structure. In the next contribution, a literary critic L. Kepštová commemorates 75th birthday of the writer, Eleonóra Gašparová, who was taking part in an origin of modern prose for children and youth in 60s. In the extensive interview, **A Phantom Portrait of Viliam Klimáček**, the publicist K. Slobodníková presents writings, poetics and views of an eminent postmodern dramatist, prose writer and writer for children, Janusz Korczak Prize winner. The fact, that the winning book entitled *Foot to Foot* had not been popular within book distributors because of its artistic superstandardization, made the author declare: "I am not willing to write another book for children while manners like this will survive in this country." The two extracts from the awarded book are the evidence of Klimáček's poetics. Following the renowned BIB (Biennale of Illustrations Bratislava), Bratislava BIBIANA is giving rise to the next significant international project BOP – Biennale Orbis Pictus. In an interview with Dušan Roll, **The Textbook as an Artistic Gem**, the publicist D. Valčeková, issues the first information about the event which is supposed to begin in 2001 and is going to be guaranteed by UNESCO. The meaning of the show is to present artistically composed textbooks and stimulate authors to make them. In her gloss **With a Boy's Soul on the Face**, a literary critic Lubica Kepštová recalls the writings of an eminent author of non-fiction literature and a prose writer Vladimír Ferko who lives to see his 75th birthday. His book about Slovakia, as its modern national history and geography, is especially notable. The next contribution, the author of which is prof. Viliam Marčok of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, is also connected with Slovakia. He introduces the latest book of Štefan Moravčík **Merry Wanderings around Slovakia**, in an essayistic way. In this kaleidoscopically composed book, the eminent Slovak writer, magi of a word, artistically presents to children individual phenomena of Slovakia, such as towns, villages, rivers, hills, customs. This book is a real pendant to the Ferko's book *Slovakia, My Country*, a new version of a Book on Slovakia. In its fiction section Bibiana brings some extracts from the mentioned book which has already engaged attention of

children and adult readers. Prof. Miron Zelina, the dean of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava continues his serial of psychoanalyses by **Psychoanalysis of a Sectarian**. After defining the terms sect and personality of a sectarian, the author analyses causes that help religious sects gain their influence mainly within young people in postcommunist countries. In his analysis he says: "The greatest risk of sects lies in the fact that a man finds himself in a strong mental dependence, he loses himself and accepts the opinion of the sect without any reservations. He lives supplementary life of the sect, according to its ideas and principles. And it is extremely difficult to get out of such situation." From book-reviews of original writings, presentation of the third book of Július Balco, *The Wizard's Year*, draws attention. The book completes a magical and imaginary triptych of fabulous and realistic setting of children's world. Publication of photographic album of Slovak writers and other creators of children's culture by the publishing house BUVIK, is also notable. In her study **Genre and Text Movement in Ondrejov's Fairy-Tales**, prof. B. Šimonová of Matej Bel University in Banská Bystrica, analyses works of an eminent originator of classical artistic creation for children, Ľudo Ondrejov, from the beginning of 30s of this century. The notable exhibition **A Visit in the Studio of Mr. Kompánek** was held in BIBIANA, International House of Arts for Children. Children had a chance to become familiar with the creation of one of the most eminent sculptors and painters of 20th century in Slovakia. A part of evaluation of the exhibition is also the author's fairy-tale of the initiator of modern Slovak children's literature, Ľubomír Feldek, entitled **A Fairy-Tale about Vladimír Kompánek** into which **The Fairy-Tale about the Tree Inside the Tree** had been inserted. By the means of poetics of a modern fairy tale, this story elucidates sculptural mastery of V. Kompánek. In Slovakia a Week of Children's Book is held every year. This time Library for Youth in Košice was its organizer. The author of a report about the event, entitled **The Thread We are Hanging on**, is the writer Ján Beňo. This issue of Bibiana, a review on art for children and youth, is concluded by a lengthy information of dr. E. Vitézová of Faculty of Education of the University of Constantine-Philosopher in Nitra, about the oldest artistic magazine for children in Slovakia, *Slniečko* (Sunshine). The author highly values the influence of this magazine on activation of aesthetic and moral consciousness of a child. (jz)

BIBIANA

